

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Elvan ÖZCAN

BİR ENERJİ KORİDORU OLARAK TÜRKİYE’NİN
2000’LERDE RUSYA İLE ENERJİ İLİŞKİLERİ

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2014

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Elvan ÖZCAN

BİR ENERJİ KORİDORU OLARAK TÜRKİYE’NİN
2000’LERDE RUSYA İLE ENERJİ İLİŞKİLERİ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Sanem ÖZER

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2014

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Elvan ÖZCAN'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Ferhunde H. TOPÇU (İmza)

Üye (Danışmanı) : Yrd. Doç. Dr. Sanem ÖZER (İmza)

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ceren UYSAL (İmza)

Tez Başlığı: Bir Enerji Koridoru Olarak Türkiye'nin 2000' lerde Rusya ile Enerji İlişkileri

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 26/12/2014

Mezuniyet Tarihi : 02/01/2014

Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT
Müdür

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	iii
ŞEKİLLER LİSTESİ	iv
HARİTALAR LİSTESİ	v
KISALTMALAR LİSTESİ	vi
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ENERJİ ÜZERİNE KAVRAMLAR ve MEVCUT YENİLENEMEZ ENERJİ KAYNAKLARININ DÜNYA'DAKİ ve TÜRKİYE'DEKİ DURUMU

1.1 Enerji Tanımı	3
1.2 Yenilenemeyen Enerji Kaynakları	5
1.2.1 Kömür.....	6
1.2.2 Petrol	7
1.2.2.1 Türkiye'de Petrol Arama Faaliyetleri	10
1.2.3 Doğal Gaz.....	11
1.2.4 Nükleer Enerji	13
1.3 Dünya'da İspatlanmış Petrol Rezervleri, Üretim-Tüketim Miktarları.....	16
1.4 Dünya'da İspatlanmış Doğalgaz Rezervleri, Üretim-Tüketim Miktarları.....	19
1.5 Türkiye Ham Petrol Rezervleri ve Üretimi.....	21
1.6 Türkiye Doğalgaz Rezervleri ve Üretimi.....	22
1.7 Enerji Koridoru - Enerji Terminali	24
1.8 Enerji ve Altyapı Güvenliği	25

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE İÇİN ÖNEM ARZ EDEN PETROL ve DOĞALGAZ BORU HATLARI

2.1 Mevcut Bulunan Petrol Boru Hatları	28
2.1.1 Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı Projesi.....	28
2.1.2 Irak-Türkiye (Kerkük-Ceyhan) Ham Petrol Boru Hattı.....	31
2.2 Planlanan Petrol Boru Hatları	32
2.2.1 Samsun-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi	32

2.3	Mevcut Doğal Gaz Boru Hatları	34
2.3.1	Türkiye – Yunanistan Doğal Gaz Boru Hattı.....	34
2.3.2	Doğu Anadolu Doğalgaz Ana İletim Hattı.....	35
2.3.3	Mavi Akım Projesi	36
2.4	Yapılmakta Olan Doğalgaz Boru Hatları.....	40
2.4.1	Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı.....	40
2.5	Planlanan Doğalgaz Boru Hatları	41
2.5.1	Nabucco Dogalgaz Boru Hattı Projesi	41
2.5.1.1	Nabucco Gaz Tedarikçileri	43
2.5.1.2	Nabucco Yerine TANAP	44
2.5.2	TANAP Dogalgaz Boru Hattı Projesi	45
2.5.3	TAP Dogalgaz Boru Hattı Projesi.....	47
2.5.4	Güney Akım Projesi	49
2.5.5	Kuzey Irak-Türkiye Enerji (Doğalgaz-Petrol) Anlaşması	51
2.5.6	Mısır-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı Projesi.....	54
2.5.7	Türkmenistan-Türkiye-Avrupa (Hazar Geçişli) Doğal Gaz Boru Hattı.....	54
2.6	Doğu Akdeniz Derin Deniz Enerji Kaynakları-Münhasır Ekonomik Bölge	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2000'LERDE HIZ KAZANAN TÜRKİYE-RUSYA ENERJİ İLİŞKİLERİ ve ALTERNATİF ARAYIŞLARI

3.1	Rusya-Türkiye Enerji İlişkileri	60
3.2	Kuzey Irak'ın Alternatif Enerji Kaynağı Olarak Değerlendirilmesi.....	61
3.3	ABD'nin Tercihi Akdeniz Hattı.....	64
3.4	ABD ile Rusya Arasında Stratejik Ülke Türkiye.....	67
3.5	Karşılıklı Bağımlılık Çerçevesinde Rusya-AB-ABD Enerji Diyalogları	68
SONUÇ		73
KAYNAKÇA.....		77
Ö Z G E Ç M İ Ş		86

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1 2012 Yılı Türkiye Ham Petrol Rezervleri	22
Tablo 1.2 2012 Yılı Türkiye Doğalgaz Rezervleri	22

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 2012 Yılı Dünya İspatlanmış Petrol Rezervi.....	16
Şekil 1.2 2012 Yılı Dünya İspatlanmış Petrol Üretimi.....	17
Şekil 1.3 2012 Yılı Dünya İspatlanmış Petrol Tüketimi	18
Şekil 1.4 2012 Yılı Dünya İspatlanmış Doğalgaz Rezervi.....	19
Şekil 1.5 2012 Yılı Dünya İspatlanmış Doğalgaz Üretimi.....	20
Şekil 1.6 2012 Yılı Dünya İspatlanmış Doğalgaz Tüketimi.....	21
Şekil 1.7 2012 Yılı Türkiye İspatlanmış Ham petrol Üretimi	23
Şekil 1.8 2012 Yılı Türkiye İspatlanmış Doğalgaz Üretimi.....	23
Şekil 2.1 Nabucco'nun Ortakları	42

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 2.1 Ham Petrol Boru Hatları.....	28
Harita 2.2 BTC Ham Petrol boru Hattı.....	30
Harita 2.3 Irak Türkiye Ham Petrol Boru Hattı.....	31
Harita 2.4 Samsun-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi	33
Harita 2.5 Doğalgaz Boru Hatları.....	34
Harita 2.6 Türkiye-Yunanistan Doğalgaz Boru Hattı.....	35
Harita 2.7 Rusya Federasyonu Türkiye Mavi Akım Projesi	36
Harita 2.8 Şahdeniz Doğalgaz Boru Hattı	41
Harita 2.9 Nabucco Doğalgaz Boru Hattı Projesi.....	42
Harita 2.10 Tanap-Tap Doğalgaz Boru Hattı	45
Harita 2.11 Güney Akım Projesi	49
Harita 2.12 Hazar Geçişli Doğalgaz Boru Hattı	55

KISALTMALAR LİSTESİ

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AET:	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT:	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
BM :	Birleşmiş Milletler
BOTAŞ:	Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
BP:	British Petroleum
BTC:	Bakü-Tiflis-Ceyhan
DPT:	Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı
DSİ:	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
DTM:	Dış Ticaret Müsteşarlığı
EC:	European Commission
EEA:	European Environment Agency
EIA:	Energy Information Administration
EIB:	European Investment Bank
EPDK:	Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
EBRD:	European Bank for Reconstruction and Development
ETKB:	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
EUCERS:	European Centre for Energy and Resource Security
EÜAŞ:	Elektrik Üretim Anonim Şirketi
EUROSTAT:	The Statistical Office of the European Communities
EWEA:	European Wind Energy Association
GEA:	Geothermal Energy Association
GW :	Gigawatt
HES:	Hidroelektrik Enerji Santralleri
HPBH:	Ham Petrol Boru Hattı
IAEA:	International Atomic Energy Agency
IEA:	International Energy Agency
INOGATE:	Interstate Oil and Gas Transport to Europe

IFC:	International Finans Corporation
IKBY:	Irak Kürt Bölgesel Yönetimi
IKV:	İktisadi Kalkınma Vakfı
KW :	Kilowatt
MMO:	Makine Mühendisleri Odası
MTA:	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü
MW:	Megawatt
OECD:	Organisation for Economie and Co-operation Development
OPEC:	Organisation of the Petroleum Exporting Countries
PİGM:	Petrol İşleri Genel Müdürlüğü
SOCAR:	State Oil Company of Azerbaijan Republic
TAEK:	Türkiye Atom Enerjisi Kurumu
TANAP:	Trans Anatolian Gas Pipeline
TAP:	Trans Adriatic Pipeline
TCP:	Trans Caspian Gas Pipeline
TEDAŞ:	Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi
TEİAŞ:	Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketi
TEÜAŞ:	Türkiye Elektrik Üretim Anonim Şirketi
TMMOB:	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TPAO:	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TÜBİTAK:	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırmalar Kurumu
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
TW :	Terawatt
WEC:	World Energy Council
WWEA:	World Wind Energy Association

ÖZET

Dünya coğrafyası üzerinde sanayi inkılâbı ile başladığı gözlemlenen üretim artışları ve ülkelerin birbirleri ile her alanda artan rekabetlerinin temel öznesini enerji kaynakları oluşturmuştur. Hatta uluslararası anlamda devletler ekonomik ilişkilerinden ziyade diplomalarını bile enerji stratejileri üzerinden belirlemiş ve güç pastasından en büyük payı almayı hedeflemişlerdir. Uluslararası anlamda geçerliliği ve kullanım alanı geniş olan enerji kaynağına sahip ülkeler; bu kaynak üzerinden strateji oluşturmuş, kimi ülkeler sahip olduğu ileri teknoloji ile alternatif enerji kaynakları üzerinde durmuş, kimisi coğrafik üstünlüğünü kullanmış ve bazı enerji kaynakları üzerinde tekelleşmenin kırılmasına yönelik stratejiler izlemişlerdir.

Çalışmanın amacı Türkiye'nin uluslararası enerji projeleri içindeki coğrafi konumundan kaynaklanan yadsınamaz önemine vurgu yapmak ve enerji terminali olma yolunda ilerleyen Türkiye'nin başta Rusya ile olmak üzere denge unsuru gözeterek kurduğu enerji ilişkilerini incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Enerji Kaynakları, Enerji Politikaları, Boru Hatları, Enerji Güvenliği.

SUMMARY

AS AN ENERGY CORRIDOR TURKEY'S RELATIONS WITH RUSSIA IN 2000'S

Energy resources is the most important reason for the competition of the states with each other and the increase of productions, which began after Industry Revolution. All states determine their diplomacy according to the strategical energy resources rather than economical relations thus want to dominate energy sector that is the most important and productive sector. The states, which have effective energy sources in international area, give shape to their strategies in parallel to the effective energy sources. Some states give shape to their strategies by focusing on their advanced technology. Some states use their geographical superiority while giving shape to their strategies to break up monopolies of some energy sources and states.

The aim of this study is to examine importance of geographic station of Turkey in the international enegy projects and relationship which was established by Turkey first with Russia and other states by considering the fact of balance.

Keywords: Energy Sources, Energy Policies, Energy Lines (Pipelines), Energy Security

GİRİŞ

Avrupa’da 18. ve 19. yüzyılda hızla değişen toplumsal yapı ve bir o kadar hızlı gelişen teknoloji, Sanayi Devrimine zemin hazırlamış ve dünya genelinde toplumlar üretim ve tüketim süreçlerinin her aşamasında enerjiye ve çeşitli enerji kaynaklarına ihtiyaç duyar hale gelmiştir. Yapısı gereği statik olmayan teknoloji ilmi her geçen gün ilerleyerek enerji ve enerji kullanımını yaşamın vazgeçilmezi noktasına getirmiş, çoğu zaman bu durum enerjiyi savaş sebepleri arasında zirveye taşımıştır.

Enerji kaynakları dünya üzerinde eşit şekilde dağılmamıştır. Bazı ülkeler kendi ihtiyaçlarından fazla enerji kaynağına sahipken, bazıları enerjiyi dış kaynaklardan elde etmek zorundadır. Sahip olduğu zengin enerji kaynakları nedeniyle dünya enerji pazarında önemli bir aktör olan ülkelerden biri Rusya’dır. Türkiye, Rusya’nın gazına önemli derecede bağımlı olan ülkelerden biri konumundadır. Sovyetler Birliğinin dağılması ve Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile Rusya-Türkiye ilişkileri yeni bir boyut kazanmış ve özellikle 2000’li yıllardan itibaren enerji alanında gelişmeler meydana gelmiştir. Bu dönemin, karşılıklı bağımlılık esasına dayalı olduğu söylenilebilir. Nitekim Türkiye için Rusya, petrol ve doğalgaz ihtiyacını karşıladığı en önemli kaynakken; Rusya için ise Türkiye’nin önemi daha çok stratejik boyutta ortaya çıkmaktadır. Türkiye, Rusya’nın Batı’ya karşı uyguladığı politikaların kilit noktasındadır. Diğer bir ifade ile Türkiye, bulunduğu jeostratejik konum itibarıyla Batı’nın bölgede kontrol edilmesine imkân vermektedir. Bu nedenle Rusya, Türkiye’nin enerji noktasında bölgede kendisinden bağımsız hale gelmesini istememektedir. Böylece rahat bir şekilde Türkiye üzerinden petrol ve doğalgazını Akdeniz’e indirecek oradan da dünya pazarlarına ulaştırabilecektir.

Enerji arzı ve enerji talepçi ülkeler arasında köprü konumunda bulunan Türkiye, boru hatlarının geçiş güzergahındadır. Bu açıdan jeopolitik bir öneme sahiptir. Dünyanın iki büyük gücü olan Rusya ve ABD, Hazar enerji kaynakları üzerinde egemenlik mücadelesi vermektedirler. Bir tarafta enerji üretmekle birlikte ürettiği enerjinin naklini de kendi gerçekleştiren bir ülke olarak bunu devam ettirmek isteyen Rusya diğer tarafta Rusya’nın bölgedeki tekeli kırarak ve arz güvenliğini sağlamak isteyen ABD bulunmaktadır. ABD gibi Sovyetler Birliğinin dağılmasını takip eden süreçte ortaya çıkan ve fosil enerji kaynaklarına sahip olan Orta Asya Devletleri de Rusya’nın petrol ve doğalgaz üzerindeki tekeli kırarak istemektedir. Başlangıçta Rusya ile enerji konusunda ticari ilişkilere sahip olan AB ülkeleri,

Rusya'nın istikrarsız tavırları ve AB üyesi olan eski uydu ülkeleri ile gergin ve istikrarsız ilişkilerinden dolayı alternatif rotalara yönelme ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu ihtiyaç doğrultusunda mevcut enerji kaynaklarının batıya taşınmasında en uygun rotalardan biri Türkiye olmuştur. Çünkü Türkiye, bağımsız Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile hem tarihsel hem de kültürel bir geçmişe sahiptir. Coğrafi olarak Asya ve Avrupa arasında bir köprü durumunda olması Türkiye'ye yeni şekillenen dünya düzeni içinde yerini sağlamlaştırma fırsatı tanımıştır.

Çalışmanın amacı Türkiye'nin uluslararası enerji projeleri içindeki coğrafi konumundan kaynaklanan yadsınamaz önemine vurgu yapmak ve enerji terminali olma yolunda ilerleyen Türkiye'nin başta Rusya ile olmak üzere denge unsuru gözeterek kurduğu enerji ilişkilerini incelemektir. Çalışmanın sorunsalı, Türkiye'nin enerji alanında gözetmesi gereken dengenin belirleyicisinin sadece Türkiye'nin enerji projeleri tercihleri ile sınırlı olmadığı, bunun yanında Rusya'nın ve Rusya ile rekabet içinde olan ABD ile AB'nin Türkiye'nin yakın çevresindeki faaliyetlerinin de belirleyici olacağıdır.

Türkiye'nin 2000'li yıllarda Rusya ile olan ilişkilerinin incelendiği çalışmanın ilk bölümünde yenilenemeyen enerji kaynakları tanıtıldıktan sonra tez içerisinde kullanılan enerji koridoru, enerji terminali, enerji güvenliği gibi önemli kavramlar açıklanarak Dünya'daki ve Türkiye'deki enerji kaynaklarının rezerv, üretim ve tüketim oranlarına yer verilmiştir. İkinci bölümde Türkiye'den geçen ve geçmesi planlanan, Türkiye için önem arz eden boru hattı projeleri tanıtılmıştır. Bu bölümde Rusya ile olan boru hatlarının yanı sıra alternatif olabilecek boru hatlarına da yer verilmiştir. Yine alternatif bir kaynak olan Doğu Akdeniz derin deniz enerji kaynaklarının paylaşım sorunları ve Türkiye'nin bu kaynakları paylaşırken ki eksikliklerine değinilmiştir. Son bölümde Rusya, ABD, AB ve Kuzey Irak ile Türkiye'nin enerji ilişkileri incelenerek, Rusya ve ABD arasında sıkışan Türkiye'nin enerji koridoru olarak Ortadoğu bölgesine yönelik politikalarında denge unsurunu gözeterek hareket etme çabası ve Rusya'ya enerji konusunda yüksek bağımlılığı bulunan Türkiye'nin bu bağımlılıktan dolayı duyduğu kaygılara değinilmiştir. Sonuç kısmında ise Türkiye'nin, Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltmak için yaptıkları-yapması gerekenler üzerinde durulmuş ve enerji koridoru pozisyonundan en iyi şekilde nasıl yararlanacağı ile ilgili değerlendirmeler yapıp öneriler sunulurken çalışma sonlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ENERJİ ÜZERİNE KAVRAMLAR ve MEVCUT YENİLENEMEZ ENERJİ KAYNAKLARININ DÜNYA'DAKİ ve TÜRKİYE'DEKİ DURUMU

Enerji kavramı için yapılan klasik tanımların dışına çıkmak gerekirse enerji, temelde insanoğlu ve her canlı için gıda olarak tanımlanabilir. Çünkü canlı varlıkların yaşam belirtisi verebilmeleri hayatta kalabilmeleri için ihtiyaç duyacakları tek olgu gıdadır. Canlı varlıklar, gıdalarını almadan doğalarında bulunan temel davranışları gerçekleştirmeleri güç olacaktır. Bu bilgiler ışığında insanoğlunu tarihsel anlamda en ilkel aynı zamanda ise son derece modern bir makineye benzetmek yanlış olmayacaktır. İnsanın gıda dışındaki bir enerji ile ilk karşılaşmasının ateş ile olduğu söylenebilir ve bu ateşi kendi rahatı, yaşam standartlarının iyileşmesi vb. amaçlarla kullanmayı öğrenebilmesi insanı canlılar arasındaki en modern makine yapan temel olgudur. Ateşin bulunmasını takip eden süreçte insan zekâsı daha da işlerlik kazanacak, hayatını ateşle kolaylaştırmayı öğrenen insan, doğası gereği farklı meraklarını takip edecek ve doğanın kendisinde var olan kaynakları kendi çıkarlarına kullanmayı öğrenecektir. Aslında yakın tarihimize kadar insanlık, hayatı kolaylaştırmak adına birçok buluşa imza atmış; rüzgâr enerjisini, suyun gücünü kullanarak nesneleri daha hızlı ve daha az insan gücü harcayarak hareket ettirip bir yerden bir yere kısa sürede ulaştırmayı başarmıştır. İnsan zamanla rüzgârdan ve sudan faydalanmayı azaltmıştır. Bunun tek nedeni insanın sahip olduğu bilgi dağarcığına yenilerini ekleyerek hayatını daha da kolaylaştırma yoluna gitmiş olmasıdır. İnsanlık zamanla buhar gücünü; kömür, petrol, doğalgaz gibi enerji kaynaklarını keşfederek bu enerjileri hayatlarının her alanına sokmuştur. Ve gıda ile başlayan enerji kavramı bugün doğada var olan maddenin en küçük yapı taşı olan atomdan bile enerji üretimine kadar gelişmiştir. Bu bölümde çalışmanın ilerleyen bölümlerindeki analizleri daha iyi kavrayabilmek adına, çalışmanın ana hatlarını oluşturan kavramlar, enerji kaynak miktarları ve yenilenemez enerji kaynakları üzerinde durulacaktır.

1.1 Enerji Tanımı

Enerjinin tanımını yapmamız gerekirse, enerjiyi sözlük tanımı, bilimsel tanım, teknik tanım olarak sınıflandırmamız mümkündür. Sözlük anlamıyla enerji maddenin doğasında var olan, ısı ve ışık şeklinde ortaya çıkan güçtür.¹ Enerjiyi bilimsel olarak ele aldığımızda bilimin evrenselliği ilkesi gereği ortak bir tanım elde ederiz ve bu durumda enerji; iş yapabilme gücü

¹Türk Dil Kurumu Sözlüğü, Erişim:

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.518e564c7ca258.39047911, 11.02.2013

olarak tanımlanmaktadır.² Teknik anlamda enerji ise bir cismin kendisine direnç gösteren bir kuvvete karşı hareketini ifade etmektedir.³ Enerjinin tanımında sınıflandırma yapıldığı gibi enerji kaynakları da sınıflandırılmıştır. Şöyle ki, bir enerji kaynağı herhangi bir işleme maruz kalmadan ya da değişim ve dönüşüm süreci yaşamadan kullanılabilir ise bu enerji türüne “birincil, primer ya da konvansiyonel” enerji denilmektedir. Birincil enerji kaynaklarının ısınma, yer değiştirme, aydınlanma gibi kullanımları sonucunda meydana gelen enerji biçimine “ikincil, sekonder ya da alternatif” enerji denilmektedir.⁴ Daha geniş anlamda birincil ve ikincil enerji kaynaklarını örneklendirmemiz gerekecek olur ise, birincil enerji kaynakları ham petrol, doğalgaz, kömür başta olmak üzere fosil yakıtlar, hidrolik enerji, güneş enerjisi, jeotermal enerji, hidrojen enerjisi ve rüzgâr enerjisi gibi yenilenebilir enerji kaynakları ile odun, bitki ve hayvan artıkları yani biomas gibi enerji kaynaklarından oluşur.⁵ Birincil enerji kaynaklarının kullanımı sonucu açığa çıkan elektrik, hava gazı ikincil enerji kaynağına örnek olarak gösterilebilir. Bilinen enerji kaynaklarından olan güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi, jeotermal enerji, dalga enerjisi ile hidrojen enerjisi örnek gösterilerek enerji kaynakları çeşitlendirilebilir.

Enerjiyi tarihsel bir perspektiften incelersek, hayatın her safhasında ihtiyaç duyulan, toplumsal gelişmelere öncülük eden, toplumsal gelişmeyle doğrudan ilişkisi olan ve her geçen gün önem kazanan bir olgu ile karşılaşırız. Ülkeler açısından enerji kaynakları, ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanmasında en önemli itiş gücüne sahip zenginliktir.⁶ Üretimde kullanılması zorunlu bir girdi olmasının yanı sıra ülkelerin refah artışlarında etkili bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle 18. yüzyılda sanayi devrimi ile birlikte ülkelerin üretim sürecine geçişi ile enerjiye duyulan gereksinim artmış ve ülkelerin ekonomik yapısının vazgeçilmezleri arasına girmiştir. Şöyle ki emek, sermaye, hammadde olarak sıralanan klasik üretim faktörleri arasına, sanayi devriminin getirdiği teknolojik gelişmeler sayesinde girerek üretim faktörleri tanımını genişletmiştir. Giderek artan nüfus ve büyüyen dünya ekonomisinin enerjiye olan ihtiyacı her geçen gün daha da artmaktadır. Bu nedenle de ülke yönetimleri,

² Abdurrahman Satman, “Dünya Enerji Kaynakları”, Erişim: http://www.bilgesam.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=170:duenya-enerji-kaynaklar&catid=131:enerji&Itemid=146, 14.03.2013, s.3.

³ Mete Şen, “Türkiye’nin Genel Enerji Durumu”. ENKÜS, İTÜ Enerji Çalıştay ve Sergisi, Bildiriler ve Sunumlar, Enerji Enstitüsü Yayınları, 2006, s.18.

⁴ Filiz Karaosmanoğlu, “Enerjinin Önemi, Sınıflandırılması ile Kaynak İhtiyaç Dengesi ve Gelecekteki Enerji Kaynakları”, Dünya ve Türkiye’deki Enerji ve Su Kaynaklarının Ulusal ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri Sempozyum Bildirisi, Harp Akademileri Yay., 2004, s.14-15.

⁵ Fatma Fehime Aydın, “Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 35, Temmuz 2010, s.319.

⁶ Sami Aydoğan, “Enerji Sorunu, Avrupa Birliğinde Arayışlar ve Türkiye”, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2007, s.4.

toplumun ve ekonominin gereksinim duyduğu enerjiyi kesintisiz, güvenilir, zamanında, temiz ve ucuz yollardan temin etmek ve bu kaynakları çeşitlendirmek zorundadır.⁷

Gelişen toplumların ulaştıkları ileri teknoloji düzeyleri, toplumsal gelişmenin her safhasında ihtiyaç duyulan enerji kaynağının değişmesine yol açmış ve zamanla toplumlar, farklı enerji kaynaklarını keşfederek kullanmaya başlamışlardır. Endüstri Devriminde; kömür, bilinen ve en fazla kullanılan enerji kaynağı iken James Watt'ın buharlı makineyi icat etmesiyle kullanımı iyice artmış, daha sonraları kömürün yerini petrol almıştır.⁸ Sanayi devrimi ile artan dünya enerji talebi ve bu talebin karşılanması süreci ülkeler arası siyasi mücadelelerin ve hatta savaşların sebebi olmuştur. Gelişen teknoloji ile enerjiye olan ihtiyacın her geçen gün artması akıllara gelecekte enerjinin nasıl temin edileceği sorusunu getirmekte ve ülkeleri farklı ve yeni enerji arayışlarına sokmaktadır.⁹ Ancak, bugün için fosil kaynaklar dediğimiz kömür, petrol ve doğal gaz; dünya birincil enerji tüketimi içindeki toplam % 85'lik payları ile ezici bir ağırlık taşımaktadırlar. Teknolojinin bugünkü ulaştığı noktada ve yapılan tahminler doğrultusunda, 2020 yılında dünya genel enerji talebinin % 88'inin fosil kaynaklardan karşılanacağı hesaplanmaktadır. Bu toplam yüzde içinde dikkati çeken gelişme, önümüzdeki 20 yılda doğal gazın pazardaki payının; petrol, kömür ve nükleerden aldığı paylarla yaklaşık % 7 artacağının öngörülmesidir. 21. yüzyılda da fosil kaynaklar, enerji üretiminde olduğu kadar, çok sayıda sanayi maddesinin de üretiminde kritik ve ezici ağırlıklarını sürdürecektir.¹⁰

Enerji kaynaklarını daha iyi anlamak için sınıflara ayırmamız mümkündür. Bu sınıflandırmalar yenilenebilir ve yenilenemez enerji kaynakları, konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan enerji kaynakları, birincil ve ikincil enerji kaynakları, ticari ve ticari olmayan enerji kaynakları şeklinde ayrılabilir. Bu çalışmada ise yenilenebilir ve yenilenemez sınıflandırması kullanılacaktır.

1.2 Yenilenemeyen Enerji Kaynakları

Yenilenemeyen birincil enerji kaynakları; hidrokarbon içeren petrol, doğal gaz ve kömür gibi fosil yakıtlardan meydana gelmektedir. Aynı zamanda bu yakıtlar mineral yakıtlar olarak adlandırılmaktadır. Yenilenemeyen enerji kaynakları genelde daha çok fosil kökenli enerji kaynaklarını içerse de nükleer enerjide yenilenemez enerji grubuna dâhil edilmektedir. Kullanıldıktan sonra kimyasal değişime uğrayarak geri dönüşümü çok zor olan veya olmayan

⁷ Necdet Pamir, 2005. "Enerji Politikaları ve Küresel Gelişmeler", Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Türkiye 5. Enerji Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, TMMOB Yayınları, Ankara, s.67.

⁸ Koray Başol, "Doğal Kaynaklar Ekonomisi", 3. Basım, İzmir, Anadolu Matbaası, 1994, s.110.

⁹ Thomas Prugh-Christopher Flavin, "Petrol Ekonomisini Değiştirmek", "Dünyanın 2005 Durumu", İstanbul, Tema Yayınları, 2005, s.125.

¹⁰ Nejdet Pamir, "Hazar Bölgesinde Enerji Politikaları: Avrupa'nın ve ABD'nin Konseptleri", Erişim: <http://www.turksam.org.tr/a291.html>, 21.03.2013.

enerji kaynakları yenilenemeyen enerji kaynaklarıdır. Bu tür enerji kaynakları kullanıldıktan sonra geriye çevreye zararlı atıklar kalmaktadır. Dünya tarihinde kömür kullanımı ile başlayan yenilenemeyen sınırlı enerji kaynaklarının yerini, 21. yüzyılda en çok kullanılan ham petrol almıştır. Günümüzde ise kullanım alanı oldukça geniş olan ve yine yenilenemeyen bir enerji kaynağı olan doğal gaz oldukça ön plana çıkmaktadır.

Yenilenemeyen bu enerji kaynaklarının yaratmış olduğu en büyük sorun çevre kirliliğidir. İnsan sağlığı açısından zararlarının olmasının yanı sıra, yenilenemeyen enerji kaynaklarının kullanımı dünyanın ekolojik dengesini de bozmaktadır. Bu durum enerjinin, kalkınmanın itici gücü olma özelliğine tezat oluşturmaktadır. Tüm bu olumsuz etkileri en aza indirmek hatta kaldırmak için, toplumlar daha az zararlı ya da zararsız, alternatif enerji kaynaklarına yönelmişlerdir.¹¹

1.2.1 Kömür

Kömür; kimyasal ve fiziksel olarak farklı yapıya sahip bir maden ve kayadır. Çoğunlukla karbon, hidrojen ve oksijenden oluşan kömür, az miktarda kükürt ve nitrojen içermektedir.¹² Dünyada bulunan fosil yakıtlar arasında en eski tarihe sahip olan kömür oluşumunu yer kabuğunun altında milyonlarca yılda tamamlamıştır.¹³ Türkiye’de ilk olarak 1829 yılında Zonguldak Ereğli’de bulunarak kullanılmaya başlayan kömür aslında ilk kez 12. Yüzyılda Çinliler tarafından işlenip kullanılmıştır. Depolama ve nakliye açısından oldukça güvenli olan kömürün, katı halde çıkarıldığı için taşınması ve ulaştırılması oldukça zordur. Bütün dünyada elektrik üretiminde kullanım açısından oldukça büyük paya sahip olan kömür; taş kömürü, linyit kömürü ve maden kömürü olarak sınıflandırılır ve yeraltı madenciliği veya açık işletme tekniği kullanılarak çıkarılır.

1800’lü yıllarda sanayi devrimi ile kullanımı ve kullanım alanı artan kömür, toplumsal tarih açısından da son derece önemli bir yere sahiptir. 19.yüzyılda kömür üretim ve tüketiminde gerçekleşen hızlı artışın nedeni olarak ise bu yüzyılın ortasında gerçekleşen hızlı sanayileşme gösterilmektedir. Sanayi devrimini başlatan ve sanayileşme sürecinde başı çeken İngiltere bu dönemde kömür üreten ve ihraç eden ülkeler arasında en önemli güç haline gelmiştir. Kömürün dünya enerji üretimindeki üstünlüğü 20. yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir ancak sonraları bu üstünlüğü siyah altın diye anılan petrol ele geçirmiştir.¹⁴

¹¹ Abdurrahman Satman, “Türkiye’nin

Kaynakları ve Değerlendirme Potansiyeli”, Stratejik Araştırmalar Dergisi (SAREM), Ocak, 2011, Sayı 9, 2011, s.178.

¹² Türkiye Taşkömürü Kurumu, Erişim: <http://www.taskomuru.gov.tr/index.php?page=sayfagoster&id=7>, 22.03.2013.

¹³ Ömer Ünver, Dünya’da ve Türkiye’de Kömür, Türkiye’nin Enerji Politikaları, Yurt Madencilik Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.43.

¹⁴ Celalettin Yavuz, Küresel Felaket-Enerji Güvenliği İkilemi ve Milli Güvenlik, Erişim: <http://www.turksam.org.tr/a1996.html>, 22.03.2013.

1952 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmuştur. Bu kuruluşun esas amacı, kömür üretim kapasitesinin artırılmasını sağlayarak maliyetlerin düşürülmesine öncülük etmek ve kömür üretim ve tüketiminde rekabet koşullarını düzenlemek olmuştur. Buna bağlı olarak da kömür üretim ve tüketim süreci içerisinde asgari fiyatlar sistemi kurulmuştur.¹⁵

1978 itibariyle Uluslararası Enerji Ajansı ve OECD, kömürü sınıflandırarak sert kömürler (Taşkömürü) ve kahverengi kömürler olarak ikiye ayırmıştır.¹⁶ Elektrik enerjisi üretiminde ucuz ve rekabetçi bir yakıt olması nedeniyle, dünya elektrik üretiminin yaklaşık % 40'ını karşılayan kömür günümüzde elektrik enerjisi üretiminde en yoğun olarak kullanılan enerji kaynağıdır. 18. ve 19. yüzyılda kendisinden elde edilen gaz yağının aydınlatmada kullanılmasıyla ilk defa azda olsa yenilenebilir özelliği fark edilen ve bugün dünya birincil kaynak tüketiminde % 29'luk bir paya sahip olan kömür, petrol den sonra ikinci sırada bulunmakta ve yılda ortalama 3 milyar tep¹⁷ tüketilmektedir.¹⁸

1.2.2 Petrol

Petrol, havasız bir ortamda, uygun şartlar altında, sıcaklık, basınç ve mikroorganizmaların etkisiyle, uzun yıllar denizlerde yaşayan ya da suların denizlere sürüklediği hayvan ve bitki kalıntılarının oluşturduğu, toprak katmanlarının altında özellikle kum ve kireç taşlarından oluşan ve rezervuar denilen katmanlardan meydana gelir.¹⁹

Petrol, Latince'de taş anlamına gelen petra ile yağ anlamına gelen oleum kelimelerinin birleşmesinden oluşmaktadır. İngilizcede ise petroleum olarak kullanılmakta ve yağlı taş anlamına gelmektedir.²⁰ Çok karmaşık bir bileşim ve yalın bir formülü olmayan petrol, başlıca hidrojen, karbon ve içerisinde az miktarda nitrojen, oksijen ve kükürt barındırır; gaz, sıvı ve katı halde bulunabilir.²¹

1745 yılında ilk petrol kuyusu Fransa'da açılmıştır, üretim amaçlı açılan ilk kuyu ise ABD'nin Pennsylvania eyaletinde Albay Drake tarafından kurulmuştur.²² 1847 yılında ise petrol ürünlerinin işlenmesine ilk olarak İskoçya'da başlanmıştır ve petrol hızla sanayiye giriş yapmıştır. Petrol, dünya enerji ihtiyacının karşılanmasında en büyük paya sahiptir ve 20. yüzyılda etkinliğini iyice arttırmıştır. Kanadalı Abraham Gesner'in petrolden gaz yağı elde

¹⁵Devlet Planlama Teşkilatı, Erişim: <http://www.dpt.gov.tr/Kalkinma.portal>, 23.03.2013.

¹⁶ Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu, "Kömür Sektör Raporu", Ankara, 2010, s.2.

¹⁷ Ton eşdeğer petroldür.

¹⁸B.P. Statistical Review of World Energy, Erişim:

http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAGING/local_assets/2010_downloads/statistical_review_of_world_energy_full_report_2010.pdf, 12.02.2013.

¹⁹ Hakan Yılmaz Çebi, "Türkiye'nin Petrol Savaşları", Karakutu Yayınları, İstanbul, 2006, s.27.

²⁰ TBMM, (2010), Madencilik Sektöründeki Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, s.166, Erişim: <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss544.pdf>, 21.02.2013.

²¹ Petrol Nedir?, Erişim: http://www.pigm.gov.tr/petrol_nedir.php, 22.02.2013.

²² TMMOB Türkiye Petrol Mühendisleri Odası, Erişim: www.pmo.org.tr, 24.02.2013.

ederek bu yan ürünü kullanıma sunması, ilk olarak petrol sanayinin doğuşunu simgelemiştir. Gazyağı talebi her geçen gün artmış ve dünya ticaretinin en önemli maddesi haline gelmiştir. BP'nin verilerine göre 2012 yılı dünya enerji tüketiminin %42'si petrole dayanmaktadır.²³

Sıvı hali koyu renkli, yapışkan ve yanıcıdır. Bu haliyle yani ham petrol olarak kullanım alanı sınırlıdır. Ancak rafine edildikten sonra çok farklı ürünler elde edilerek kullanım alanı genişletilebilir. Rafine edildikten sonra örneğin; sıvılaştırılmış petrol gazı (LPG), nafta, normal benzin, süper benzin, kurşunsuz benzin, solvent, jet yakıtı, gazyağı, motorin, kalorifer yakıtı, fuel oil, asfalt, madeni yağ ve diğer yan ürünler elde edilebilir.

Petrolün katı hali ise ağır katrandan oluşur ve bu haline, asfalt ve zift denilmektedir. Gaz halinde bulunan petrol ürünlerine ise “doğalgaz” denir. Petrolün sıvı, katı ve gaz hallerinden ticari açıdan en büyük paya sahip olanı ham petroldür yani petrolün sıvı halidir.²⁴ Ham petrolün ana içeriğini hidrojen ve karbon oluşturduğu için hidrokarbon olarak adlandırılmaktadır. Kaliteli petrol, akışkanlık derecesi yüksek (yüksek graviteli) olan petroldür ve hafif petrol olarak isimlendirilir ancak gravitesi düşük ise ağır petrol olarak isimlendirilir. “API²⁵ tarafından belirlenen akışkanlık derecesi, ham petrol fiyatlarının belirlenmesinde önemli bir parametredir”²⁶. “Hafif petrolün rafinajından çoğunlukla benzin, gazyağı ve motorin gibi hafif ve beyaz ürünler, ağır petrolün rafinajından ise daha ziyade fuel oil ve asfalt gibi ağır ve siyah ürünler elde edilmektedir.”²⁷ Hafif petrol ürünü olan benzin ve motorin gibi hafif petrol ürünleri ulaştırma sektöründe sıklıkla kullanılırken, ağır petrol ürünü olan asfalt, zift vb. diğer ürünler ise sanayinin kullandığı hammaddeler içinde en büyük paya sahip olanlarıdır. Dünyada üretilen petroller sahip oldukları farklı özelliklerine göre sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırılma yapılırken dikkat edilecek en önemli faktörler; petrolün özgül ağırlığı, viskozitesi yani akışkanlığa karşı direnci ve içerdiği kükürt miktarıdır.²⁸

Sanayileşme ve büyüme ile birlikte artış gösteren dünya petrol talebinin karşılanması için gereken üretimin %54 lük kısmı 753 milyar varil olarak, Orta Doğu ülkelerinin elinde bulunmaktadır.²⁹ Petrol fiyatları yine Orta Doğu ülkelerinin çoğunlukta bulunduğu bir kartel tarafından belirlenmektedir. Bu olgu, farklı ekonomik ve kültürel yapılardaki ülkeleri birbirine bağımlı hale getirerek petrol piyasasının spekülatif bir yapı kazanmasına sebep

²³ B.P. Statistical Review of World Energy, Erişim:

http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAGING/local_assets/2010_downloads/statistical_review_of_world_energy_full_report_2012.pdf, 12.02.2013.

²⁴Ü. Çakıroğlu, 2009. “Türkiye’nin Enerji Sektörünün Ekonomik Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gaziantep, s.19.

²⁵ American Petroleum Institute, akışkanlık (Gravite), derecesini belirleyen kurumdur.

²⁶ A. Acar, “Petrol ve Doğal Gaz, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2007, s.11.

²⁷ Petrol Nedir?, Erişim: http://www.pigm.gov.tr/petrol_nedir.php, 22.02.2013.

²⁸ Naci Bayraç, “Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye”, Erişim: <http://www.avsam.org/tr/a1909.html>, 11.02.2013, s.3.

²⁹ Türkiye petrolleri Anonim Ortaklığı Genel Müdürlüğü, “2010 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu”, Erişim: http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/Sektor_Raporu_TPAO_2010.pdf, 11.02.2013.

olmuştur. Böylece petrol, uluslararası siyasi ve ekonomik stratejilerin şekillenmesinde önemli bir etkene dönüşmüştür.³⁰

1950’li yılların başlarında Ortak Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşmasının imzalanması ile petrole uluslararası anlamda resmi olarak önem kazandırılmıştır. İkinci Dünya Savaşından sonra yeniden şekillenen dünyada artan Arap milliyetçiliği petrolü milliyetçilik politikasının merkezine oturtmuştur. 1960 yılına gelindiğinde Bağdat’ta toplanan İran, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Venezüella hükümet temsilcileri, petrol ihraç eden ülkeler örgütü yani kısaca OPEC’i üye ülkelerin petrol politikalarını koordine etmek ve ortak bir petrol politikası çevresinde birleşmek için kurma kararı almışlardır. Bu petrol ihraç eden ülkeler örgütü üyeleri; Cezayir, Kuveyt, Libya, Nijerya, Katar, Suudi Arabistan, Venezüella, Gabon, Birleşik Arap Emirlikleri, Endonezya, İran, Irak’tır.³¹

1973 yılında yaşanan “Petrol Krizi” petrolün dünya ekonomisinde ve dünya siyasetinde önemli bir yere sahip olmasının en mühim olayı olarak gerçekleşmiştir. Petrol Ambargosu-Petrol Krizi; Yom Kippur Savaşında ABD’nin İsrail Ordusuna destek vermesine karşılık olarak OPEC’in ilan ettiği petrol ambargosudur.³² Petrol ihraç eden ülkeler örgütü, ABD ve savaşta İsrail’den yana politika izleyen ülkelere artık petrol ihraç etmeyeceğini deklare etmiştir. Bununla birlikte OPEC üyesi ülkeler dünya petrol fiyatlarını yükselterek ülkelere sağladıkları gelirleri arttırmaya karar vermişlerdir. Gelişmiş ülke sanayileri petrole bağımlı durumda olduğu için bu sanayileşmiş ülkeler, petrol ihraç eden ülkelerin en temel müşterileri durumundadır ve hatta birçoğunun OPEC ülkelerine petrol ihtiyacı konusunda bağımlı oldukları söylenebilir. 1973 yılında petrol fiyatlarındaki ani artış ve 1973-1974 dönemindeki borsanın çöküşü 1900’lü yılların ikinci yarısındaki ilk küresel kriz olarak dünya ekonomisi açısından uzun dönemli etkilere sahip olmuştur.

Petrol konusunda önemli bir konu da petrol fiyatlarıdır. Petrol fiyat mekanizmasında arz tarafında yer alan iki aktör bulunur ki bunlardan biri kaynaklara sahip olan ulusal hükümetler olarak temsil edilirken, diğeri de tüketici konumundaki yatırım kararları alan ve bu yatırım kararlarını gerçekleştirmek için kaynakları kullanan firmalardır.³³ Enerji fiyatlarına bakıldığında, günümüzde, hızla artan petrol fiyatlarının ulusal ekonomiler üzerindeki olumsuz etkileri, enerji sektörünün en tartışmalı gündem maddesini oluşturmaktadır. Petrol fiyatlarındaki artış seyrinin nedenleri arasında; rezerv miktarlarının giderek azalması, siyasi

³⁰ Uğur Yıldırım, Sevim Budak, “AB Tam Üyelik Sürecinde Türkiye’nin Çevre Politikasındaki Değişimler”, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, s.25.

³¹ Metin Kamil Ercan, “Uluslararası Petrol Arama ve Üretim Yatırımlarının Yapısı ve Finansal Yönden İncelenmesi”, Ankara, Eğitim Yayınları, 1996, s.18.

³² Asiye Gül Arslan, “1973 Petrol Ambargosu ve OPEC”, 24.05.2011, Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler, Ankara, Erişim: <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=1934>, 21.03.2013.

³³ ECS, Energy Charter Secretariat, “Putting a Price on Energy”, Belçika, 2007, s.203.

belirsizliklerin sürmesi, petrol ürünlerine olan talebi karşılamak üzere rafineri yatırımlarında gerekli artışın sağlanmamış olması gibi unsurlar olarak gösterilmektedir.³⁴

1.2.2.1 Türkiye’de Petrol Arama Faaliyetleri

Türkiye’de petrol arama ve işletme faaliyetlerine 1935’li yıllarda başlanmış, 1954 yılına gelindiğinde ise yabancı özel şirketler bu faaliyetlere katılmışlardır. Petrol arama faaliyetleri Cumhuriyet döneminde devlet tarafından yapılmış, ilk kayda değer arama faaliyeti 1934–1936 yılları arasında Midyat’ta gerçekleştirilmiştir. Arama faaliyetleri 1940 yılında sonuç vermiş ve Türkiye Cumhuriyetinin ilk petrol keşfi yapılmıştır. Keşfedilen bu petrol 1945 yılında Batman Rafinerisinin hizmete açılması ile çıkarılmaya başlanmıştır. 1954 yılında yürürlüğe giren petrol kanunu ile de Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı kısaca TPAO kurulmuştur. Aslında, Türk toprakları üzerinde ilk sondaj faaliyeti Osmanlı Devleti zamanında 1890 yılında İskenderun Çengen yöresinde gerçekleştirilmiştir. Dünyada sadece 1 yılda 20.000’den fazla kuyu açılırken, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde sadece 3.326 kuyu açılabilmiştir. Ayrıca Potansiyel kara alanlarımızın %80’inde, denizlerimizin ise %99’unda henüz hiçbir arama faaliyeti gerçekleştirilmemiştir.³⁵

Bu bilgiler doğrultusunda Türkiye sahip olduğu rezervlerini arttırmak ve petrol üretiminde dışa bağımlılığını azaltmak konusunda yeterli çalışmayı gerçekleştirememiş olması sebebi ile rezervleri bakımından, dışa bağımlılığı gün geçtikçe artan ve alternatif enerji kaynaklarına yönelmesi gereken bir ülke konumundadır. Türkiye’nin petrolde dışa bağımlı olan konumu Türkiye’nin aynı zamanda her geçen gün ihtiyaç duyduğu döviz miktarının da artmasına sebep olmaktadır ve ödemeler dengesinin kötüleşmesi sorunu gündeme gelmektedir.³⁶ Enerji üretiminin yaklaşık 2,5 katını ithalat yoluyla karşılayan Türkiye’nin enerji stratejisi içerisinde petrol önemli bir konumda yer almaktadır. Aslında Türkiye başta Orta Doğu ve Hazar Havzası olmak üzere, dünyanın ispatlanmış gaz rezervlerinin % 71,8’inin ve ispatlanmış petrol rezervlerinin %72,7’sinin bulunduğu bir bölgede yer almaktadır ve dünyadaki günlük petrol tüketiminin yaklaşık % 3,7’sinin Türk Boğazları yoluyla taşınması nedeniyle enerji güvenliği açısından, Türk Boğazlarının ayrı bir önemi vardır. İstanbul Boğazı’ndan geçen petrol ve petrol ürünlerinin miktarı 1996 yılında 60 milyon ton olurken, 2006 yılında olağanüstü bir artışla 143,4 milyon tona ulaşmıştır. Bu rakamın, 2009 yılında Hazar Denizi’nden Karadeniz’e ulaştırılması beklenen petrol ve büyük miktarlardaki Rus

³⁴ Elektrik Üretim Anonim Şirketi, “EÜAŞ Elektrik Üretim Sektör Raporu”, 2008, Erişim: http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/Sektor_Raporu_EUAS.pdf, 21.03.2013, s.5.

³⁵ World Energy Outlook, Erişim: www.petform.org.tr/images/yayinlar/sunum_ve_konusmalar/1_world_energy_outlook.pdf, 24.03.2013.

³⁶ MÜSİAD, “Türkiye’nin Enerji Ekonomisi ve Petrolün Geleceği”, Araştırma Raporları, İstanbul, 2006, s.19.

petrolüyle yaklaşık 190-200 milyon tonu bulacağı tahmin edilmektedir.³⁷ Türkiye böylesine önemli bir petrol ticaret yolu üzerinde yer almakta iken petrol üretemese bile bir terminal ülke olma yolunda önemli kazançlar elde edebilecek ve ekonomik bir ilerleme sağlayabilecek konumdadır. Enerjinin belirlenen hedefler doğrultusunda elde edilmesi ve kullanılması sürecinde özellikle yatırımcıların ve devletin önemli adımlar atması gerekmektedir. “2011 yılında, 44,8 yıl olan dünya petrol rezerv ömrü 2012 yılında %8,9 artarak 48,8 yıl olarak gerçekleşmiştir.”³⁸ Petrolün dünya genelinde azalan rezerv ömrü ve artan fiyatları göz önüne alındığında Türkiye’nin alternatif enerji kaynaklarına yönelmesi ve jeopolitik pozisyonunun üstünlüğünü kullanarak gelir kaynaklarını arttırması gerekmektedir.

1.2.3 Doğal Gaz

Fosil enerji kaynaklarından biri olan doğalgaz, bir petrol türevidir. Doğalgazın oluşumuna sebep olan petrolün oluşumuna sebep olan bitki ve hayvan artıklarının zamanla yeryüzü kabuğunun derinliklerine gömülüp kimyasal olarak ayrışması sonucu oluşur.³⁹ Doğalgaz; gaz halindeki parafin ve petrolde de bulunan karbon ve hidrojen karışımından oluşmuştur. Parafin, karbon ve hidrojenin doğalgazın içinde bulunma yüzdeleri ise doğalgazın bulunduğu kaynağa göre değişkenlik gösterebilir. H tipi petrol gazı olan doğalgaz; yanıcı, kokusuz, renksiz, havadan hafif, çevre dostu ve petrol gibi karbon temelli bir gazdır.⁴⁰

Kömür de olduğu gibi doğalgazı da ilk kullananlar, M.Ö. 900’lü yıllarda Çinliler olmuştur ve yakarak deniz suyundan içme suyu elde etmeyi başarmışlardır. Doğal gazı ticari amaçla kullanan ilk ülke İngiltere’dir ve 18. yüzyılın sonlarında, kömürün yanması neticesinde ortaya çıkan gazı, sokakların aydınlatılmasında kullanmışlardır. “1626 yılında Fransız kaşiflerin yerden sızan gazı yaktıkları görülmüştür”⁴¹. Doğalgaz endüstrisinin başlangıcı Amerika’da petrolle beraber doğal gazın da bulunması ve inşa edilen boru hattı ile taşınmaya başlanması sürecine dayanmaktadır. “İlk uzun doğal gaz boru hattı, 1891 yılında inşa edilmiş olan, Indiana-Chicago arasındaki hat olmuştur ve bu hat 120 mil uzunluğuna sahiptir.”⁴² Boru hatları dışında, belli bir basınç altında sıvılaştırılarak elde edilen LNG (Liquified Natural Gas), tankerlerle taşınıp depolanabilmektedir. 1920’lerde artan doğalgaz

³⁷ Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, “Türkiye’nin Enerji Stratejisi”, Su ve Çevre İşleri Genel Müdür Yardımcılığı Ocak 2009, Erişim: [http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/EnerjiPolitikasi/T%C3%BCrkiye'nin%20Enerji%20Stratejisi%20\(Ocak%202009\).pdf](http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/EnerjiPolitikasi/T%C3%BCrkiye'nin%20Enerji%20Stratejisi%20(Ocak%202009).pdf), 24.03.2013.

³⁸ Türkiye petroleri Anonim Ortaklığı Genel Müdürlüğü, 2012 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu, Eylül 2012, Erişim: <http://www.tpao.gov.tr/tpfiles/userfiles/files/sektor2011.pdf>, 24.04.2013.

³⁹ Temel Britannica, “Doğal gaz nedir?”, ss.62-63.

⁴⁰ Bircan Dokuzlar, Dünya Güç Dengesinde Yeni Silah Doğal Gaz”, IQ Yayınları, İstanbul, 2006, s.21.

⁴¹ Çağdaş Acar, “Petrol ve Doğal Gaz”, Ankara, ODTÜ Yayıncılık, 2007, s.29.

⁴² Acar, s.31.

kullanımı, boru hattı taşımacılığıyla birlikte 2. Dünya savaşından sonra daha da gelişmiştir.⁴³ 1950’li yıllarda %10’luk pay ile enerji sektöründe bulunan doğalgaz, günümüzde konut ve sanayi kuruluşlarında yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Geleneksel katı ve sıvı yakıtların tamamı yanma sırasında zararlı etkileri bulunan bazı gazlar yayarken temiz enerji olarak da adlandırılan doğal gazın çevre üzerinde zararlı etkileri bulunmamaktadır.⁴⁴

Doğalgaz da diğer kaynaklar gibi maalesef sınırlı durumdadır ve uzmanlar tarafından tükeneyeceğine kesin gözü ile bakılmaktadır. 2011 yılında dünyadaki ispatlanmış doğalgaz rezervleri yaklaşık 191 trilyon metreküptür ve doğal gaz rezerv ömrü 2011 yılında 57,96 yıl olarak hesaplanmış iken 2012 yılı başlarında doğalgaz rezervi yaklaşık 190,2 trilyon metreküptür ve rezerv ömrü de 57,07 yıla düşmüştür. Doğalgaz sadece dünyanın bazı bölgelerinde bulunması sebebi ile ihtiyaç olan diğer coğrafyalara gelişmiş teknolojik imkânlar sağlanarak ulaştırılmaktadır. Dünyada ispatlanmış en büyük doğal gaz rezervine sahip ülke olan Rusya Federasyonu’nu bu konuda İran ve sonrasında Katar takip etmektedir.⁴⁵ Türkiye, ise dünya rezervlerinin çok az miktarına sahip olmakla birlikte, doğalgaz bakımından zengin ülkelere sınır komşusu durumundadır.⁴⁶

Doğalgaz üretimi ise artış eğilimi göstermiştir ve 2011 yılı başında 3.178,2 milyar metreküp olarak gerçekleşen doğal gaz üretimi, 2012 yılında % 3,1 artmış ve 3.276,2 milyar metreküp olarak gerçekleşmiştir. Doğal gaz üretimindeki bu artış büyük ölçüde ABD, Rusya ve Katar’dan kaynaklanmıştır.⁴⁷

Çevre dostu oluşu kullanım kolaylığı depolanma ve taşıma kolaylığı sebebi ile doğalgaz talebi dünya ülkeleri tarafından her geçen gün artmaktadır. Dünya ülkelerinin bu taleplerini karşılamak için çeşitli anlaşmalar ve projeler gündeme gelmekte, uygulamaya konulmaktadır. Ülkemizde kullanılan doğalgaz, Rusya ve İran’dan ithal edilmektedir. Rusya 30 milyar metreküplük anlaşma ile doğalgaz ticaretimizde ilk sırada yer almaktadır.

Çevre dostu ve kullanım kolaylığı sebebi ile en çok tercih edilen doğalgazın dünya genelinde çok az rezerv payına sahip olmasından dolayı zaman zaman yaşanabilecek arz talep dengesizliklerine çözüm bulabilmek için Türkiye, ithal ettiği doğalgazı depolama amaçlı Tuz gölü havzasında yaklaşık 1 milyar metreküplük doğalgaz depolama tesisi yapım çalışmalarına başlamıştır. Türkiye’de 2009 yılında 63 ile doğalgaz alt yapısı tesis edilerek bu illere doğalgaz

⁴³ Nesrin Sarıahmetoğlu Karagür, “Petrolün Sihirli Dünyası Bakü”, IQ Yayınları, İstanbul, 2007,s.11.

⁴⁴ Ali Haydar Gültekin, Yüksel Örgün, “Doğalgaz ve Çevre”, Çevre Dergisi, Sayı:9, İstanbul, 1993, s.37.

⁴⁵ Türkiye petroleri Anonim Ortaklığı Genel Müdürlüğü, 2011 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu, Erişim: <http://www.tpao.gov.tr/tpfiles/userfiles/files/seyktor2011.pdf>, 29.03.2013.

⁴⁶ Diplomatik Gözlem, “Hazar Havzası Petrol ve Doğal Gaz Rezervleri”, Erişim: http://www.diplomatikgozlem.com/ozeldosya_oku.asp?id,35, 01.04.2013.

⁴⁷ Türkiye petroleri Anonim Ortaklığı Genel Müdürlüğü, 2010 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu, Eylül 2012, Erişim: <http://www.tpao.gov.tr/tpfiles/userfiles/files/seyktor2011.pdf>, 01.04.2013.

ulaşımı sağlanmıştır.⁴⁸ Uluslararası Enerji Ajansı'nın tahminlerine göre 2007 ile 2030 yılı arası doğalgaz talebinin % 17 oranında artması tahmin edilmektedir.⁴⁹

1.2.4 Nükleer Enerji

Atom çekirdeklerinin parçalanması ile yani fisyon ve füzyon tepkimesi sonucu oluşan ve çevre konusunda diğer enerji türlerine göre daha yüksek risk taşıyan nükleer enerji, bir atom çeşididir. Nükleer reaktörlerin, nükleer enerjiyi elektrik enerjisine çevirmesi ile oluşur. Fisyon sonucu açığa çıkan nükleer enerji, nükleer yakıt ve diğer malzemeler içinde ısı enerjisine, ardından kinetik enerjiye ve jeneratörler aracılığı ile elektrik enerjisine dönüştürülür.⁵⁰ Nükleer kelimesi Latince'deki "nux" kelimesinden türeme "nucleus" dan gelir. Sert kabuklu çekirdek anlamındadır. Atom kelimesi ise Yunanca'da "bölünemez" anlamındadır.⁵¹

Yenilenebilir enerji kaynakları dünya enerji talebini karşılamada yetersizdir. Bu yüzden yenilenemeyen enerji kaynakları kullanılmaktadır. Yenilenemeyen enerji kaynaklarının kullanımı, çevreye verdiği zararlar sağladığı faydadan fazla olmasına rağmen artmıştır.

Nükleer enerji kullanımının, en büyük riski reaktör güvenliği ve nükleer atık yönetimi konularıdır. Ancak bir nükleer santralin canlıların sağlığına zarar vermesi durumu uygun ve doğru altyapı oluşturulması ile ortadan kaldırılmaktadır. Yinede her ne kadar doğru ve güvenilir bir yapılanma olsa da insan hatası, doğal afet gibi nedenlerle nükleer santrallerde kazalar meydana gelebilmektedir. Bu durum santral sahibi ülkeler için tehdit oluşturduğu gibi kaza sonrasında oluşabilecek nükleer bulutlar kaza yerinden binlerce kilometre ötedeki ülkeleri de etkileyebilmektedir. Bu yüzden nükleer enerjinin kullanım alanı oldukça dardır. Yakın geçmişte yaşanan ve nükleer enerji kullanımının tercih edilebilirliğini olumsuz olarak etkileyen kaza tecrübelerine örnek olarak, Amerika'da Three Mile Adalarında 1979 yılında ve Ukrayna'nın Kiev iline bağlı olan Çernobil kentinde 26 Nisan 1986 tarihinde nükleer güç reaktöründe meydana gelen nükleer kazalar verilebilir. Öyle ki, Çernobil kazası dolayısı ile ülkemizin Doğu Karadeniz bölümünde yaşayan insanlar bile etkilenmiş ve bu olumsuz etkiler uzun yıllarca devam etmiş ve hala etmektedir. Bu bölgelerde yaşayan insanların yaşam süresi oldukça kısalmış, yıllar boyu vücut eksikliği ile doğumlar gerçekleşmiş ve kanser yüzdesi de artış göstermiştir. Oluşan bu kaza sonrasında nükleer bulutlardan etkilenme ihtimali olan birçok ülke radyasyon erken uyarı sistemleri düzenleyerek kendi nükleer tesislerini yeniden

⁴⁸ Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Erişim:

<http://www.enerji.gov.tr/index.php?dil=tr&sf=webpages&b=petrol&bn=222&hn=&nm=384&id=40693>, 02.04.2013.

⁴⁹ IEA, World Energy Outlook, Fransa, 2009, Erişim: <http://www.worldenergyoutlook.org/>, 01.04.2013.

⁵⁰ Ali Külebi, Türkiye'nin Enerji Sorunları ve Nükleer Gerekliklik, Bilgi Yayınevi No:105, Ankara, 2007, s.147.

⁵¹ Nükleer Teknoloji Bilgi Platformu, Erişim: <http://www.nukte.org/nukleermakaleler>, 07.05.2013.

inşa etmişlerdir.⁵² Nükleer enerjinin tarihsel gelişimini incelediğimizde, ilk kez 1939 yılında atomun bölünerek ortaya çıkardığı enerji keşfedilmiş ve bu keşif ile birlikte ilk atom silahı 1945 ve nükleer enerjiden ilk elektrik üretimi 1951 yılında gerçekleştirilmiştir.⁵³ Nükleer enerjinin askeri amaç ile ilk kullanımı 1945 yılında olmuştur. Japonya’da Hiroşima ve Nagazaki’de nükleer bombalar kullanılarak İkinci Dünya Savaşının sona ermesinden sonra nükleer enerjinin sivil amaçlarla kullanımı üzerinde çalışılmaya başlanmıştır.⁵⁴ Nükleer enerjiden elektrik enerjisi üretilebileceği bulunduktan sonra 1953’te İngiltere’de, 1954’te Rusya’da, 1956’da Fransa’da ve 1961 yılında Almanya’da ilk kez nükleer enerji kullanılarak elektrik enerjisi üretilmiştir.

Nükleer enerjinin temel kaynağı uranyum olup Türkiye’de bu maddenin araması Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır. Bu kurumun verilerine göre Türkiye’de ispatlanmış uranyum rezervi 9.137 ton, toryum rezervi ise 380 bin ton olarak kayıtlara geçmiştir. Türkiye ispatlanmış bu rezervlerine rağmen bu madeni işleyebilecek yeterli alt yapı ve teknolojik imkana sahip olmadığı için Türkiye’de ki uranyum üretimi uluslararası üretim miktarı ve fiyatları ile rekabet edebilecek güçte değildir. Bununla birlikte Türkiye’de bilinen 5 uranyum üretim sahası bu ekonomik ve teknik değerlere haiz bulunmamaktadır. 1970’li yıllarda yaşanan petrol krizi, ülkeleri alternatif enerji kaynaklarını bulma ve kullanma konusuna yöneltmiş ve bu alternatif enerji kaynakları içerisinde en ilgi çekeni ise nükleer enerji olmuştur.⁵⁵ Nükleer enerji ile diğer enerji kaynaklarını karşılaştıracak olursak 1 kiloluk uranyum ile ortaya çıkarılan enerji; 45 ton odun, 22 ton kömür, 15 ton petrol ve 14 ton likit doğalgazla ortaya çıkarılan enerjiye eşdeğer konumdadır.⁵⁶

Nükleer enerjinin yenilenemeyen ancak çevre dostu enerji kaynakları arasında sayılmasının yanında bu enerji çeşidinin kullanımında, tesislerinin kurulumunda ve muhafazasında geçmişte yaşanan kazalardan dolayı önyargı ve endişeler söz konusudur. Nükleerin enerji konusunda ülkelerin diğer ön yargılarını ise ikincil önyargılar olarak adlandırıp şöyle sıralamamız mümkündür, askeri amaçlı kullanım, silah yapımında kullanılabilme ihtimali, teknik karmaşıklık, nükleer atıkların uzun süreli etkileri, iyonlaştırıcı radyasyona maruz kalmanın sağlık etkileri ve yüksek ilk yatırım maliyeti gibi birçok faktör buna katkıda bulunmaktadır.

⁵² Hamit Palabıyık, Hikmet Yavaş, Murat Aydın, Nükleer Enerji ve Sosyal Kabul, Uşak Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Erişim: http://www.usak.org.tr/yayin_goster.asp?id=67, 18.05.2013.

⁵³ OECD, Overview of Nuclear Energy Today, Chapter 1, 2003, s.9.

⁵⁴ Ural Akbulut, “Atom Bombası Nasıl Yapıldı?”, Erişim: <http://www.uralakbulut.com.tr/wp-content/uploads/2010/10/atom-bombasi.pdf>, 03.04.2013

, s. 1-5.

⁵⁵ Kerem Alkin, Türkiye’nin Stratejik Yeraltı Kaynakları Ekonomik Değerleri ve Uluslararası Yeri, İ.T.O Yayınları, İstanbul, 2003, s.86.

⁵⁶ OECD, Overview of Nuclear Energy Today, Chapter 1, 2003, s.15.

Uluslararası anlamda nükleer enerjinin olası risklerinden korunmak amacıyla birçok OECD ülkesinin de taraf olduğu, nükleer enerjinin silah olarak kullanılmasının önüne geçilmesi, nükleer enerji kazaları durumunda uluslararası işbirliğinin sağlanarak olası global etkileri azaltma ve nükleer atıkların aktif ve zararsız bir şekilde yönetimi için uluslararası işbirliğini öngören birçok anlaşma mevcuttur. Bunlardan en önemlileri kronolojik olarak; 1970 yılında imzalanarak yürürlüğe giren Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşmasıdır. Bu anlaşma ile nükleer silah ve teknolojinin yayılmasının önüne geçerek, nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla kullanımının teşvik edilmesi amaçlanmıştır. 1986 yılında imzalanarak yürürlüğe giren Nükleer Kazaların Erken Bildirimi Sözleşmesi ile de, olası nükleer kaza durumunda bu kazanın küresel sonuçlarını önleme amaçlı, UAEA ile komşu olan ülkelere ön ve erken bildirimde bulunmaya yönelik olarak hazırlanmıştır. Diğer bir anlaşma ise taraf ülkelerin sınırları içinde veya uluslararası taşımacılıkta nükleer maddelerin fiziksel olarak korunmasını sağlamaya yönelik sorumluluk getiren bir anlaşmadır, bu anlaşma Nükleer maddelerin Fiziksel Koruması Sözleşmesi adı altında 1987 yılında imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Nükleer kaza veya acil radyolojik sızıntı vb. tehlike durumlarında yardım ve destek sağlama amaçlı uluslar arası bir yapıya sahip, Nükleer Kaza veya Acil Radyolojik Durumlarda Yardım Sözleşmesi, 1987 yılında imzalanarak yürürlüğe girmiştir. 1996 yılında, Nükleer Güvenlik Sözleşmesi yürürlüğe girmiş ve nükleer güvenlik uygulamaları konusunda uluslararası standartların belirlenmesi amaçlanmıştır. 2001 yılında yürürlüğe giren kullanılmış Yakıt Yönetimi ile Radyoaktif Atık Yönetim Güvenliği Ortak Sözleşmesi ise ulusal ve uluslararası yüksek bir güvenlik seviyesine ulaşılmasını hedefleyerek, uluslararası işbirliğinin geliştirilmesini öngörmektedir.⁵⁷

Türkiye’de Nükleer silahların yayılmasının engellenmesine yönelik Nükleer Silahların Arttırılmasının Önlenmesi Anlaşması (Non Proliferation Treaty-NPT), Türkiye tarafından 28 Ocak 1969’da imzalanmış ve 17 Nisan 1980’de meclisten geçmiştir.⁵⁸ Uluslararası Enerji Ajansı ile 20 Aralık 1981’de nükleer güvenlik anlaşması imzalanarak Uluslararası Enerji Ajansının üyeleri arasına girilmiştir. Türkiye’de kullanılan ve kullanılacak olan nükleer enerji planlamalarına göre ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı verilerine göre 2015 yılı itibari ile 5000 mw enerji üretebilen santrallerin hizmete açılması planlanmaktadır. Dünya nükleer kazalar sonucu risk yönetiminde başarılı olamamış ve ülkeler nükleer santralleri bir bir kapatırken Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Türkiye Cumhuriyeti’nde Akkuyu Sahası’nda Bir Nükleer Güç Santralinin Tesisine ve

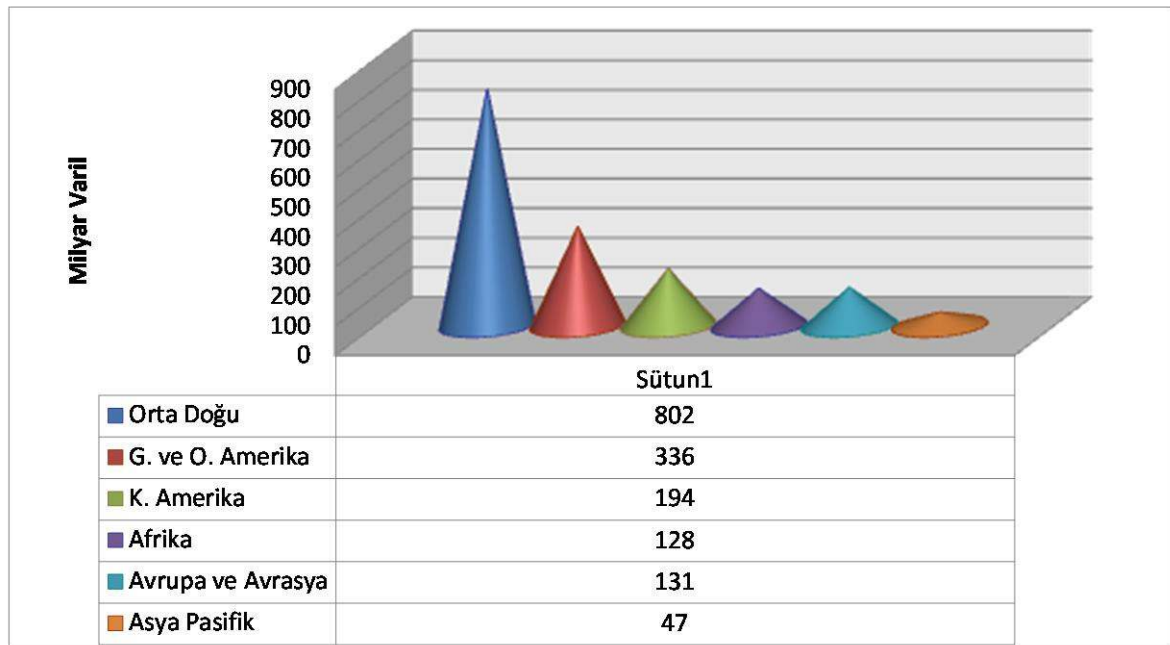
⁵⁷ ETKB, 2010, “Yeşil Ekonomiye Geçiş”, Türkiye Enerji ve Enerji Verimliliği Çalışma Raporu, Temmuz, s.24.

⁵⁸ Mert Bilgin, Fossil, “Yenilenebilir ve Nükleer Yakıtların Neopolitik Anlamı-Türkiye’nin Durumu ve Gelecek Alternatifleri”, Uluslar arası İlişkiler Akademik Dergi, Sayı.20, Erişim: <http://www.uidergisi.com/wp-content/uploads/2011/06/Fossil-Yenilenebilir-ve-Nukleer-Yakitlarin-Neopolitik-Anlami.pdf>, s.79, 01.04.2013.

İşletimine Dair İşbirliğine İlişkin Anlaşma 12 Mayıs 2010 tarihinde Ankara’da imzalanmıştır.⁵⁹ Bununla birlikte Sinop’ta da nükleer santral kurulumu için lisans çalışmaları yapılmaktadır.⁶⁰ Japon Mitsubishi ve Fransız Areva şirketlerinin ortaklığıyla gerçekleşmesi söz konusu olan Sinop’ta kurulacak ikinci nükleer santral inşasının imzaları için Fransa Cumhurbaşkanı Hollande 27 Ocak 2014’te Türkiye’ye gelecektir.⁶¹

1.3 Dünya’da İspatlanmış Petrol Rezervleri, Üretim-Tüketim Miktarları

Bilimsel olarak, dünyada yerküre üzerinde veya içerisinde mevcut bulunan herhangi bir madenin veya cevherin bulunduğu miktarın büyüklüğü terminolojide “rezerv” olarak ifade edilmektedir.⁶²

Şekil 1.1 2012 Yılı Dünya İspatlanmış Petrol Rezervi

Kaynak: 2012 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu, Mayıs 2013, s.4.

Yukarıda da görüldüğü gibi dünya ispatlanmış petrol rezervlerinin 802 milyar varili (% 49) Orta Doğu ülkelerinde, 336 milyar varili (% 32,3) Amerika’da, 128 milyar varili (% 7,8) Afrika’da, 131 milyar varili (% 8) Avrupa ve Avrasya’da, 47 milyar varili (% 2,9) Asya Pasifik bulunmaktadır.⁶³

⁵⁹ Akkuyu NGS A.Ş., Erişim: <http://www.akkunpp.com/>, 17.04.2013.

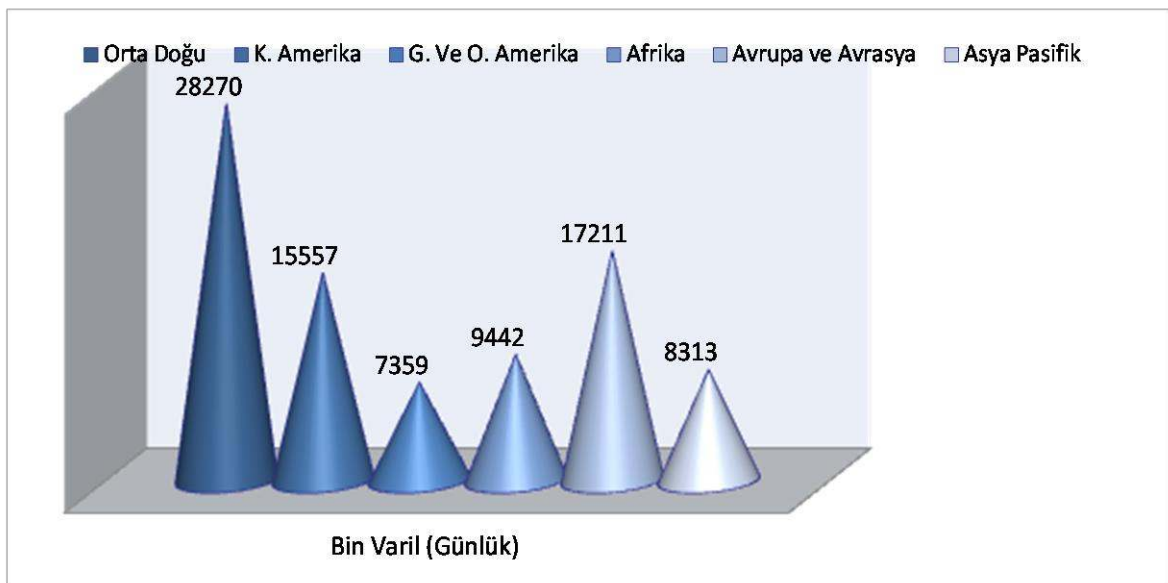
⁶⁰ Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Erişim: www.enerji.gov.tr, 17.04.2013.

⁶¹ Fransa Cumhurbaşkanı Hollande Ocak’ta Nükleer Santral için geliyor, <http://enerjienstitusu.com/2013/11/08/fransa-cumhurbaskani-hollande-ocakta-nukleer-santral-anlasmasi-icin-geliyor/>, 21.11.2013.

⁶² Çağdaş Acar, Sevtâç Bülbül, Fevzi Gümrah, Çiğdem Metin, Mahmut Parlaktuna, Petrol ve Doğalgaz, Ankara, ODTU Yayıncılık, 2007, s.30.

⁶³ Türkiye Petrolleri A.O. Genel Müdürlüğü, “2012 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu”, Mayıs 2013, s.4.

Ortadoğu ülkeleri arasında Suudi Arabistan ve Irak sahip olduğu ham petrol rezervleri bakımından dünyanın en zengin ülkeleri arasında yer almaktadır. 1.637 milyar varil olan 2012 Dünya ispatlanmış petrol rezervinin % 10'luk bir payının, Irak topraklarında bulunduğu bilimsel olarak tespit edilmiştir. Buna göre Irak, Ortadoğu ülkelerinin toplam ham petrol rezervlerinin yaklaşık olarak % 15'ine sahip olarak dünyadaki ikinci olarak tespit edilmiştir. Bu ülkeler arasında, Suudi Arabistan dünya ham petrol rezervlerinin yaklaşık olarak % 26'sına sahiptir. Suudi Arabistan, Ortadoğu'nun ve dünyanın ham petrol rezerv bakımından birinci zengin ülkesi durumundadır.⁶⁴ Petrol üretim maliyetinin en düşük olduğu bölge Ortadoğu bölgesidir.⁶⁵

Şekil 1.2 2012 Yılı Dünya İspatlanmış Petrol Üretimi

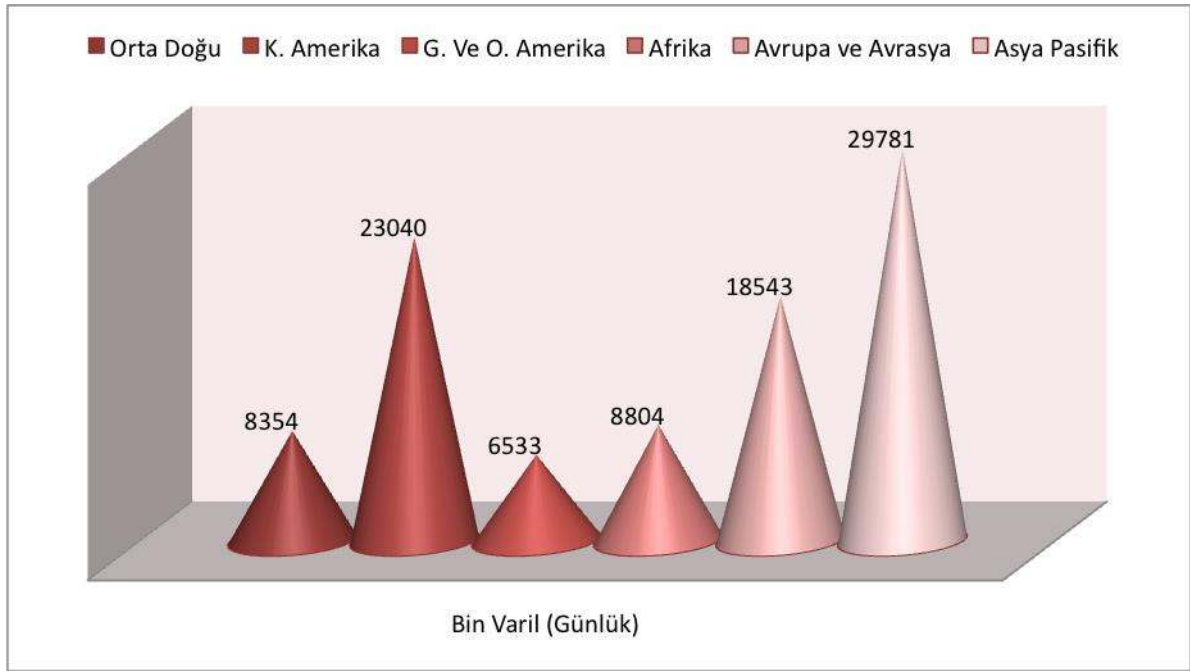
Kaynak: BP Statistical Review Of World Energy June 2013, 02.11.2013.

2011 yılında 88,7 milyon v/g olan dünya petrol üretimi 2012 yılında %2,5 artarak 90,9 milyon v/g olarak gerçekleşmiştir. Petrol üretiminde yaşanan 2,2 milyon v/g'lük artış, talep artışını karşılamış olup, arz/talep dengesinde sorun yaşanmamıştır. OPEC üretim 1,08 milyon v/g (%3,1) artarken, OPEC üyesi olmayan ülkelerin üretim miktarında önemli bir değişiklik olmamıştır.⁶⁶

⁶⁴ Hayati Doğanay, Selçuk Hayli, "Irak'ın Başlıca Coğrafi Özellikleri ve Petrol Yatakları", Erişim: http://perweb.firat.edu.tr/personel/yayinlar/fua_299/299_19111.pdf, s.8, 17.04.2013.

⁶⁵ A. Necdet Pamir, Küresel Enerji Görünümü Karadeniz ve Hazar Denizleri Arasında Konumlanan Türkiye'nin Rolü, Erişim: <http://www.tankstorageinternational.com/pdf08Pamir.pdf>, 2008, s.24, 17.04.2013.

⁶⁶ Türkiye Petrolleri A.O. Genel Müdürlüğü, "2012 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu", Mayıs 2013, s.4.

Şekil 1.3 2012 Yılı Dünya İspatlanmış Petrol Tüketimi

Kaynak: BP Statistical Review Of World Energy June 2013, 02.11.2013.

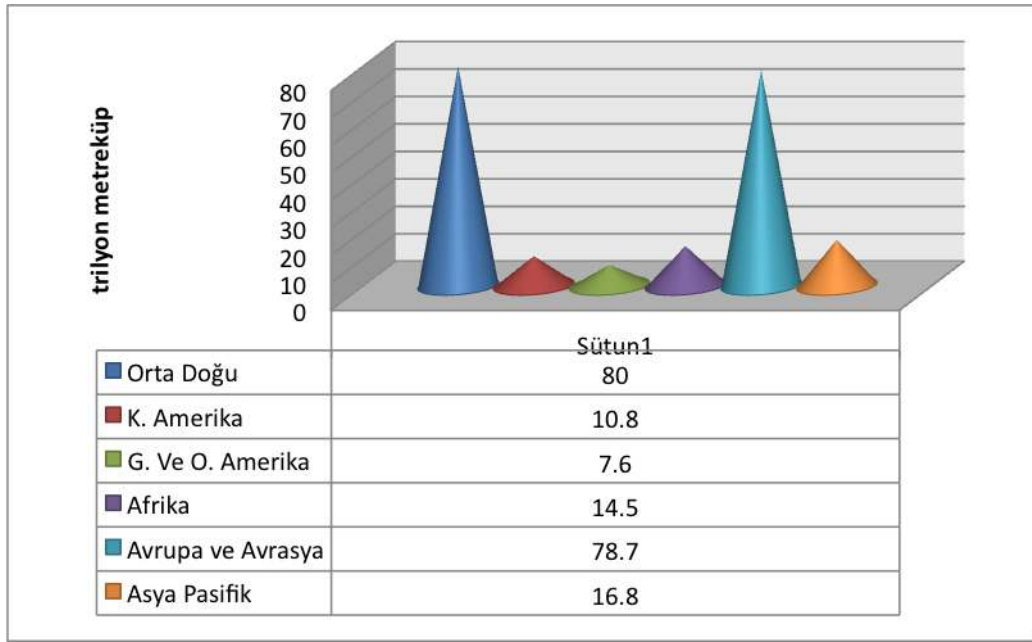
Ham petrol potansiyeline bakıldığında zaman dünyadaki rezervlerin % 48,1 gibi çok büyük paya sahip olan Ortadoğu ülkeleri, ham petrol tüketiminde sadece % 30'luk paya sahipken % 5'lik rezerve sahip Kuzey Amerika kıtasındaki ülkeler ise tüketimde dünyada % 17'lik orana sahiptir. Ağır sanayisi ve ekonomisi gelişmiş olan AB, ABD ve Uzak Doğu ülkeleri yüksek miktarlarda petrol ve türevlerini tüketirken, en zengin rezervlere sahip olan Ortadoğu ülkeleri ise tüketimde en alt basamaklarda yer almaktadır. Örneğin yapılan çalışmalarda dünyadaki toplam üretimin % 13'ünü karşılayan, diğer ülkelere göre gelişmiş sayılabilecek Suudi Arabistan bile ürettiğinin sadece 1/6'sını kendisinin kullandığı tespit edilmiştir.⁶⁷ Ağır sanayi ve endüstri ürünleri olarak kıyaslandığında oranlar daha da açılmaktadır. Diğer taraftan hiç petrolü bulunmayan Japonya dünyada üretilen petrolün neredeyse %10'unu kullanmaktadır. Petrol gelişmemiş olan üçüncü dünya ülkelerinde bulunmasına rağmen onu gelişmiş olan AB ve Uzak Doğu ülkeleri ile ABD gibi ülkeler tüketmektedir.⁶⁸ Son yıllarda her ne kadar alternatif enerji kaynaklarından enerji elde edilmesi dile getirilse de, çeşitli ürünlerin hammaddesi olmasından dolayı petrol, küresel rekabette önemli rol oynamaya devam edecektir.⁶⁹

⁶⁷ Çağdaş Acar, Sevtâç Bülbül, Fevzi Gümrah, Çiğdem Metin, Mahmut Parlaktuna, Petrol ve Doğalgaz, Ankara, ODTU Yayıncılık, 2007, s.39.

⁶⁸ A.car, s.39.

⁶⁹ Kerem Alkin, Sabit Atman, Küresel Petrol Stratejilerinin Jeopolitik Açından Dünya ve Türkiye Üzerindeki Etkileri, İTO Yayınları, No:2006-48, İstanbul, 2006, s.37.

1.4 Dünya’da İspatlanmış Doğalgaz Rezervleri, Üretim-Tüketim Miktarları

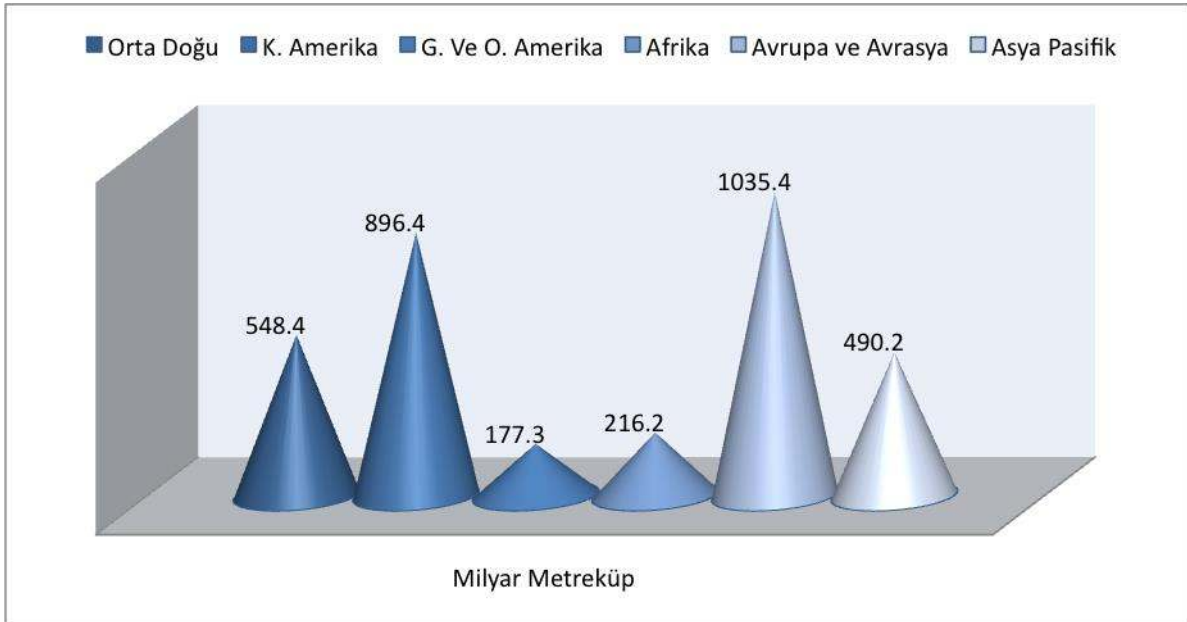
Şekil 1.4 2012 Yılı Dünya İspatlanmış Doğalgaz Rezervi

Kaynak: BP Statistical Review Of World Energy June 2013, 02.11.2013.

2011 yılında 44,6 trilyon metreküp ispatlanmış rezerv miktarı ile Rusya Federasyonu dünyadaki en büyük doğalgaz potansiyeline sahip ülkedir.⁷⁰ Oil and Gas Journal verilerine göre 2011 yılında 191 trilyon metreküp olan doğal gaz rezerv miktarı, 2012 yılında düşük bir azalışla 190,2 trilyon metreküp olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılında 47,8 trilyon metreküp ispatlanmış rezerv miktarı ile ilk sırada yer alan Rusya Federasyonu’nu 33,6 trilyon metreküp ile İran, 25,2 trilyon metreküp ile Katar izlemektedir. Bu üç ülkenin doğal gaz rezervleri dünya doğal gaz rezervinin %49,3’üne denk gelmektedir.⁷¹

⁷⁰ Çağdaş Acar, Sevtâç Bülbül, Fevzi Gümrah, Çiğdem Metin, Mahmut Parlaktuna, Petrol ve Doğalgaz, Ankara, ODTU Yayıncılık, 2007, s.40.

⁷¹ Türkiye Petrolleri A.O. Genel Müdürlüğü, “2012 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu”, Mayıs 2013, s.6.

Şekil 1.5 2012 Yılı Dünya İspatlanmış Doğalgaz Üretimi

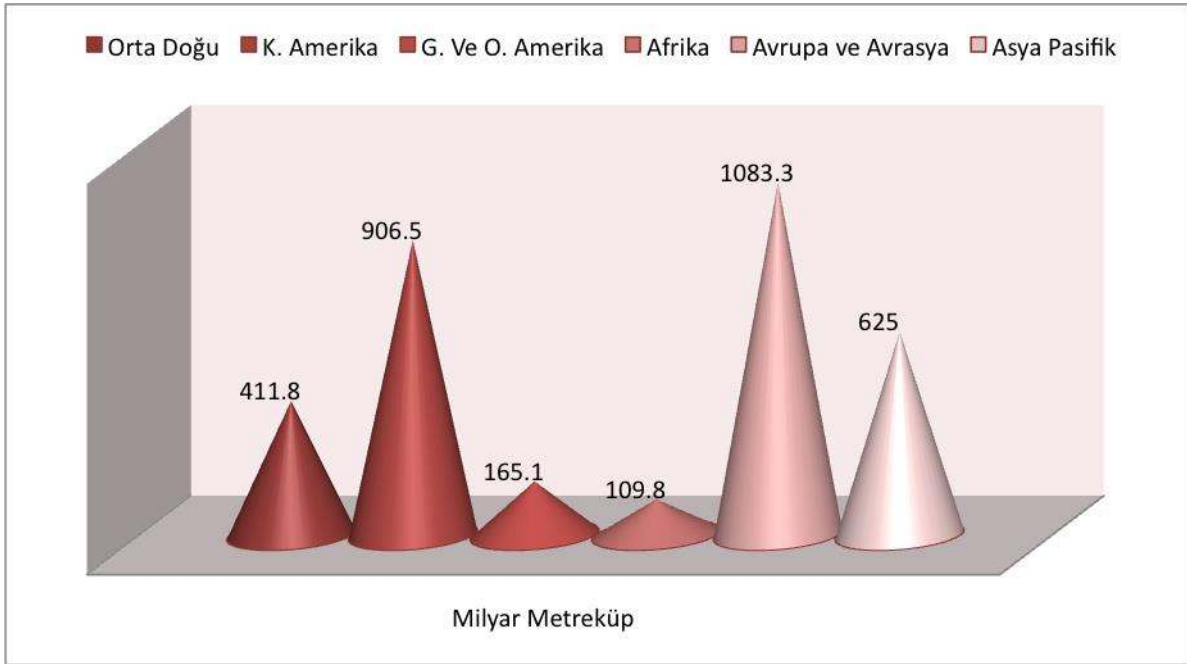
Kaynak: BP Statistical Review Of World Energy June 2013, 02.11.2013.

Dünya enerji tüketimi içinde halen tüketimi en çok olan petrol ve kömür gibi kaynaklara alternatif olarak düşünülen doğalgazın, yaşanan petrol krizlerinin ardından üretimi sürekli olarak artmıştır.⁷² Petrol zengini ülkelerin doğal gaz konusunda da şanslı olduğunu söylemek çok yanlış olmayacaktır. Doğal gaz rezervlerine sahip olan ülkeler incelendiğinde petrol rezervlerinin bölgelere dağılımı ile bir benzerlik görülmektedir. 2011 yılında 3.291,3 milyar metreküp olarak gerçekleşen doğal gaz üretimi, 2012 yılında % 1,9 artmış ve 3.363,9 milyar metreküp olarak gerçekleşmiştir. Doğal gaz üretimindeki bu artış büyük ölçüde ABD, Rusya ve Katar'dan kaynaklanmıştır.⁷³

⁷² Gülpınar Akbulut, "Küresel Değişimler Bağlamında Dünya Enerji Kaynakları, Sorunlar ve Türkiye", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, cilt 32, No:1, Mayıs, 2008,s. 126.

⁷³ BP Statistical Review Of World Energy June 2013, Erişim:

<http://www.bp.com/en/global/corporate/about-bp/statistical-review-of-world-energy-2013.html>, 30.11.2013.

Şekil 1.6 2012 Yılı Dünya İspatlanmış Doğalgaz Tüketimi

Kaynak: BP Statistical Review Of World Energy June 2013, 02.11.2013.

2011 yılında 3.232,4 milyar metreküp olan doğal gaz talebi 2012 yılında %2,2'lik bir artış ile 3.314,4 milyar metreküp olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılında küresel kriz nedeniyle düşen doğal gaz tüketimi nedeniyle 2010 yılında %7,5 artan doğal gaz tüketimine karşılık, 2011 benzeri bir artış oranını yakalayamamıştır.⁷⁴ 2011 yılında 3.223 milyar metreküp olan doğal gaz talebi yıl boyunca süregelen ekonomik dalgalanma ve Arap ülkelerinde yaşanan güvensiz ortam nedeniyle yalnızca %1'lik bir artış ile 3.348,7 milyar metreküp olarak gerçekleşmiştir.⁷⁵

1.5 Türkiye Ham Petrol Rezervleri ve Üretimi

2012 yılı yurtiçi üretilebilir petrol rezervi 294,8 milyon varil (43,2 milyon ton) olup, yeni keşifler yapılmadığı takdirde, bugünkü üretim seviyesi ile yurtiçi toplam ham petrol rezervinin 18,5 yıllık bir ömrü bulunmaktadır. Türkiye'deki petrol sahalarının %7'si 25-500 milyon varil rezerve sahip olup, kalan %93'ünün rezervi 25 milyon varilden azdır. Başka bir deyişle, Türkiye'de keşfedilmiş petrol sahalarının %93'ü küçük saha %7'si ise orta saha sınıfındadır.⁷⁶

⁷⁴Türkiye Petrolleri A.O. Genel Müdürlüğü, "2012 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu", Mayıs 2013, s.12.

⁷⁵BP Statistical Review Of World Energy June 2013, Erişim:

<http://www.bp.com/en/global/corporate/about-bp/statistical-review-of-world-energy-2013.html>, 02.11.2013.

⁷⁶ Türkiye Petrolleri A.O. Genel Müdürlüğü, "2012 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu", Mayıs 2013, s.13.

Tablo 1.1 2012 Yılı Türkiye Ham Petrol Rezervleri

Şirket	Rezervardaki Petrol (*)		Üretilebilir Petrol		Kalan Üretilebilir Petrol	
	Varil	M.Ton	Varil	M.Ton	Varil	M.Ton
T.P.A.O.	5 514 091 948	820 810 262	758 730 312	111 509 663	224 706 625	33 385 230
N.V.Turkse Perenco	656 525 935	88 902 663	330 673 283	45 121 897	11 655 568	1 613 181
TransAtlantic E.M.I. & DMLP Ltd.	539 000 000	73 247 984	98 500 000	13 385 763	11 847 026	1 634 515
Tiway & T.P.A.O.	49 611 000	6 953 650	19 600 000	2 747 204	888 455	111 013
N.V.Turkse Perenco & T.P.A.O.	111 994 955	15 626 370	32 149 116	4 478 759	13 791 727	1 950 439
GYP	57 200 000	8 576 457	10 050 000	1 481 923	1 984 334	269 197
Aladdin & GYP	1 508 701	211 627	308 701	43 326	236 902	33 364
Aladdin & GYP & Madison (Turkey) LLC.	24 300 000	3 615 690	6 190 000	914 922	3 934 812	586 553
Aladdin & GYP & Talon	25 000 000	3 280 000	7 500 000	983 800	7 078 647	928 663
Arar	56 300 000	8 083 583	16 900 000	2 426 601	16 897 193	2 426 194
Extreme-Petrako	8 390 000	1 168 700	1 680 000	235 000	1 680 000	235 000
TPIC	661 393	101 664	661 393	101 664	114 253	20 209
Amity Oil & T.P.A.O.	142 811	16 282	142 254	16 217	7 101	1 051
Diğer	148 574	21 155	148 574	21 155	3 509	498
Toplam	7 044 875 317	1 030 616 086	1 283 233 633	183 467 894	294 826 152	43 195 107

Kaynak: 2012 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu, Mayıs 2013, s.7.

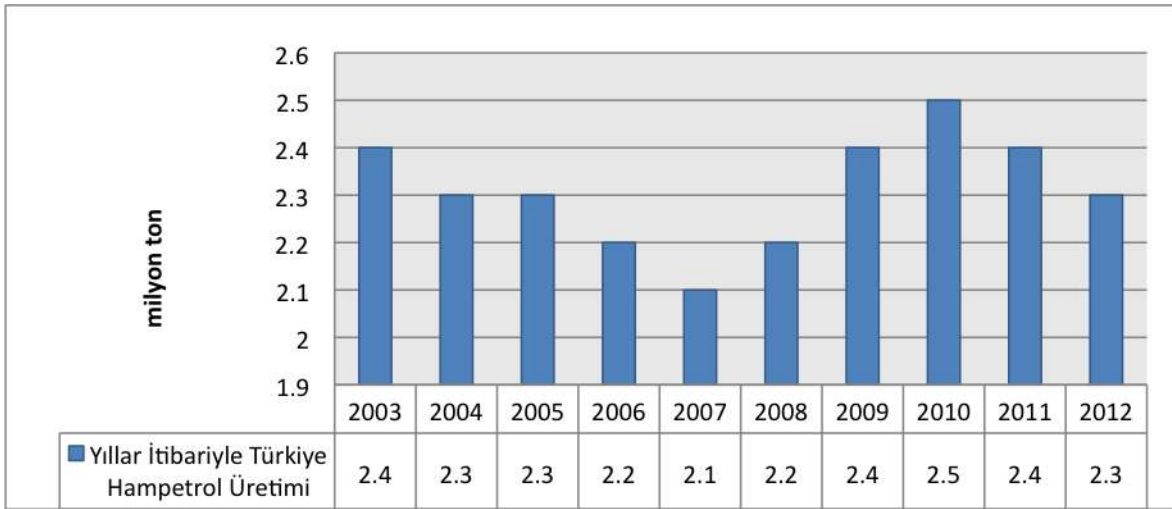
1.6 Türkiye Doğalgaz Rezervleri ve Üretimi

2012 yılı yurtiçi üretilebilir doğal gaz rezervi 6,84 milyar metreküptür. Yeni keşifler yapılmadığı takdirde, bugünkü üretim seviyesi ile yurtiçi doğal gaz rezervinin 10,3 yıllık bir ömrü bulunmaktadır.

Tablo 1.2 2012 Yılı Türkiye Doğalgaz Rezervleri

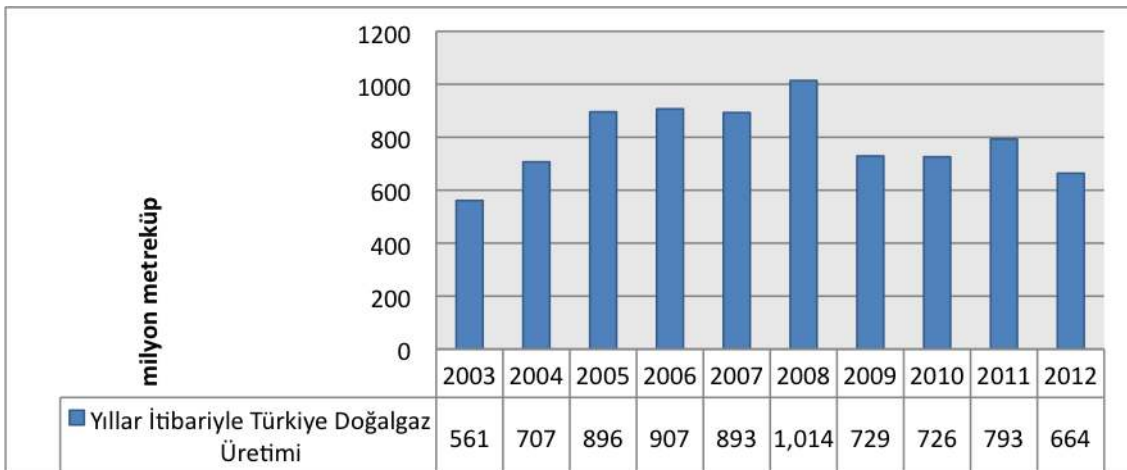
Şirket	Rezervardaki Gaz(*)	Üretilebilir Gaz	Kalan Üretilebilir Gaz
T.P.A.O.	16 267 954 165	12 050 635 459	3 972 681 642
N.V.Turkse Perenco	340 680 073	340 680 073	
Amity Oil Int. & T.P.A.O	1 924 833 289	1 586 975 398	86 853 167
Thrace Basin & Pinnacle Turkey & Corp.	5 320 873 992	4 828 601 173	2 299 472 242
Tiway & T.P.A.O.&Foinavon& Petrol Ofisi A.Ş.	1 336 910 000	1 005 490 000	143 089 510
TransAtlantic&Petrako& Valeura Energy	140 993 784	133 253 784	9 796 449
Arar	240 013 267	192 013 267	190 588 584
Tiway-TEMI	161 400 000	141 600 000	135 316 297
Petrogas	27 533 214	27 533 214	40 208
Amity Oil Int.	17 656 097	17 656 097	3 539
Maya & Çalık Enerji & Petrogas	1 049 720	1 049 720	
Toplam	25 779 897 601	20 325 488 185	6 837 841 638

Kaynak: 2012 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu, Mayıs 2013, s.8.

Şekil 1.7 2012 Yılı Türkiye İspatlanmış Ham Petrol Üretimi

Kaynak: BP Statistical Review Of World Energy June 2013, 08.11.2013.

Şekil 1.8 2012 Yılı Türkiye İspatlanmış Doğalgaz Üretimi

Kaynak: BP Statistical Review Of World Energy June 2013, 08.11.2013.

2012 yılında toplam 2,3 milyon ton petrol ve 664 milyon metreküp doğal gaz üretilmiş olup, günümüze kadar toplam 140,2 milyon ton petrol ve 13,5 milyar metreküp doğal gaz üretimi gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de yeni petrol sahalarının keşfedilmesi ve ikincil üretim yöntemlerinin geliştirilmesi ile üretim düşüşü kısmen engellenebilmiş, 2012 yılında 2011 yılına kıyasla %4’lük bir düşüş gerçekleşmiştir. Son 10 yılda özellikle Kuzey Amerika’da geliştirilen teknoloji ile geleneksel olmayan yöntemle gaz üretiminde yaşanan gelişmelere paralel olarak ülkemizde de TPAO-Transatlantic TEMI ile imzalanan ve 2011 sonuna kadar geçerli olan mutabakat zaptının yanı sıra, 23 Kasım 2011 tarihinde TPAO ile Shell arasında Akdeniz Bölgesi Antalya deniz alanlarındaki 3 ruhsat alanını kapsayan bir ortak işletme anlaşması imzalanmıştır. 2012 yılı boyunca Antalya Körfezi derin deniz alanlarında ortak

arama-üretim anlaşması çerçevesinde çalışmalar sürdürülmüştür. Shell ile imzalanan ortaklık anlaşması kapsamında proje çalışmalarına devam edilmiş, sondajına başlanılan Sarıbuğday-1 Kuyusunun takibi yapılmıştır. Söz konusu kuyuda yıl sonu itibariyle sondaj çalışmalarına devam edilmiştir. Ülkemizde bir ilk olacak söz konusu gaz üretiminin ülkemiz hidrokarbon ihtiyacının karşılanmasına katkı sağlaması beklenmektedir.⁷⁷

1.7 Enerji Koridoru - Enerji Terminali

Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konum itibariyle Asya ve Avrupa arasında köprü pozisyonundadır. Soğuk Savaş'ın bitimini takip eden dönemlerde dünyanın hızlı bir şekilde liberalleşmesi ve artan enerji ihtiyacı sebebiyle Türkiye'nin jeopolitik öneminde artış gözlemlenmiştir.⁷⁸ Bunun sebebi, Türkiye'nin başta Ortadoğu ve Hazar havzası olmak üzere dünya ispatlanmış petrol rezervlerinin yaklaşık %72'sinin ve doğalgaz rezervlerinin yaklaşık %73'ünün bulunduğu bir coğrafyada yer almasıdır.⁷⁹ Bu pozisyonu itibariyle Türkiye'nin jeopolitik önemini arttıran olgu, Türkiye'nin enerji arzı ülkeler ile enerji talepçi ülkeler arasında en kısa ve güvenli yol oluşudur. Bunun yanında enerji güvenliğinin sağlanması açısından da önemi göz önüne çıkmaktadır. Özellikle enerji kaynağı açısından fakir olan Avrupa devletleri enerji güvenliği konusuna ciddi derecede önem vermektedir.⁸⁰ “Avrupa'nın enerji arzı güvenliğine katkı sağlayacak olan tamamlanmış ve hala geliştirilme aşamasında bulunan önemli boru hattı projeleri, Avrasya enerji ekseninde önemli bir transit ülke ve bölgedeki enerji merkezi olarak Türkiye'nin oynamakta olduğu rolün önemini arttırmaktadır. Bu bilgidен hareketle, Türkiye, geniş hazar havzası hidrokarbon kaynaklarının doğrudan batı pazarlarına ulaştırılmasını öngören ve 21. yüzyılın ipek yolu olarak sunulan Doğu-Batı enerji koridorunun gerçekleştirilmesine ön ayak olmuştur.”⁸¹

Türkiye enerji kaynaklarının geçişini sağlamasının yanı sıra enerji ticaretini yapabilecek coğrafı, jeopolitik ve ekonomik yeterliliğe sahip bir ülkedir.⁸² Ancak Türkiye, özellikle AB ve ABD tarafından bir geçiş ülkesi olarak görülürken, Doğu-Batı ve Kuzey-

⁷⁷ 2012 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu, Türkiye Petrolleri A.O. Genel Müdürlüğü, Mayıs 2013, s.12.

⁷⁸ Hasret Çomak, “21'inci Yüzyılda Türkiye'nin Enerji Güvenliği; Ham Petrol ve Doğalgaz Boru Hattı Projeleri”, İTC 2010 Bildiri Kitabı, Kocaeli, 2009, s.183.

⁷⁹ Budak Dilli, Enerji Kaynaklarının Taşınmasında Türkiye'nin Konumu, Enerji Arz Güvenliği Sempozyumu, Sarem Yayınları, Ankara, 2007, s.98.

⁸⁰ T.C. Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin Enerji Stratejisi, Enerji, Su ve Çevre İşleri Genel Müdür Yardımcılığı, Erişim: [http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/EnerjiPolitikasi/T%C3%BCrkiye'nin%20Enerji%20Stratejisi%20\(Ocak%202009\).pdf](http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/EnerjiPolitikasi/T%C3%BCrkiye'nin%20Enerji%20Stratejisi%20(Ocak%202009).pdf), 01.06.2013.

⁸¹ A.g.e., 27.04.2013.

⁸² Aslıhan Erbaş Açıknel, “Katar - Türkiye Doğalgaz Boru Hattı Mümkün mü?”, Erişim: http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2011110_orsam.katar.tr.pdf, 27.04.2013, s.26

Güney yönündeki boru hattı projelerinde varlığını göstererek enerji koridoru olmanın yanı sıra enerji terminali olmayı hedefleyen ve terminal olma yolunda aday ülke konumundadır.⁸³

Terminolojik olarak, koridor ve terminal arasında önemli farklar vardır. Koridor; bir geçiş sağlayan, alınan bir şeye hiçbir katkıda bulunmaksızın onun geçişini sağlayan ve o şey için sadece geçiş ücretinin talep edildiği bir terim iken, terminal ise bir depolama ve biriktirme anlamına gelmektedir. Şöyle ki enerji arzı ülkeler ürettikleri enerjileri terminal ülkelerde depolar ve terminal ülke üzerinden enerjiyi pazarlarlar.⁸⁴

13 Temmuz 2006 tarihinde resmi olarak açılan Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının 2010-2015 yılları arasında 160 milyon ton kapasiteli bir enerji terminali olması hedeflenmektedir. Bu haliyle Körfez (Gulf), Rotterdam, Brandt, Teksas gibi petrol borsalarından biri haline gelmesi öngörülmektedir.⁸⁵ Bununla birlikte 2012 yılı itibariyle Ceyhan'ın Doğu Akdeniz'in en büyük enerji dağıtım merkezi olması ve Dünya petrol arzının yaklaşık %6'sı ile %7'sinin Türkiye üzerinden geçmesi beklenmektedir.⁸⁶

1.8 Enerji ve Altyapı Güvenliği

Kavram olarak enerji güvenliği: “Her bir ülkenin ekonomisi ve refahı için gerekli enerji kaynaklarının kesintisiz ve güven içinde istenilen yere zamanında ulaştırılmasının sağlanmasıdır.”⁸⁷ Diğer bir ifade ile enerji güvenliği, ülke dışından sağlanan hammaddenin, kesintisiz şekilde ulaşımının gerçekleştirilmesi için, enerji geçiş bağlantılarının güvenliğinin sağlanmasını zorunlu hale getirir. Öte yandan uluslararası bağlantı hatlarının güvenliği kadar yurtiçi hatlarının güvenliği de yüksek derecede önem arz etmektedir.⁸⁸ Şöyle ki “Dünyada çıkabilecek kısa ve orta süreli krizlerde yurt dışından gelen enerji hammaddesinin kesintiye uğraması halinde, ekonomi çarkının ve günlük yaşamın zarar görmemesi için yurt içi stoklarından kullanım da büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle, enerji güvenliğine önem veren ülkelerin enerji hammaddesi depolama kapasiteleri oldukça yüksektir. ABD'nin 417 adet doğal gaz deposu mevcut olup, toplam tüketiminin yüzde 18'ini bu depolardan sağlamaktadır. Rusya'nın 23 adet büyük doğalgaz deposu olup enerji tüketiminin yüzde

⁸³ Nusret Alemdaroğlu, “Enerji Sektörünün Geleceği Alternatif Enerji Kaynakları ve Türkiye'nin Önündeki Fırsatlar”, İTO Yayınları, No:2007-29, İstanbul, s.45.

⁸⁴ Aslıhan Erbaş Açık, “Katar - Türkiye Doğalgaz Boru Hattı Mümkün mü?”, Erişim: http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2011110_orsam.katar.tr.pdf, 27.04.2013, s.26

⁸⁵ Fatih Uğur, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ordusu, Erişim: www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-20853-34baku-tiflis-ceyhan-ordusu.html, 28.04.2013.

⁸⁶ T.C. Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin Enerji Stratejisi, Enerji, Su ve Çevre İşleri Genel Müdür Yardımcılığı, Erişim: [http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/EnerjiPolitikasi/T%C3%BCrkiye'nin%20Enerji%20Stratejisi%20\(Ocak%202009\).pdf](http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/EnerjiPolitikasi/T%C3%BCrkiye'nin%20Enerji%20Stratejisi%20(Ocak%202009).pdf), 27.04.2013.

⁸⁷ Celalettin Yavuz, “Küresel Felaket-Enerji Güvenliği İkilemi ve Milli Güvenlik”, TÜRKSAM, Erişim: <http://www.turksam.org.tr/yazdir1996.html>, 28.04.2013.

⁸⁸ A.g.m., 28.04.2013.

27'sini bu depolardan sağlamaktadır. Bu oranlar Ukrayna'da doğalgazın %49'unu, Almanya'da %19'unu, İtalya'da %30'unu depolayacak şekildedir.”⁸⁹ Bu bilgiler ışığında çeşitlendirilmiş enerji üretim politikası, gerek kaynaklar gerekse temin yolları açısından ucuz verimli ve kesintisiz olmalıdır, bu durum ise her ülke için ulusal güvenliğin bir parçasıdır.⁹⁰

“Dünya genelinde, petrolün %35'i, doğalgazın ise %75'i boru hatları vasıtasıyla taşınmaktadır. Dünya genelinde petrol boru hatlarının toplam uzunluğu 313.670 km iken doğal gaz hatlarının toplam uzunluğu 1.226.258 km.dir.”⁹¹ Böylesine büyük rakamlara sahip olan ülkeler arası enerji transferini gerçekleştiren altyapı çalışmaları enerji temininin sürekli ve verimli gerçekleşmesinden dolayı yüksek derecede güvenlik ihtiyacı ihtiva etmektedir. Aksi takdirde altyapılarda meydana gelebilecek aksaklıklar ülkeler arası ciddi derecede ekonomik ve siyasi etkileşimlere sebep olabilir. Böylesi durumlarda ülkeler, oluşabilecek negatif etkileşimlerin önüne geçebilmek adına kritik altyapı güvenliği üzerinde çalışmaktadır ve kritik altyapı güvenliği, enerji güvenliğinin bir alt dalı olarak ön plana çıkarılmaktadır.⁹²

Enerji hammaddelerinin sağlanmasında iki önemli sorun göz önünde bulundurulur. Bunlardan biri enerji hammaddelerini kesintisiz şekilde sağlanması ve istenilen yere zamanında ulaştırılmasıdır. Bu durumun oluşturulmasının sebebi enerji arzı ülkeler ile enerji talepçi ülkelerin farklı coğrafyalarda bulunuyor olmasından kaynaklanmaktadır. Gelişen teknoloji ve bunun getirdiği üretim artışlarıyla birlikte gelecekte artış göstereceği tahmin edilen enerji talebinin kesintisiz bir şekilde sağlanması açısından ülkeler farklı stratejiler geliştirmişlerdir. Örneğin ABD enerji arzı güvenliğini sağlamak için 57 farklı ülkeden petrol temin etmektedir ve bunlardan sadece birine en fazla %17 oranında bağımlılığı bulunmaktadır. Böylece az sayıda ülkeye olan bağımlılık durumunu ortadan kaldırarak kendi ekonomisi için, petrol fiyatlarını kontrol edebilme olanağını elinde bulundurmaktadır. Enerji hammaddelerinin sağlanmasında ikinci önemli sorun ise çevreye verilen zarardır. Bu iki sorundan ilki yani enerji hammaddelerinin kesintisiz şekilde sağlanabilmesi kritik altyapı güvenliği ile doğrudan ilgili iken çevreye verilen zarar kritik altyapı güvenliğini dolaylı olarak ilgilendirmekte ve ülkeleri çevreye verilecek zararı en aza indireyecek altyapı yatırımlarına yönelmektedir.⁹³

⁸⁹ A.g.m., 28.04.2013.

⁹⁰ A.g.m., 28.04.2013.

⁹¹ Hasan Selim Özerten, “Kritik Altyapı Güvenliği ve Enerji Politikaları”, Erişim: <http://www.usak.org.tr/haber.asp?id=767>, 29.04.2013.

⁹² A.g.m., 28.04.2013.

⁹³ Celalettin Yavuz, “Küresel Felaket-Enerji Güvenliği İkilemi ve Milli Güvenlik”, TÜRSAM, Erişim: <http://www.turksam.org.tr/yazdir1996.html>, 28.04.2013.

Öte yandan enerji güvenliğini dört ana prensip üzerinde tartışan görüşler vardır. Bu dört ana prensip kullanılabilirlik (availability), ekonomik anlamda tercih edilebilirlik (affordability), erişilebilirlik (accessibility) ve sürdürülebilirlik (sustainability) olarak belirtilir. Sürdürülebilirlik ve erişilebilirlik bu görüşe göre doğrudan altyapı etkinliği ile ilgilidir ve enerji transferinde ortaya çıkabilecek aksaklıklar o kaynağın etkinliğini olumsuz yönde etkilerken aynı zamanda üretim ve tüketim sürecinin her aşamasında ekonomik sorunlara neden olabilir. Enerji güvenliğinin üzerinde durduğu bazı prensiplerin doğrudan, bazılarının ise dolaylı olarak altyapı ile ilgili olmasının, kritik altyapı güvenliği üzerinde, ortak uluslar arası bir tanımın yapılamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak en basit haliyle kritik alt yapı güvenliği, tehdit altında olan bir altyapının birden fazla ülkenin çıkarlarını ya da uluslar arası çıkarları olumsuz etkilemesi halinde tehdit altında olan altyapı; kritik olarak tanımlanırken, o alt yapının güvenliği ise kritik altyapı güvenliği olarak tanımlanmaktadır.⁹⁴

“Bu altyapı unsurlarına yapılacak saldırıların özelliklerine göre bölgesel hatta ulusal çapta etkileri olacaktır. Kritik olarak tanımlanan etkiler, para kaybı, itibar kaybı, çevre kirliliği, insan hayatının riske girmesi ve güvenlik risklerinin ortaya çıkması olarak sıralanabilir. Enerji altyapı güvenliği çerçevesinde transit boru hatları, ana enerji iletim ve taşıma hatları, kaynak veya transit ülkeden gelerek o ülke için doğalgaz ve petrol sevkiyatında kullanılan hatlar, barajlar ve nükleer santraller önemli bir yere sahiptir. Enerji güvenliği açısından bu unsurların karşı karşıya kaldığı tehditler ise şöyle sıralanabilir. Terörist saldırılar, sabotaj, doğal afetler, siber saldırılar, hırsızlık, inşaat sırasında yaşanan sorunlar, zamanla aşınma, paslanma nedeniyle ortaya çıkan aksaklıklar.”⁹⁵

Bu tarz tehditlere karşı alınabilecek önlemler ekonomik ve siyasi istikrarın korunmasına yardımcı olacaktır. Bu tehditlerin büyük çoğunluğu kolluk kuvvetleri ile ilgilidir ve kolluk kuvvetlerine altyapı emniyetinin sağlanmasında önemli görevler düşmektedir.

⁹⁴ Hasan Selim Özerten, “Kritik Altyapı Güvenliği ve Enerji Politikaları”, Erişim: <http://www.usak.org.tr/haber.asp?id=767>, 29.04.2013.

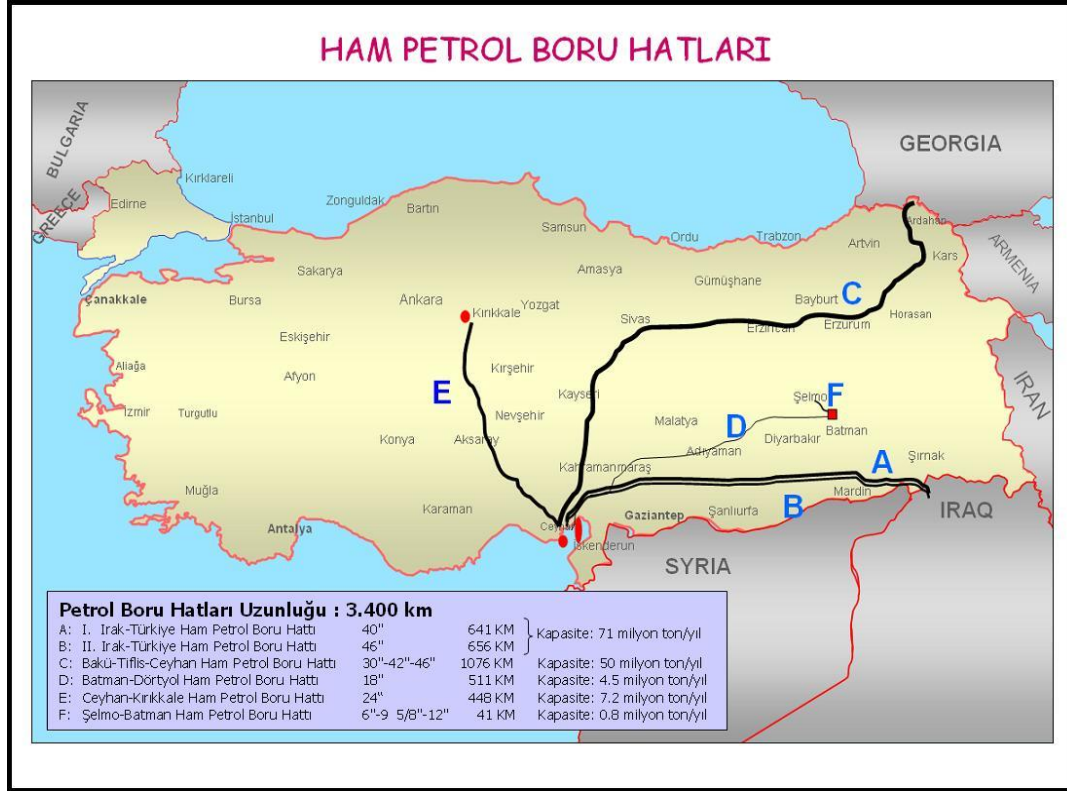
⁹⁵ A.g.m., 29.04.2013.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE İÇİN ÖNEM ARZ EDEN

PETROL ve DOĞALGAZ BORU HATLARI

2.1 Mevcut Bulunan Petrol Boru Hatları

Harita 2.1 Ham Petrol Boru Hatları

Kaynak: Botaş Petrol İşletmeleri, <http://ceyhanbotas.gov.tr/tr/MainPage.aspx> 23.11.2013.

2.1.1 Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı Projesi

1991'de Sovyetlerin dağılmasının ardından, yeni kurulan bağımsız devletler, bir yandan kendi ayakları üzerinde durmaya çalışmış, diğer yandan da bulundukları bölgede mevcut olan büyük enerji kaynaklarının üretimi ile bunların dünya pazarlarına ulaştırılması konusu ile ilgilenmişlerdir. Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı (BTC HPBH) Projesi ise, böyle bir süreçte gündeme gelen çok önemli bir projedir. Hazar Denizi'nde bulunan zengin enerji kaynaklarının, uluslar arası piyasalara ulaştırılması konusu, özellikle 1990'lı yılların başından beri, Türk ve dünya kamuoyunun ilgi duyduğu bir konu haline gelmiştir.

Projenin hayata geçmesinde, 20 Eylül 1994 tarihinde Hazar Denizi'nde yer alan Azeri, Çırağ ve Güneşli sahalarındaki petrolün; arama, üretim ve paylaşımı konusunda Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi SOCAR ile yabancı petrol şirketleri arasında, Azerbaycan Petrollerinin

Üretim Paylaşım Anlaşmasının imzalanmasının ve böylece Azeri Petrolleri Operasyon Şirketi (AIOC-Azerbaijan International Operating Company)'nin kurulmasının önemli bir rolü vardır. Bu anlaşmayla, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'nın (TPAO) da %1.75'lik bir pay alarak taraf olması kararlaştırılmıştır. Bu durum ise, Türkiye'nin Hazar enerji projelerinde aktif bir rol üstlenmesinin önünü açmıştır. 7 Şubat 1995'de ise, Azerbaycan Petrolleri Konsorsiyumu'na yeni şirketlerin katılmasına ve mevcut ortaklara düşen üretim paylarının yeniden düzenlenmesine karar verilmiş ve SOCAR hissesinden %5'lik bir payın daha TPAO hissesine ilave edilmesi oybirliği ile kabul edilmiştir.⁹⁶

Proje'nin resmîyet kazanmasına dair Hükümetler Arası Anlaşma- IGA, 18 Kasım 1999'da, İstanbul'daki AGİT Zirvesi'nde Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye Cumhurbaşkanları tarafından, ABD Başkanı'nın şahitliğinde imzalanmıştır. Ayrıca, 19 Ekim 2000 tarihinde ise Türkiye Cumhuriyeti ile Ev Sahibi Ülke Anlaşması ve Hükümet Garantisi Anlaşması'nı, Boru Hatları ile Petrol Taşımacılığı Anonim Şirketi (BOTAŞ) ile de Anahtar Teslim Müteahhitlik Anlaşması'nı imzalamıştır.

3 Ekim 2000'de BTC Projesi'ni desteklemek üzere SOCAR, BP, Unocal, Statoil, TPAO, Itochu, Ramco ve Delta-Hess firmalarından oluşan bir Sponsor Grup oluşturulmuş ve 17 Ekim 2000'de bu yeni grubun üyeleri, bir Sponsor Grup Finansman ve İşbirliği Anlaşması imzalayarak Ana İhraç Boru Hattı Katılımcıları adını almıştır. Daha sonra Fransız Total, Fina, Elf, Japon Inpex ve Amerikan Conoco Philips firmalarının da katılımıyla destekçi grup içerisindeki şirketler ve payları zaman içerisinde değişmiştir.

BTC ham petrol boru hattı, dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Gürcistan Cumhurbaşkanı Mikhail Saakaşvili ve Kazakistan Cumhurbaşkanı Nur Sultan Nazarbayev'in de bulunduğu törenle 25 Mayıs 2005 yılında hizmete girmiştir. Dünya enerji sisteminin 2030 yılına kadar % 60 oranında artmasının beklendiği göz önünde bulundurulduğunda, Hazar petrollerini uluslar arası pazarlara kesintisiz ve güvenli biçimde taşıyacak BTC boru hattının, Türkiye'ye bölgesel, Hazar bölgesine küresel bir değer kattığı açıktır.⁹⁷

BTC HPBH maliyetlerinin yaklaşık %30'u öz kaynak katkıları ile geri kalan %70'i ise diğer üçüncü taraflarca finanse edilmiştir. Finansmanı karşılayan proje ortakları ise SOCAR, BP, Statoil, Unacol, TPAO, ENİ, Total, Itochu, Delta, Hess ve Impex'dir.⁹⁸

⁹⁶ BTC Ham Petrol Boru Hattı Proje Direktörlüğü, "BTC Projesinin Amacı", Erişim <http://www.btc.com.tr/proje.html>, 12.03.2013.

⁹⁷ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı İlk Petrol Açılış Töreni", Erişim: <http://www.tccb.gov.tr/ahmet-necdet-sezer-konusmalari/495/56618/bakutiflisceyhan-ham-petrol-boru-hatti-ilk-petrol-acilis-toreni.html>, 13.03.2013.

⁹⁸ BTC Ham Petrol Boru Hattı Proje Direktörlüğü, "BTC Projesinin Amacı", Erişim <http://www.btc.com.tr/proje.html>, 12.03.2013.

Harita 2.2 BTC Ham Petrol Boru Hattı

Kaynak: Botaş Petrol İşletmeleri, <http://ceyhanbotas.gov.tr/tr/MainPage.aspx> 23.11.2013.

BTC Boru Hattı Projesinin Türkiye'ye kattığı önem incelenecek olursa, BTC HPBH Direktörlüğüne göre, projeden sağlanacak dolaylı kazançlar bir yana bırakıldığında, Türkiye'nin, bu Proje'den "geçiş vergisi ve işletmecilik hizmetleri" karşılığında; 1. ve 16. yıllar arasında 140 milyon dolarla başlayan ve 200 milyon dolar'a ulaşan, 17. ve 40. yıllar arasında ise, 200 milyon dolar ile başlayıp 300 milyon dolar civarına çıkan, yıllık gelir beklentisi mevcuttur.

Projede Türkiye'yi TPAO temsil etmekte ve hisse sahibi olarak bulunmaktadır. Bu durum Türkiye'ye, geçiş hakkından sağlanacak ek gelir yanında, hisse sahibi olarak yatırımlardan da kazanç sağlama imkânı vermiştir.

Bu proje, Türkiye'nin bölgedeki mevcut stratejik önemini daha da arttırmış ve Türkiye Hazar bölgesi enerji kaynaklarının dünya pazarlarına naklinde istikrarlı ve güvenilir bir ülke olduğunu bir kez daha göstermiştir. BTC Projesi'nin sadece sıradan bir petrol boru hattı olmadığı, ilaveten Türkiye'nin, Güney Kafkasya ve Orta Asya'yı, Türkiye ve Akdeniz'e bağlaması planlanan ve "Doğu-Batı Enerji Koridoru" ile aynı zamanda bölgedeki ülkeler arasında bir güvenlik koridorunun da oluşturulmasında katkı sağlayacağı ileri sürülmektedir. Enerji arz güvenliği açısından önemi büyük olan BTC HPBH projesi sayesinde, Türkiye'nin stratejik önemi arttığı gibi, Türk Boğazlarındaki aşırı trafik yükünden kaynaklanan gemi kazaları risk yüzdesinin düşmesi açısından da açık ve önemli bir avantaj sağlayacağı ifade edilmiştir.⁹⁹

⁹⁹ BTC Ham Petrol Boru Hattı Proje Direktörlüğü, "BTC Projesinin Amacı", Erişim: <http://www.btc.com.tr/proje.html>, 12.03.2013.

2.1.2 Irak-Türkiye (Kerkük-Ceyhan) Ham Petrol Boru Hattı

Irak-Türkiye Ham petrol Boru Hattı, Irak'ın Kerkük ve diğer üretim sahalarından elde edilen ham petrolü Ceyhan (Yumurtalık) Deniz Terminali'ne ulaştırmaktadır. 35 milyon ton yıllık taşıma kapasitesine sahip bulunan söz konusu boru hattı, 1976 yılında işletmeye alınmış ve ilk tanker yükleme 25 Mayıs 1977'de gerçekleştirilmiştir. 1983 yılında başlayıp, 1984 yılında tamamlanan I. Tevsi Projesi ile hattın kapasitesi 46,5 Milyon ton/yıla yükseltilmiştir. I. Boru Hattı'na paralel olan ve 1987 yılında işletmeye alınan II. Boru Hattı ile de yıllık taşıma kapasitesi 70,9 milyon tona ulaşmıştır. Birinci hattın 345 km.si Irak, 641 km.si Türkiye olmak üzere toplam 986 km., ikinci hattın ise 234 km.si Irak, 656 km.si Türkiye de olmak üzere toplam uzunluğu 890 km.dir. Körfez Krizi sırasında Birleşmiş Milletlerin (BM) Irak'a uyguladığı ambargoların Türkiye tarafından da kabul edilmesi sonucu Irak'la ticaret durma noktasına gelmiştir. 6 Ağustos 1990 tarihinde uygulamaya konan BM Güvenlik Konseyi ambargo kararlarını Türkiye 7 Ağustos'ta tanıyan ikinci ülke olmuştur.¹⁰⁰ Bu nedenle Irak-Türkiye HPBH Ağustos 1990'da işletmeye kapatılmıştır. Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı, Birleşmiş Milletlerin 14 Nisan 1995 tarih ve 986 sayılı kararına istinaden, 16 Aralık 1996 tarihinde, sınırlı petrol sevkiyatı için tekrar işletmeye alınmış olup, altışar aylık dönemler itibariyle petrol sevkiyatına devam edilmektedir.¹⁰¹

Harita 2.3 Irak Türkiye Ham Petrol Boru Hattı

Kaynak: <http://www.reyhaber.com/images/news/dunya/komsular/21394-kuzey%20irak%20petrol%20boru%20hatti-300X250.jpg>, 24.03.2013.

¹⁰⁰ Aybüke İnan, Kerkük Yumurtalık Boru Hattının İstikrarı Niçin Önemli?, <http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/diger/2977-kerkuk-yumurtalik-petrol-boru-hattinin-istikrari-nicin-onemli>, 23.11.2013.

¹⁰¹ BOTAŞ, "Uluslararası Projeler", Erişim: <http://www.botas.gov.tr/icerik/tur/projeler/yurtdisi.asp>, 13.03.2013.

İkinci Körfez savaşından beri bu hat Iraklı direnişçilerin ana hedefi olmakta ve yapılan saldırılar yüzünden zaman zaman kesintilere uğramaktadır. Nominal kapasitesi 1,1 milyon varil/gün ile 500.000 varil/gün arasında olan hatta savaş başladığından beri maksimum akış 750.000 varil/gün olabilmektedir. Birleşmiş Milletler tarafından Irak’a verilen izinler doğrultusunda 2005 yılında Irak – Türkiye Ham Petrol Boru Hattı ile taşınan ham petrol miktarı 13.166 bin varildir. 2006 yılında ise bu rakam 10.900 bin varil olarak gerçekleştirilmiştir.¹⁰² Kerkük – Yumurtalık Petrol Boru Hattı’na zaman zaman Kerkük – Hayfa (İsrail) Petrol Boru Hattı’nın alternatif olabileceği öne sürülerek bu hattın işletmeye açılması konusu gündeme getirilmektedir. Bu hat son derece eski, yer yer boruların var olmadığı, çalışmayan ve bir hattır. Özellikle ABD’nin 2003’te Irak’a müdahalesi esnasında Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin 1 Mart tezkeresini onaylamaması üzerine bu hattın tekrar kullanılması gündeme getirilmiştir. Ağustos 2007 itibariyle ise yeniden Kerkük petrolünü Ceyhan limanına taşımaya başlamıştır. BOTAŞ, hattın Türkiye topraklarında kalan kısmının mülkiyetine sahip olup, bu kısmın işletilmesi, kontrolü, bakım ve onarımını da üstlenmiştir.¹⁰³ Bu hattın işletmeye açılması konusu Türkiye’ye karşı politik bir hamle olarak kullanılmaktadır.¹⁰⁴ Petrol taşımacılığına yönelik süresi 2010 yılında son bulan Irak-Türkiye PBH anlaşmanın süresinin 15 yıl uzatılmasına ilişkin anlaşma Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız ile Irak Petrol Bakanı Şehristani tarafından 19 Eylül 2010 günü Bağdat’ta imzalanmıştır.¹⁰⁵

2.2 Planlanan Petrol Boru Hatları

2.2.1 Samsun-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi

İstanbul ve Çanakkale boğazlarındaki giderek artan petrol tankeri trafiği günümüzde çok ciddi güvenlik riski ve çevresel riskler oluşturmaktadır. Uzmanlar, ispatlanmış ve olası ham petrol üretim programları sonucu Türk boğazlarından geçecek petrolün 2014 yılında 3 milyon varil/gün hacmine ulaşacağını öngörmektedirler. Ürün ihracat hacmi de dâhil edilirse; boğazlarda 2014’te 4 milyon varil/gün petrol ve petrol ürünleri taşıma trafiğinin olacağı tahmin edilmektedir. Normal şartlarda petrol tankerlerinin Karadeniz-Ege Denizi arasındaki intikal seyrinin 16 saat sürerken, kış döneminde bu sürenin 25 güne kadar uzayabildiği ve bunun da ciddi maliyet artışı ve kâr düşüşünü beraberinde getirdiği de ifade edilmektedir. Uzmanlar, boğazlarda artan tanker trafiği sorununa en uygun çözümün ise, hem çevresel

¹⁰² Selim Gökçeğöz, “Orta Asya ile Hazar Bölgesinde Mevcut ve Planlanan Boru Hatlarının Türkiye’nin Enerji Koridoru Olmasına Etkileri”, Stratejik Güvenlik Dergisi, İstanbul, Haziran 2007, s. 6.

¹⁰³ Necip Fazıl Yılmaz, “Petrol ve Doğalgaz Boru hatları Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, Tesisat Mühendisliği Dergisi, sayı 87, 2005, s.7.

¹⁰⁴ Necdet Pamir, “Enerji Güvenliği”, Stratejik Analiz Dergisi, Şubat 2005, s. 57.

¹⁰⁵ Türkiye’nin Enerji Stratejisi, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa

riskleri minimize edecek, hem de tanker taşımacılığında yaşanan gecikme nedeniyle petrol üreticilerinin yaşadığı ticari kayıpları azaltacak bir boru hattının yapılması olduğunu öngörmektedir. Samsun - Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi'nin ise bu özelliklere sahip olduğunu ve dünya petrol arz güvenliği açısından da bu özelliği nedeniyle büyük önem taşıdığını belirtmişlerdir.¹⁰⁶

Harita 2.4 Samsun-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi

Kaynak: <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/265094.jpg>, 24.03.2013.

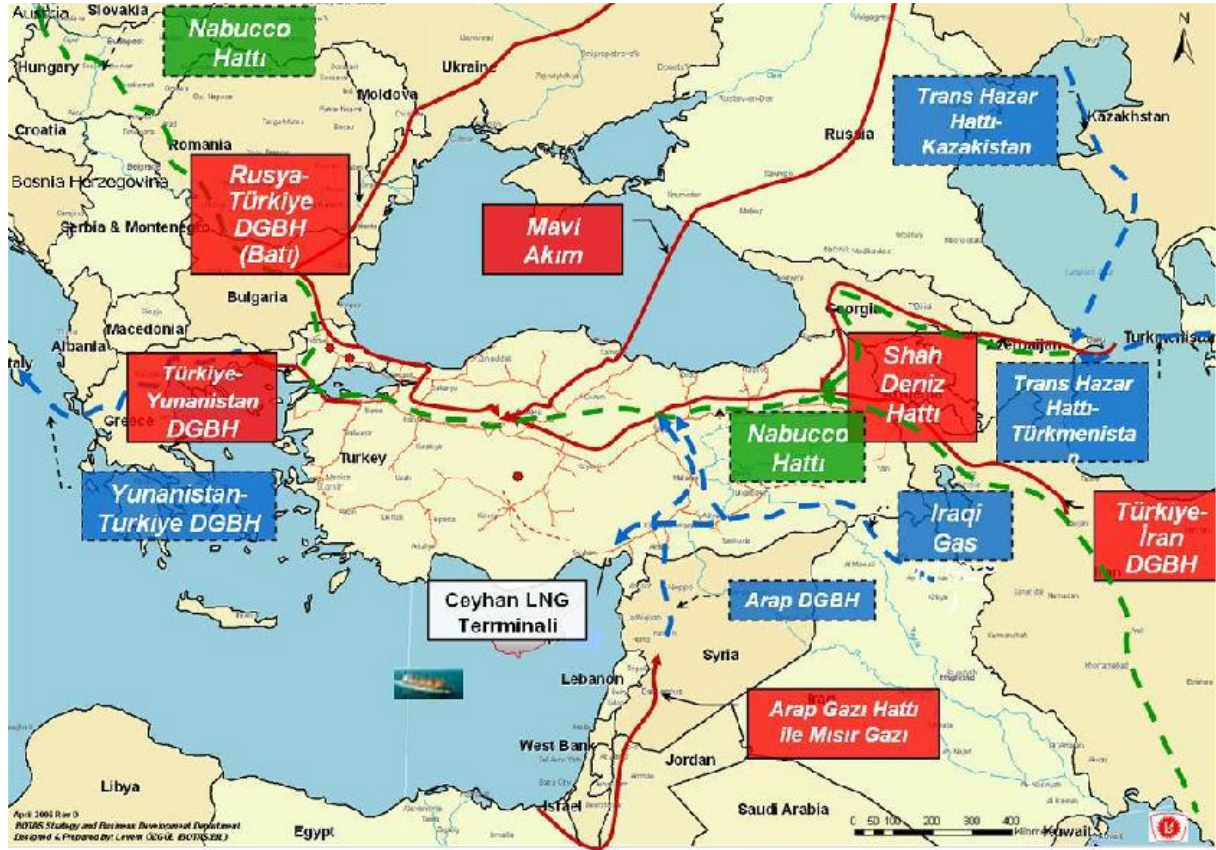
Yaklaşık 700 kilometre olacağı belirtilen bu hattın yıllık taşıma kapasitesi 70 milyon ton olarak planlanmaktadır. İnşa maliyeti yaklaşık 1,5 milyar dolar olarak öngörülmüştür. Hattın yapımı konusunda ilk anlaşma Eylül 2006'da Türk Çalık Enerji ve İtalyan ENI Şirketleri arasında imzalanmıştır. Yukarıda da ifade edildiği gibi hattın yapılmak istenmesinin iki hedefi vardır. Birincisi, 2010'dan sonra Karadeniz'e ulaşacak Kazakistan ve Rusya Federasyonu petrolünün doğrudan Ceyhan'a ulaştırılması, diğeri ise Türk boğazlarının üzerindeki tanker trafiğinin yükünü azaltmak ve makul bir seviyeye indirmektir.¹⁰⁷ Gerçekleşmesiyle birlikte Türkiye-Rusya ve İtalya'yı "stratejik enerji ortağı" haline getirmesi beklenen Samsun-Ceyhan Boru Hattı Projesi'nin (TAPCO) resmi anlaşması, üç ülkenin enerji bakanlarının katılımıyla 20 Ekim 2009'da imzalanmıştır.¹⁰⁸ Samsun Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi, Türkiye'nin uluslararası enerji sektöründeki stratejik önemini bir kez daha vurgulayacak önemli bir proje olacaktır.

¹⁰⁶ Çalık Enerji, "Çalık Enerji ve Eni, Samsun-Ceyhan Projesini Tanıttı", Erişim: http://www.calik.com.tr/BasinBultenleri2006/2010/10/25/calik_enerji_ve_eni_samsunceyhan_projesini_tanitti?id=82b5812d-bea2-4e93-953e-1262fb7c4ad0, 17.03.2013.

¹⁰⁷ Oğuz Haksever, "Yeni enerji koridorları ve Türkiye", Erişim: <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/385301.asp>, 17.03.2013.

¹⁰⁸ Yasemin Taşkın-İrfan Donat, "Samsun-Ceyhan petrol boru hattında tarihi imzalar atıldı", Sabah Gazetesi, Erişim: http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2009/10/20/samsunceyhan_petro_boru_hattinda_tarihi_imzalar_atildi, 17.03.2013.

2.3 Mevcut Doğal Gaz Boru Hatları

Harita 2.5 Doğalgaz Boru Hatları

Kaynak: <http://www.enerjiport.com/>, 17.05.2013.

2.3.1 Türkiye – Yunanistan Doğal Gaz Boru Hattı

Türkiye ve Yunanistan arasında doğal gaz şebekelerinin birleştirilmesi ve Güney Avrupa Gaz Ringi'nin gerçekleştirilmesi kapsamında başlatılan Türkiye-Yunanistan Doğal Gaz Boru Hattı ile Hazar Bölgesi, Ortadoğu ve Türkiye'ye diğer kaynaklardan sağlanacak doğal gazın Türkiye ve Yunanistan üzerinden Avrupa'ya taşınması amaçlanmaktadır. Avrupa Birliği'nin sponsorluğunda 1996'da Avrupa Devletlerarası Petrol ve Gaz Ulaştırma Programı (INOGATE) kurulmuştur. Programın amacı yapılacak yeni stratejik boru hatlarına yatırımları desteklemek ve mevcut olan boru hatlarının geliştirilmesine katkıda bulunmaktır. Türkiye - Yunanistan Doğal Gaz Boru Hattı da INOGATE'in bir parçası olarak Temmuz 2000'de başlatılmıştır.¹⁰⁹ Projenin fizibilite ile mühendislik çalışmalarının tamamlanmasının ardından 23 Aralık 2003 tarihinde Ankara'da düzenlenen bir törenle doğal gaz alım-satım anlaşması imzalanmıştır. Buna göre 750 milyon metreküp ile başlayacak taşıma kapasitesi 2012 yılında 11 milyar metreküpe ulaştırılacaktır. Bu miktarın üç milyar metreküpünün Yunanistan'a, 8

¹⁰⁹ Selim Gökçeğöz, "Boru Hatları Projelerinin Türkiye'nin Enerji Koridoru Olmasına Etkileri", Stratejik Güvenlik Dergisi, İstanbul, Haziran 2007, s. 16.

milyar metreküpünün ise İtalya'ya taşınması öngörülmektedir.¹¹⁰ Türkiye sınırları içerisinde Karacabey'den başlayacak boru hattının uzunluğu, 211 km.si Türkiye'de olmak üzere, yaklaşık 300 km. olacaktır. 17 km.lik bölümü Marmara Denizi'nin altından geçtikten sonra İpsala sınır noktasından Yunanistan'a giriş yaparak Gümülcine, Komitini'de sona erecektir. Boru hattının Yunanistan'dan sonra İtalya'ya uzatılması ile ilgili çalışmalar da başlatılmış bulunmaktadır. Türkiye – Yunanistan DGBH projesi kapsamında imzalanan doğal gaz alım-satım anlaşması, projenin İtalya bağlantısı için önemli bir aşamadır. Böylelikle Türkiye–Yunanistan DGBH Projesi, Türkiye – Yunanistan – İtalya DGBH Projesi'ne dönüşebilecektir

Harita 2.6 Türkiye-Yunanistan Doğalgaz Boru Hattı¹¹¹

Kaynak: <http://www.botas.gov.tr>, 24.04.2013.

2.3.2 Doğu Anadolu Doğalgaz Ana İletim Hattı

Bu proje ile başta İran olmak üzere Türkiye'nin doğusundaki kaynaklardan alınacak doğalgazın boru hattı ile Türkiye'ye taşınması gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, 8 Ağustos 1996 tarihinde İran ile Türkiye arasında Tahran'da Doğalgaz Alım ve Satım Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre doğalgaz alımı 3 milyar metreküp ile başlamıştır. Geçen yıllar itibarıyla artarak yılda 10 milyar metreküpe ulaşması hedeflenmektedir. Doğu Anadolu Doğalgaz Ana İletim Hattı Ağrı Doğubayazıt'tan başlayıp sırayla Erzurum, Sivas ve Kayseri üzerinden Ankara'ya uzanmaktadır. 2001 yılı ortalarında ise tüm boru hattı sistemi doğalgaz alabilir ve taşıyabilir duruma gelmiştir. İran Bazargan'daki Ölçüm İstasyonu'nun tamamlanması ile de 10 Aralık 2001 tarihinde İran'dan gaz alımı başlamıştır.¹¹²

¹¹⁰ BOTAŞ, Erişim: <http://www.botas.gov.tr/projeler/tumprojeler/bulgaristan.asp>, 24.04.2013.

¹¹¹ BOTAŞ, "Doğalgaz Boru Hatları", Erişim: <http://www.botas.gov.tr>, 24.04.2013.

¹¹² BOTAŞ, "Doğalgaz Boru Hatları", Erişim: <http://www.botas.gov.tr>, 24.04.2013.

2.3.3 Mavi Akım Projesi

Rusya Federasyonu, Türkiye'nin bölgesel enerji politikaları açısından önem teşkil eden ülkeler içinde bulunmaktadır. Türkiye, Karadeniz'e kıyısı olan önemli bir bölge gücü ve Avrasya ülkesi olmasına karşın, Karadeniz'deki politikaların şekillenmesinde yeteri kadar etkin değildir. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile birlikte Rusya-Türkiye ilişkileri yeni bir boyut kazanmıştır. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren ekonomik ve siyasi alanda gelişmeler meydana gelmiştir. "Rusya-Türkiye işbirliği süreci" olarak nitelendirebileceğimiz bu dönemin, karşılıklı bağımlılık esasına dayalı olduğu söylenilebilir. Nitekim Türkiye için Rusya, petrol ve doğalgaz ihtiyacını karşıladığı en önemli kaynakken; Rusya için ise Türkiye'nin önemi daha çok stratejik boyutta ortaya çıkmaktadır. Türkiye, Rusya'nın Batı'ya karşı uyguladığı politikaların kilit noktasındadır. Diğer bir ifade ile Türkiye, bulunduğu jeostratejik konum itibarıyla Batı'nın bölgede kontrol edilmesine imkân vermektedir.¹¹³

Harita 2.7 Rusya Federasyonu Türkiye Mavi Akım Projesi

Kaynak: <http://www.rusya.ru>, 24.04.2013

Mavi akım projesinden bahsetmeden önce, dünyanın en büyük doğalgaz ve petrol rezervlerine sahip ülkelerinden birisi olan, Rusya Federasyonu'nun enerji açısından genel bir görünümüne değinilecek olursa Rusya, Mavi Akım Projesinin en önemli ayağını oluşturan ülke konumundadır. Rusya sahip olduğu zengin enerji kaynakları nedeniyle dünya enerji pazarında önemli bir aktör haline gelmiştir. Rusya'nın enerji ihracatına bakıldığında doğalgaz ve petrol öne çıkan enerji kalemleridir. 2012 yılı itibarıyla Rusya Federasyonu 87,2 milyar

¹¹³ Yeşim Doğan, "Rusya Enerji Politikasında Türkiye'nin Rolü", Stratejik Düşünme Enstitüsü, 2009, s.15, Erişim: <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/219/rusya-enerjipolitikasinda-turkiyenin-rolu.aspx>, 17.04.2013.

varil petrol ve 32,9 trilyon metreküp doğalgaz rezervine sahiptir. Rusya'da çıkarılan ham petrolün yaklaşık % 70'i ihraç edilmektedir.¹¹⁴

Rusya'da en fazla doğalgaz üretiminin yaşandığı yıl 2008 yılı olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğalgaz üretimi dalgalı bir seyir izlemektedir. Fakat genel itibari ile bir artış söz konusudur. Doğalgaz üretimi 2002 yılına kadar 600 milyar metreküpün üzerine hiç çıkmamıştır. Ham petrol üretim miktarı da yıllar itibari ile sürekli artış içerisinde. Ham petrol üretimi de en yüksek üretim miktarını 2009 yılında, 494 milyon tonluk üretimle gerçekleştirmiştir. Kömür üretimine bakılacak olursa, sürekli artışa rağmen, 2009 yılında bir düşüş yaşayarak 298 milyon ton üretim gerçekleştirdiği görülmektedir. 2009 itibariyle dünyadaki petrol rezervlerinin %19'unun bulunduğu Rusya dünya üretimin %5'ini gerçekleştirmektedir. Dünya petrol piyasasının %12'sini kontrol eden Rusya, ürettiği petrolün 4/5'ini Avrupa'ya satmaktadır, diğer bir deyişle, Avrupa'ya satılan ham petrolün %30'unu Rusya sağlamaktadır. Dünyadaki gaz rezervlerinin %23'ünün bulunduğu ülke global gaz ticaretinin %25'ini kontrol etmektedir.¹¹⁵

Rusya Federasyonu'nun yakıt ve enerji ürünleri ithalatının, ihracata oranla çok düşük olduğu görülmektedir. 2008 yılında 307.634 milyon dolar olan yakıt ihracatının 2009 yılında 190.020 milyon dolara gerilediği gözlemlenmektedir. Rusya yüksek enerji geliri elde etmektedir. Dünyanın kanıtlanmış en büyük doğalgaz rezervleri Rusya'nın elindedir. 2.000-2.300 trilyon metreküp civarındaki bu rezervler dünya toplamının yaklaşık üçte biridir. İkinci büyük İran'ın sahip olduğu doğalgaz bu toplamın yarısına ancak ulaşabilmektedir. Bu rezervlerle Rusya, dünyanın en büyük doğalgaz üreticisi konumundadır. Buna karşılık iç ve dış ekonomik gelişmelere son derece açık olan enerji sektöründe üretim ve işlemede belirlenen hedeflere ulaşmak konusunda ciddi sıkıntılar mevcuttur. Örneğin, 2008 küresel ekonomik krizinin ardından Rusya'daki doğalgaz üretimi %12,1 oranında düşmüştür. Yine teknoloji ve ar-ge çalışmalarına gereği kadar pay ayrılmaması da enerji üretiminde düşüşlere ve Rusya'nın global pazardaki payını arttıramamasına neden olmaktadır. Örneğin, ABD'nin 2007'de geliştirdiği yeni gaz çıkarma teknolojileri sayesinde ülkedeki şist gazı üretim oranı ciddi oranda artmış ve 2009 yılında Rusya toplam gaz üretiminde liderliği ABD'ye kaptırmıştır.

Rusya ile imzalanan Mavi Akım Projesi, düşük maliyetli birçok projenin askıya alınmasına ya da aksamasına sebep olmaktadır. Bu proje öncesinde 24 Mayıs 1999'da Botaş ve Türkmenistan arasında 2,4 milyar dolarlık bir maliyet içeren anlaşma imzalanmıştır. 1050

¹¹⁴T.C. Moskova Büyükelçiliği Ticaret Müsteşarlığı, "Rusya Federasyonu'nun Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkiler", Moskova Ticaret Müsteşarlığı Yayınları, Moskova, 2010, s.38.

¹¹⁵Evrin Eken, "Rusya Federasyonu'nun Uzun Vadeli Enerji Stratejisi Belgeleri ve Uygulamaları", Durum Dergisi, 2010, s.34.

millik gaz boru hattı Hazar Denizi'nden geçerek Azerbaycan'ı ve Gürcistan'ı aşarak (bu ülkeler transit geçiş ücreti alacak) Türkiye'ye gelmesi planlanmıştır. Gaz kapasitesi her yıl için 565-1060 milyar metreküp arasında olacak hattın, 2002 ya da 2003'te taşımaya başlayacağı ve ek yapılan gaz ilavesiyle Avrupa pazarlarına ilerlemesi muhtemel hale geleceği düşünülmüştür. Türkiye, Trans-Hazar Boru Hattı (TCP) ile Türkmenistan gazının taşınmasını, Azerbaycan'ın Şahdeniz gazına kıyasla daha ucuz olduğu için tercih etmiştir. Türkiye bu projelerle aynı tarihlerde alternatif ve paralel birkaç projeyi de değerlendirmeye almıştır. Bu projeler Azerbaycan, İran, Mısır ve Rusya gibi ülkelerden gaz alımını kapsamaktadır. Türk Hükümeti gaz talebinin gelecekte büyüyeceğini bunun için de bu talebi karşılayacak çoklu boru hatlarının yapılması gerektiğini iddia etmektedir. Mavi Akım Projesi sayılan diğer projelerin askıya alınmasına sebep olmuştur.

Mavi Akım projesi çerçevesinde Rusya'dan tam kapasite doğalgaz alımının başlaması ile Türkiye, Rusya Federasyonu'nun Almanya'dan sonra ikinci en büyük doğalgaz pazarı oluşturmaktadır. 2008 yılında Rusya toplam 174,3 milyar metreküp doğalgaz ihraç etmiş ve bu miktarın içinden 23,8 milyar metreküp Türkiye'ye satmıştır. Nitekim ilk doğal gaz alımının başladığı yıl olan 1987 ile 2008 yılları arasında 201,462 milyar metreküp doğalgaz ithalatı gerçekleştirilmiştir.¹¹⁶

Dünya enerji dengesinde en büyük üretici olan Rusya aynı zamanda en büyük tüketici ve geçiş ülkelerinden biridir. Ekonomisinin büyük ölçüde enerji gelirlerine bağlı olması ülkenin meydana gelen krizlerden doğrudan etkilenmesine neden olmaktadır. Bu faktörlerin etkisiyle Rusya Federasyonu sistemli bir enerji politikası ve uzun soluklu sektörel stratejiler geliştirmek ihtiyacı duymuştur. Ayrıca ülkenin uzun süren planlı ekonomi deneyiminin günümüzde de etkisinin sürdüğü yadsınmamalıdır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından 2010, 2020 ve 2030 strateji belgeleri hazırlanmıştır. 2040 ve 2050 strateji belgelerinin hazırlanması da gündemdedir. Doğal Kaynaklar Bakanı Yury Trutnyev, 490 milyon ton olarak tahmin edilen yeni rezervin İrkutsk bölgesinde olduğunu açıklamış ve 2030 yılına kadar petrol rezervleri için 600 milyar dolar civarında yatırım yapılacağını, toplam enerji yatırımlarının 2,2 trilyon doları bulacağını vurgulamıştır.¹¹⁷

Rusya ekonomisinde enerji kaynaklarının rezerv, ithalat ve üretim miktarlarına değinildikten sonra bu projenin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Mavi Akım, Karadeniz'in altından geçerek Rus gazını doğrudan Türkiye'ye ulaştıran ve Samsun'dan Ankara'ya kadar uzanan boru hattıdır. Mavi Akım Projesi ile Türk doğalgaz pazarının hızla büyümesi birçok

¹¹⁶ Maria Kaban, "Doğal Gaz Tedarikçisi Olarak Rusya ve Türkiye'nin Arz Güvenliği", 2010, Erişim: <http://rusyaenerji.blogspot.com/2010/02/dogal-gaz-tedarikcisi-olarak-rusya-ve.html>, 14.03.2013, s.27.

¹¹⁷ T.C. Moskova Büyükelçiliği Ticaret Müsteşarlığı, "Rusya Federasyonu'nun Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkiler", Moskova Ticaret Müsteşarlığı Yayınları, Moskova, 2010, s.38.

doğalgaz ihracatçısı ülkenin dikkatini Türkiye pazarına yöneltmiştir. Bu ülkeler Türkiye pazarında söz sahibi olabilmek için lobicilik faaliyetleri yürütmüşlerdir. Rusya Federasyonu'nun ciddi lobicilik girişimleri üzerine Türkmen gazı projesi yerine 15 Aralık 1997'de 25 yıllık bir süreyi kapsayan Mavi Akım imzalanmıştır. Rusya'nın güneyinden başlayacak olan ve Mavi Akım Projesi olarak isimlendirilen hattın uzunluğu 758 mildir. Bu hat Karadeniz'in altından 247 Millik bir mesafe kat ederek Türkiye'de Samsun'a oradan da Ankara'ya uzanmaktadır. Karışık bir mühendislik yapılanmasına sahip Mavi Akım Hattı dünyanın en derin su altı gaz hattıdır. Bu yüzden bazı uzmanlar bu hattın yapılmasının olanaksız olduğunu çünkü çok pahalı ve zor bir teknik içerdiğini bildirmişlerdir. Mavi Akım projesi 3,3 milyar dolara mal olmuş ve proje için, İtalya ile Rusya arasında yarı yarıya ortaklı Transco adlı bir şirket kurulmuştur. Türkiye 2002 yılı sonundan bu yana yıllık 16 milyar metreküp kapasiteli boru hattından gaz almıştır. Mavi Akım ile Türkiye'ye 2003 yılı şubat ayında gaz sevki başlamış ve 2006 yılında da 7,4 milyar metreküplük gaz ihracı gerçekleştirilmiştir. Türkiye coğrafya itibarıyla doğalgaz sektörünün rezerv liderleri olan, Rusya, İran, Türkmenistan, Suudi Arabistan ile ithalat liderleri durumundaki Almanya, İtalya, Fransa, İngiltere arasında kalması nedeniyle doğalgaz taşımacılığında kritik bir öneme sahiptir.¹¹⁸ Türkiye, Rus gazı ve petrolünün pazarlarından birisi olarak bölgesel politikalarda önemli bir konumdadır. Bu nedenle Türkiye'nin enerji açısından Rusya'ya bağımlılığının sürdürülmesi ve Rusya'nın bölge enerji politikalarında Türkiye ile birlikte hareket etmesi, Batı'ya karşı elini güçlendirmektedir. Mavi akım projesinin yanı sıra Rusya, Türkiye'ye başka bir proje önerisinde de bulunmuştur. Rusya, sık sık ödeme krizi yaşadığı Ukrayna'yı devre dışı bırakarak Güney Akım Projesi yoluyla Avrupa'ya doğalgaz ihracında bulunmak; Avrupa ise TANAP ile Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak istemektedir. Bu nedenle bölgesel çıkarların çatıştığı enerji politikalarında, Türkiye üzerinden stratejiler geliştirmektedir. Rusya bu noktada Türkiye'ye yeni bir rol biçmiştir. Güney Akım Projesi, Rusya'nın Türkiye'ye biçtiği rolün bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹⁹

Türkiye ve Rusya'nın izlemiş olduğu politikalara bakılacak olursa, bölgesel enerji politikalarında iki ülkenin farklı siyasi ölçülerle hareket ettiği görülmektedir. Rusya'yı sert güç olarak nitelendirirken, Türkiye'nin yumuşak güç olarak nitelendirilmesi doğru olacaktır. Komünizmin çöküşünden bu yana Rusya, Sovyetlerin çöküşüyle ortaya çıkan ülkelerin Batı ile olan bağlantısına engel olmaya çalışırken, aynı zamanda Orta Asya'dan gelen enerji geçişini elinde tutmayı amaçlamaktadır. Bu noktada Türkiye, komşusu olan ve Sovyetler

¹¹⁸ Neslihan Adanalı, "Türkiye'nin Doğal gazı Bağımlılığının Değerlendirilmesi" İzmir Ticaret Odası, 2007, Erişim: <http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/B942DEAC-917E-4200-81F5-2D065174DF75/6008/Gaz3.pdf>, 18.04.2013, 2007, s.21.

¹¹⁹ Naci Bayraç, "Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye", 2010, Erişim: <http://www.avsam.org/tr/a1909.html>, 17.04.2013, s.13.

Birliği'nden ayrılıp bağımsızlığını ilan etmiş ülkelerle ilişkilerini daha da kuvvetlendirmiştir. Enerji kaynakları bakımından zengin durumda olan, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan ve diğer ülkelerle artan ilişkiler sayesinde Türkiye'de enerji talebinde çeşitlilik sağlamaktadır. Yüzde doksanların üzerinde seyreden doğalgaz ve petrol ithalatında büyük oranda Rusya'ya bağlıdır. Türkiye uygulamış olduğu bu bölgesel enerji politikasıyla Rusya'ya olan bağımlılık derecesini azaltmayı amaçlamaktadır. Öte yandan Türkiye, Rusya'dan gelenler de dahil olmak üzere olabildiğince çok doğalgaz ve petrol boru hattının kendi topraklarından geçmesini sağlamak için çaba harcamaktadır. Türkiye hükümetinin gayesi, kısmen gerçekleşebilecek olsa da, Türkiye'yi bir enerji dağıtım merkezi haline getirmektir. Bu politikanın bir parçası olarak, Türkiye Rusya'ya pek çok kez işbirliği teklifinde bulunmuştur, fakat hepsi Moskova tarafından reddedilmiştir. Sonuç olarak Türkiye, enerji altyapısının inşası konusunda, kendisini Rusya ile bir çıkar savaşı içerisinde bulmuştur. Türkiye gibi tek merkeze bağımlı olmak istemeyen, çok yönlü, çok odaklı, çok boyutlu bir dış enerji politikası izlemeye çalışan bir ülkenin, enerji temininde doğalgaza, doğalgaz tedarikinde ise yaklaşık üçte iki oranında Rusya'ya bağımlı olması, dış politikadaki manevra sahasını sınırlandırmaktadır. Rusya ile ilişkilerimizde çok hassas olmamız şarttır. Çünkü Rusya bizim hem işbirliği yaptığımız hem de belli konularda rekabet içinde olduğumuz nadir ülkelerdendir.

2.4 Yapılmakta Olan Doğalgaz Boru Hatları

2.4.1 Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı

Şahdeniz sahasında üretilen doğalgazın Türkiye ve dünya piyasalarına ulaştırılmasına yönelik inşa edilen bu hat, aynı zamanda Türkiye'nin her geçen gün artan doğalgaz talebinin de bir kısmını karşılamaktadır. TPAO bu projede % 9 payla hissedardır. Temmuz 2007'den bu yana bu hattan doğalgaz tedarik edilmektedir. Yıllık 20 milyar metreküp doğalgaz taşıma kapasitesine sahiptir. BTE Doğalgaz Boru Hattı, Türkmenistan ve Kazakistan'da yer alan dünyanın dördüncü büyük doğalgaz rezervlerine erişecek olan Hazar Geçişli Doğalgaz Boru Hattı Projesi'nin ilk ayağı olarak değerlendirilmektedir. Projenin ana hedefi ikinci aşamada bölge doğalgazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya iletilmesidir.¹²⁰ BTE hattından 2009 yılında 5 milyar metreküp doğalgaz sağlanmıştır.¹²¹

¹²⁰ T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2009), Türkiye'nin Enerji Stratejisi, Enerji, Su ve Çevre İşleri Genel Müdür Yardımcılığı, [http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/EnerjiPolitikasi/T%C3%BCrkiye'nin%20Enerji%20Stratejisi%20\(Ocak%202009\).pdf](http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/EnerjiPolitikasi/T%C3%BCrkiye'nin%20Enerji%20Stratejisi%20(Ocak%202009).pdf), 20.04.2013.

¹²¹ ETKB, "2009 Faaliyet Raporu", s.43, Erişim: http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/2009_faaliyet_raporu.pdf, 19.04.2013.

Harita 2.8 Şahdeniz Doğalgaz Boru Hattı

Kaynak: <http://www.bilgesam.org/tr/images/stories/analizler/enerjinakilturkiyeazerbaycan.pdf>, 20.04.2013

2.5 Planlanan Doğalgaz Boru Hatları

2.5.1 Nabucco Doğalgaz Boru Hattı Projesi

Nabucco boru hattı, Ankara’da 13 Temmuz 2009 Pazartesi günü hükümetler arasında imzalanan anlaşmayla başlamış olan, Türkiye’den Avrupa Birliği ülkelerine doğal gaz taşımak amacıyla yapılması düşünülen uzun geçişli bir boru hattı taşımacılığı projesidir.¹²² Projenin ortaya çıkışı BOTAŞ’ın 5-13 Şubat 2002 tarihleri arasında Bulgaristan’dan Bulgargaz, Romanya’dan Transgaz, Macaristan’dan MOL, Avusturya’dan OMV şirketleri ile yaptığı görüşmeler doğrultusunda taraflara sunduğu öneri neticesinde başlamıştır.¹²³ Viyana’da NABUCCO Projesi’nin finansman ve boru hattı taşıma kapasitesinin pazarlanması işlerinin tek bir organ eli ile yürütmek üzere 24 Haziran 2004 itibariyle Nabucco Boru Hattı İş Geliştirme Şirketi (Nabucco Company Study Pipeline) kurulmuştur. 2004 yılına gelindiğinde beş ülkenin gaz şirketlerinin katılımıyla Nabucco International Company kurulmuştur. Şubat 2008 yılında Almanya’dan RWE şirketi de altıncı şirket olarak katılmıştır. NIC’de altı şirkette eşit hisseye sahiptir.

¹²² BOTAŞ Dış İlişkiler ve Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, “Avrupa Gaz Pazarı ve Türkiye”, Petrogas, Temmuz-Ağustos 2004, sayı:49, s.36.

¹²³ TUIÇ Akademi, Erişim: <http://www.tuicakademi.org/index.php/yazarlar/97-ozan-ormeci-tum-yazilari/2875-nabucco-projesi>, 22.05.2013.

Şekil 2.1 Nabucco'nun Ortakları

Toplam uzunluğu 3.300-4.000 km. arasında değişmesi öngörülen hattın 2.730 km.lik kısmının Türkiye'den geçmesi beklenmekte ve hattın taşıma kapasitesi de 31 milyar metreküp olarak düşünülmekteydi.¹²⁴

Harita 2.9 Nabucco Doğalgaz Boru Hattı Projesi

Kaynak: <http://www.nabucco-pipeline.com/>, 22.04.2013.

Nabucco doğalgaz projesi ile ilk etapta güzergâh üzerindeki ülkelerin doğalgaz ihtiyacının karşılayacak bu sayede Türkiye'ye doğalgaz enerji kaynaklarını çeşitlendirmesi bakımından avantaj sağlanması mümkün olabilecekti. Takip eden yıllarda ise Avusturya, Avrupa'da diğer bir önemli doğalgaz dağıtım istasyonu (Baumgarten an der March Hattı) olduğu için buradan diğer ülkelere dağıtımın yapılması planlanmaktaydı. Bu şekilde Batı Avrupa'daki ülkelere doğalgazın ulaştırılacaktı. Bu hat, Avrupa'nın en büyük doğalgaz üreticisi ve adeta tekeli konumundaki Rusya'dan yapılan sevkiyata seçenek olması amacıyla

¹²⁴ Ashihan Erbaş Açikel, (2011), Katar - Türkiye Doğalgaz Boru Hattı Mümkün mü?, Erişim: http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2011110_orsam.katar.tr.pdf, 23.04.2013, s.13

daha çok ABD ve AB tarafından desteklenmekteydi.¹²⁵ Nabucco'nun iptal olmasıyla Yine ABD ve AB'den destek gören TANAP, Nabucco'nun yerine geçmiştir. Nabucco'nun iptal olmasında Nabucco'nun taşıyacak yeterli gazı bulamaması da vardır.

2.5.1.1 Nabucco Gaz Tedarikçileri

Nabucco projesiyle ilgili en çok tartışılan konulardan birisi gaz tedarikinin hangi ülkelerden sağlanacağı konusundaydı. Çünkü Nabucco gaz tedariki anlaşmalarını bir türlü tamamlayamamıştı. Tedarikçi ülkeleri kısaca incelemek gerekirse;

Kazakistan: Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, Orta Asya ve Hazar enerji kaynaklarının Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılmasını öngören Nabucco doğalgaz boru hattı projesine dâhil olmaya hazır olduklarını açıklamıştı.¹²⁶

Türkmenistan: Türkmenistan da Nabucco'ya gaz vermek istediğini dile getirmiştir ancak Türkmenistan'ın halihazırda Rusya ile 2009-2028 arasında yıllık 80 milyar metreküp, Çin ile 2009-2039 arasında yıllık 40 milyar metreküp, İran ile yıllık 8-15 milyar metreküplük doğalgaz satış anlaşmaları vardır.¹²⁷ Hatta Türkmengaz Kurumu ile Çin CNPC şirketi arasındaki mevcut 40 milyar metreküplük anlaşmanın 65 milyar metreküpe çıkaracak anlaşma Eylül ayında imzalanmıştır. Buna 20 milyar metreküplük kendi yıllık tüketimini eklediğimizde Türkmenistan'ın 2015 civarında yılda yaklaşık 200 milyar metreküpe yakın doğalgaz üretmesi gerekmektedir. Bunun da gerçekçi olmayan bir durum olduğu aşikardır.

Azerbaycan: Ana tedarikçi olan Azerbaycan Nabucco'ya Şahdeniz aracılığıyla iki faz halinde gaz tedariki sağlayacaktı. İlk fazda 8,5 milyar metreküp doğalgaz, 2015-16'da başlatılacak olan ikinci fazda ise hedeflenen doğalgaz miktarı en fazla 16 milyar metreküptür. Bu tabloya baktığımızda Azerbaycan'dan 24,5 milyar metreküp temin edebiliriz şeklinde bir algı oluşmaktadır. Diğer taraftan bakıldığında ise Azerbaycan doğalgazının 2 milyar metreküpü mevcut anlaşmalarla Gürcistan'a veriliyor. Nabucco harici Türkiye'ye taahhüt edilen miktar da 6,6 milyar metreküp. Buna ilave olarak bir de Azerbaycan'ın Yunanistan'a 4,3 milyar metreküp taahhüdü bulunmaktadır ki Temmuz 2007'den beri Yunanistan'a doğalgaz sevki başladı. İtalya'ya da 8 milyar metreküp Azerbaycan doğalgazı verilecek. Hepsini birleştirince toplamı 21 milyar metreküp ediyor. Bize verilmesini umduğumuz 24,5 milyar metreküp gazı Azerbaycan'ın halihazırda yapmış olduğu anlaşmalarla diğer ülkelere

¹²⁵ "Nabucco Projesi", Eltem-tek Dergisi, sayı 9, yıl 1, Haziran 2008, s. 12.

¹²⁶ Nazarbayev: Kazakistan Nabucco'ya dâhil olmaya hazır, 2010, Erişim: <http://www.21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=4983&kat=18>, 27.04.2013.

¹²⁷ Halit Gülşen, "Boru Hatları Savaşları: Düellonun Yeni Adı Güney-Akım-Nabucco", Stratejik Analiz, Yıl: 10, Sayı: 110, İstanbul, 2009, s.13.

vermektedir. Azerbaycan'ın vereceği kalan miktarın Nabucco'ya yetmeyeceği açıktır. Zira yetmediği için iptal olmuştur.¹²⁸

Mısır: Mısır'ın ihracat için yeteri kadar rezerve sahip olmadığı bilinmektedir.

Irak: Irak, Nabucco'nun tam kapasiteyle çalışabilmesi için gerekli olan 31 milyar metreküplük doğalgazın neredeyse yarısına tekabül eden 15 milyar metreküplük doğalgaz sağlamayı önermiş ve Irak ile mutabakat antlaşması imzalanmıştır.¹²⁹ Fakat ülkede istikrar bir türlü sağlanamadığı için bu gaz taahhüdünde de netlik bulunmamaktadır. Şimdilerde ise ilerleyen bölümlerde anlatılacak Kuzey Irak-Türkiye arasında imzalanan enerji anlaşmaları gündemdedir.

AB: AB içinde de bazı fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Angela Merkel Nabucco Projesinin AB tarafından finanse edilmesine karşı çıkmaktaydı. Tüm bunların yanında Nabucco ortaklarının Rus doğalgazına bağımlılık oranlarının yüksek olması, AB üyesi ülkelerin Güney Akım'da yer alması ve bu projeye destek vermesi, AB içinde Türkiye karşıtı grupların Türkiye'nin etkin konuma gelmesini önlemek istemeleri ve üretici, tüketici ve transit ülkelerin ekonomik-jeopolitik çıkarlarının farklı olması da Nabucco'nun iptalin olmasını etkileyen başlıca sorunlardandır.

İran: Gaz tedarikinde İran seçeneğinde ise kısa ve orta vadede önemli engeller görünmektedir. İran 27,8 trilyon metreküp gaz rezerviyle dünya gaz rezervinin yüzde 15,7'sinin sahibiyse de, 2007'de üretimi ve tüketimi 112 milyar metreküp olmuş, bir diğer ifadeyle, eğer başta Güney Pars sahası olmak üzere, yeni sahalarında yatırım yapıp bu sahalar geliştirilmezse, ne Türkiye'ye ne de Avrupa'ya ihraç edecek gazı yok görünmektedir. Türkiye'ye ihraç ettiği yılda 6,1 milyar metreküplük gazı, Türkmenistan'dan ithal ettiği aynı miktardaki gaz sayesinde sağlayabilmekte olduğu bilinmektedir. Ayrıca İran'ın nükleer alandaki çabaları nedeniyle İsrail ve ABD odaklı kısıtlama politikası, özellikle Fransız ve Alman hükümetlerinin ABD yönetimiyle paralel uygulamaları, Avrupalı şirketlerin de en azından resmi olarak İran petrol ve gaz sektöründe yatırımdan geri adım atmalarına neden olduğu unutulmaması gereken bir diğer noktadır.

2.5.1.2 Nabucco Yerine TANAP

Nabucco DGBH'nın inşa aşamasının yaklaşık üç yıl; işletme aşamasının ise yirmi beşer yıllık iki periyottan elli yıl olması öngörülmekteydi.¹³⁰ Projenin hayat bulması ile Hazar

¹²⁸ Mehmet Dikkaya, Orta Asya ve Kafkasya Dönüşüm Süreci ve Uluslararası Ekonomi Politik, Beta Yayınları, İstanbul, 2009, s.313.

¹²⁹ Euractiv, AB Haber ve Politika Portalı, "AB ve Irak Nabucco için masaya oturdu", Erişim:

<http://www.euractiv.com.tr/enerji/article/ab-ve-iraknabucco-icin-masaya-oturdu-008571>, 27.04.2013.

¹³⁰ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Erişim: http://www2.cedgm.gov.tr/cedsureci/ced_basvuru_dosyasi/699_ptd.pdf, 27.04.2013.

ve Ortadoğu doğalgazı Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaşacaktı. Nabucco gerçekleşseydi, Türkiye'nin önemli bir bölgesel aktör olarak rolü gelişecek ve Türkiye Avrupa'nın enerji bağımsızlığının gerçekleştirilmesinde temel bir oyuncu haline gelecekti. Şimdi tüm bu getirilerin TANAP Projesi tarafından sağlanması beklenmektedir. Boru hattının çoğunun Türkiye'nin topraklarından geçiyor olması sonucu Türkiye'nin elde edeceği vergi gelirleri ve bu hattan geçen her metreküp doğalgaz için taşıma tarifesini uygulaması ile önemli bir gelir elde edilecektir. Ayrıca müteahhitlerimiz için de önemli bir iş potansiyeli mevcuttur. Aynı olanaklar, demir-çelik ve boru imalat sanayilerimiz için de söz konusudur. Yaklaşık 10 bin kişinin farklı dönemlerde istihdam imkânı sağlanmış olacaktır.

TANAP projesi Türkiye için bir güven projesi demektir. Bu proje gerçekleşirse Türkiye uluslararası projelerde güvenilir ülke konumuna geçecektir ve bundan sonra geliştirilecek projelere öncü olacaktır. Dünyaya enerji geçiş güzergâhında olduğunu kanıtlamış olacaktır. Türkiye BTC' deki başarısına, TANAP projesini de eklendiğinde küresel anlamda daha etkili bir ülke olacak ve jeopolitik önemini artırmış olacaktır.

2.5.2 TANAP Doğalgaz Boru Hattı Projesi

Harita 2.10 Tanap-Tap Doğalgaz Boru Hattı

Kaynak: <http://enerjienstitusu.com/>, 24.11.2013.

7 Haziran 2010 tarihinde Türkiye adına Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi (BOTAŞ) ile Şah Deniz Konsorsiyumu adına Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi (SOCAR) arasında Şirketlerarası protokollerin imzalanmasıyla dünyaya duyurulan TANAP doğal gaz boru hattı projesi Hazar'dan Avrupa'ya kadar olan bölgede boru hattı politikalarını

değiştirmiştir. İlk başta BOTAŞ'ın gaz iletim sistemleri kullanılarak Azerbaycan doğal gazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınması maksadı güdülse de 25 Ekim 2011 tarihinde İzmir'de imzalanan Hükümetlerarası anlaşma ile söz konusu doğal gazın taşınmasında BOTAŞ'ın iletim sistemlerine alternatif olarak yeni bir boru hattının yapılması düzenlenmiştir. Bu bağlamda münhasır boru hattı olarak inşa edilmesi kararlaştırılan ve Anadolu Geçişli Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP) olarak isimlendirilen projeye ilişkin Hükümetlerarası Mutabakat Zaptı 24 Aralık 2011 tarihinde Ankara'da, hükümetlerarası anlaşma ise 27 Haziran 2012 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır.¹³¹ Bahsi geçen anlaşmaların onaylanması 6375 sayılı Kanun ile uygun bulunmuş olup, 17 Ocak 2013 tarihli resmi gazetede yayımlanmıştır. 2017'de faaliyete geçmesi planlanan TANAP'tan 10 milyar metreküpü Avrupa'ya 6 milyar metreküpü Türkiye'ye verilmek üzere 16 milyar metreküp gaz geçmesi planlanmaktadır. 2023'de 23 milyar metreküp, 2026'da 31 milyar metreküp taşınması hayal edilen gaz Azerbaycan'dan tedarik edilecektir.¹³²

Türkiye'nin Gürcistan sınırından (Ardahan İli, Posof İlçesi) başlayarak Türkiye'nin Yunanistan (Edirne İli, İpsala ilçesi) veya Bulgaristan sınırında (Kırklareli İli, Kofçaz İlçesi) son bulacak boru hattının; Ardahan, Kars, Erzurum, Erzincan, Bayburt, Gümüşhane, Giresun, Sivas, Yozgat, Kırşehir, Kırıkkale, Ankara, Eskişehir, Bilecik, Kütahya, Bursa, Balıkesir, Çanakkale, Tekirdağ, Kırklareli ve Edirne illerinden geçirilmesi planlanmıştır. Yer altında tesis edilecek olan boru hattının Türkiye sınırları içindeki kısmının uzunluğu 1.900 kilometredir. Yunanistan bağlantısı ise yaklaşık 67 kilometre olacaktır. TANAP Projesi, Azerbaycan Şah Deniz-2 sahasından çıkarılacak doğalgazı Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşıyarak hem bölgenin enerji güvenliğine katkıda bulunmayı hem de ülkemize gelen doğalgaz kaynaklarının çeşitlendirilmesini sağlamayı hedeflemektedir.¹³³

TANAP projesi küresel enerji ekonomileri yönünden Türkiye ile Azerbaycan'ın enerji hatlarının güvenliği, tek ülkeye bağımlılığın azaltılması ve enerji tedarik kaynaklarının çeşitlendirilmesi noktasında önemli bir adımdır. Türkiye küresel enerji politikalarında enerji akışının sağlanması konusunda Rusya'ya karşı stratejik anlamda üstünlük elde ederken, Azerbaycan Rusya'dan bağımsız olarak proje ve faaliyet üretebilme noktasında hareket alanını daha da genişletmiş olacaktır.¹³⁴

¹³¹ Ramazan ERDAĞ, Anadolu Geçişli Doğalgaz Boru Hattı Projesi (TANAP)'nin Küresel Enerji Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme, The Journal Of Academic Social Science Studies , Mart 2013, s. 871

¹³² Tanap Doğalgaz İletim A.Ş., Erişim: <http://www.tanap.com/wp-content/uploads/2013/03/liflet.pdf>, 12.05.2013

¹³³ Tanap Doğalgaz İletim A.Ş., Erişim: <http://www.tanap.com/wp-content/uploads/2013/03/liflet.pdf>, 12.05.2013

¹³⁴ Ramazan ERDAĞ, Anadolu Geçişli Doğalgaz Boru Hattı Projesi (TANAP)'nin Küresel Enerji Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme, The Journal Of Academic Social Science Studies , Mart 2013, s. 871.

Nabucco projesi ihtiyacı olan doğal gaz arzını bir önceki bölümde sayılan sebeplerden dolayı bir türlü sağlayamadığı için TANAP Türkiye için alternatif bir güzergah haline gelmiştir. Sadece Türkiye için değil Nabucco'nun geçerliliğini yitirmesiyle Enerji alanında Rusya'ya bağımlı kalmak istemeyen Avrupa da bu boru hattına destek vermiştir. TANAP'ın ilanının hemen ardından ise TANAP boru hattını iki Avrupa sınırında karşılamak üzere iki rakip proje ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki gaz tedarikçilerinin bulunmaması sebebiyle 3300 kilometreden 1300 kilometreye indirilen, Bulgaristan sınırından başlayarak doğu ve orta Avrupa doğal gaz pazarını hedefleyen Batı Nabucco ile Yunanistan sınırından başlayarak Adriyatik denizinin altından inşa edilecek bir boru hattı ile güney Avrupa doğal gaz pazarını hedefleyen Trans-Adriyatik boru hattıdır .(TAP)¹³⁵

TANAP için olumsuz senaryolara bakacak olursak bir rakip proje olarak görülen Güney Akım Projesini de dikkate almak gerekir. Çünkü Avrupa'nın gaz ihtiyacını tek başına karşılayarak kendisine bağımlı bırakmak isteyen Rusya'nın Güney Akım'ı Karadeniz'in altına dönecek bir hatla Bulgaristan'a, oradan Avusturya'ya, ayrı bir kol ile Sırbistan ve Hırvatistan üzerinden de İtalya'ya gaz taşımayı öngörmektedir. Hat 2015'te yani TANAP'tan önce gaz taşımaya başlayacaktır. Gaz anlaşmalarını; kendisini garantiye almak adına uzun vadeli yapma stratejisi olan Rusya'nın, Avrupa'yı 40 belki 50 yıllık gazını karşılayacak bir anlaşmaya mecbur bırakması durumunda Avrupa'nın Azeri gazına müşteri bulunamayabilir. Ya da, İran'ın şüphe uyandıran nükleer programıyla ilgili üzerine düşeni yapmadığı gerekçesiyle İran'dan gaz ithalini yasaklayan Avrupa Birliği'ne Azeri gazı yetmeyince yine Rusya'nın gazına ihtiyaç duyulabilir.¹³⁶

2.5.3 TAP Doğalgaz Boru Hattı Projesi

28 Haziran 2013'de Bakü'de Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi SOCAR ile BP arasında Azerbaycan gazını Avrupa pazarına ulaştırmak için imzalanan anlaşma sonucunda "Trans Adriatic Pipeline" (TAP) boru hattı projesi tercih edildi. Yapılan açıklamada, Şah Deniz 2 sahasındaki doğal gazı Avrupa'ya ulaştırmak üzere kurulan konsorsiyumun, gazı, daha ekonomik olduğu gerekçesiyle TAP adlı alternatif bir boru hattı ile Avrupa'ya ulaştırmak istediği ve bu önerinin kabul edildiği belirtildi. SOCAR'ın dokuz farklı ülkede bulunan "Bulgargas", "DEPA", "Shell", "Gas Natural Fenosa", "EON", "Gaz de France", "Hera", "Enel" ve "Axp" şirketleriyle imzaladığı 25 yıllık anlaşma çerçevesinde Şahdeniz yatağından

¹³⁵ Tuğçe Varol Sevim, Şahdeniz Neden Trans Adriyatik Boru Hattını seçti?, Enerji ve Enerji Güvenliği Araştırma Merkezi, Erişim: <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi> /2013/07/01/7090/sah-deniz-neden-trans-adriyatik-boru-hattini-secti, 12.11.2013.

¹³⁶ Sevim, 12.11.2013.

çıkarılan gaz Türkiye, Yunanistan ve Arnavutluk üzerinden Adriyatik Denizi'ne, oradan İtalya'nın güneyine, İtalya'dan da diğer Avrupa ülkelerine nakil edilecek.¹³⁷

TAP konsorsiyumunun ortakları Norveç'ten Statoil (42,5%), İsviçre'den Axpo (42,5%) ve Almanya'dan E.on şirketleri(15%)dir. Uzunluğu 800 kilometre olan bu hattın başlangıç noktası Yunanistan'ın Selanik şehridir. Türkiye ve Yunanistan'ın mevcut altyapısının kullanılması öngörülen projede hattın, Arnavutluk ve Adriyatik'i geçerek İtalya'ya ulaşması planlanmaktadır. Bununla birlikte, Arnavutluk, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Karadağ da Şah Deniz gazından faydalanma imkânı kazanacaktır. Hattın maksimum aktarım gücü yıllık 60 milyar metreküp olacak ve birinci aşamada yıllık 10 milyar, daha sonra 21 milyar metreküp gaz nakledilecek.

Törende Şahdeniz Konsorsiyumu adına konuşan Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi (SOCAR) Başkanı Rövnak Abdullayev, bu iş birliğinin Avrupalı tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılayacağını ve kıtanın enerji güvenliğini temin edeceğini vurgulamış ve anlaşmaların şimdilik 25 yıllık olduğunu, gelecekte gerektiği takdirde sürenin uzatılabileceğini ifade etmiştir.¹³⁸

Doğalgazın Avrupaya taşınması için TAP projesini seçen Şahdeniz Konsorsiyumu'nda BP ve Statoil'in yüzde 25,5'er, SOCAR, Total, Lukoil ve NİKO'nun yüzde 10'ar, TPAO'nun yüzde 9 hissesi bulunmaktadır.

TAP'ın Batı Nabucco'ya tercih edilmesinin çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Öncelikle TAP projesi Batı Nabucco'dan 450 km daha kısa ve dolayısıyla ekonomik açıdan daha verimli ve daha az masraflıdır.

Bunun yanında Rusya'nın baskısı da etkili olmuştur. Batı Nabucco'nun seçilmesi halinde Rusya'nın Orta ve Doğu Avrupa'daki tekeli ciddi darbe alacağı için bu hatta karşı çıkmıştır. Nedeni ise Batı Nabucco'nun bu ülkelere gaz naklini öngörmesidir. TAP da ise bu bölgeden yararlanabilecek tek ülke Bulgaristan'dır. TAP'ın gerçekleşmesi durumunda Rusya'nın tek kaybı, Güney Akım'dan İtalya'ya gaz nakletememesi olacak ve alınan bu karar sonucunda Rusya, Doğu Avrupa'da genel olarak tekeli koruyabilecek, fakat İtalya pazarına yönelik potansiyel satışından mahrum kalacaktır.¹³⁹

¹³⁷Şahdeniz 2 Projesi Çerçevesinde Azeri Gazını Alıcılara Ulaştıracak Anlaşmalar İmzalandı (19 Eylül 2013), Erişim: <http://www.haberler.com/sahdeniz-2-projesi-cercevesinde-azeri-gazini-5082619-haber/>, 14.11.2013

¹³⁸ İmzalar Atıldı, Erişim: <http://www.haberturk.com/tv/haber/879229-imzalar-atildi/0> (20 Eylül 2013), 14.11.2013.

¹³⁹ Toğrul İsmayıl, Azerbaycan, Güney Enerji Koridoru, Tanap ve Tap, Erişim: http://enerjigunlugu.net/sahdenizin-tap-tercihi-kime-ne-kazandirdi?_4071.html#.UodEtWJ5CSp, 12.11.2013.

Bir diğer sebep olarak ise TAP tarafındakilerin daha aktif politikalar uygulaması söylenebilir.

Türkiye açısından bakıldığında ise bir kayıp söz konusu değildir. Türkiye TANAP Projesinin %20 ortağıdır. Proje münhasır olarak Türkiye’de yapılacaktır. Bu boru hattı ile birlikte Türkiye ciddi bir yatırım gerçekleşecektir. Bu yatırımın büyük kısmı SOCAR başta olmak üzere diğer konsorsiyum ortakları tarafından dış yatırım olarak doğrudan Türkiye’ye yapılacaktır. Öte yandan Türkiye Nabucco hattından 4,5 milyar gaz alma hakkına sahiptir. TANAP ise 16 milyar gaz kapasitesine sahiptir ve 6 milyar metreküpü Türkiye’ye gelecektir. Bu da hattan geçecek olan gazın %40’ının Türkiye’ye gelmesi demektir. Bunun yanında TANAP, TAP Boru hattıyla birleşip İtalya’ya oradan da Orta Avrupa’ya uzanacaktır. Türkiye’nin yine Avrupa enerji güvenliğinde önemli bir role sahip olan hattın geçiş güzergahında olan ülke olma pozisyonu vardır. Bu yüzden Türkiye Nabucco’nun iptal edilmesiyle çok büyük bir şey kaybetmemiştir Çünkü önemli olan doğalgazın hangi boru hattıyla taşındığı değil Türkiye üzerinden taşınmasıdır.

2.5.4 Güney Akım Projesi

Harita 2.11 Güney Akım Projesi

Kaynak: <http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/rusyadan-guney-akima-davet>, 10.04.2013.

15 Mayıs 2009 tarihinde Rusya’nın Soçi liman şehrinde Rusya, Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve İtalya arasında Güney Akım Projesinin imzaları atılmıştır. Güney Akım projesi Orta Asya ve Hazar’dan sağlayacağı gazı, Karadeniz üzerinden Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve İtalya’ya ulaştırması düşünülen boru hattı projesidir. Güney Akım projesinin 2015 yılı sonlarında hizmete girmesi planlanmaktadır. Önceleri yıllık 31 milyon metreküp olarak düşünülen hat son imza ile birlikte iki kat arttırılarak yıllık 63 milyon metreküpe çıkarılmıştır. Bu arada Gazprom’un, Azerbaycan’a ait Şahdeniz rezervlerinin ikinci

bölümünün tamamını alacağı da ifade edilmiştir. Nisan 2009'da New York'da gerçekleşen enerji konferansında, Azerbaycan'ın Los Angeles enerji temsilcisi Elin Süleymonov'da, "Bakü'nün, Gazprom'la ortaklığı genişletmeye açık" olduğunu ileri sürmüştür.¹⁴⁰ Hattın Sırbistan'dan geçecek 450 kilometrelik ve 400 milyon euro'ya mal olacak bölümü için Gazprom ile Sırbistan milli enerji şirketi Srbijagas arasında anlaşmaya varılmış olup, 23 Haziran 2007'den itibaren projesi belli olan Güney Akım Projesi için; Rus Gazprom'la, İtalyan ENI iki önemli ortaktır. Karadeniz'in 2.000 m derinliğinden geçecek hattın başlangıçta 4 milyar dolar, toplamda da 20 milyar dolara mal olacağı beklenmektedir. Bulgaristan'da iki kola ayrılan hat ilki Yunanistan üzerinden İtalya'ya, ikinci hat Sırbistan ve Macaristan üzerinden Avusturya'nın Baumgarten limanına ulaşacaktır. Nabucco'ya gaz vermeyeceğini açıklayan Kazakistan, Güney Akım hattı için imzayı atmıştır. Böylece söz konusu doğalgaz hattı, yılda taşıdığı Türkmenistan ve Kazakistan gazlarını ayrı ayrı 10'ar milyar metreküp arttırabilecektir. Gazprom'un halen Türkmenistan'dan yıllık 59 milyar metreküp, Özbekistan'dan 15 milyar metreküp ve Kazakistan'dan da 10 milyar metreküpe yakın gaz almakta olduğu ileri sürülmektedir.

Rusya, Türkiye ile yaşadığı gizli rekabeti bertaraf edebilmek amacıyla Ukrayna'nın Karadeniz'deki "Münhasır Ekonomik Bölgelerinden" bu hattı taşımanın gayretiyle Türkiye'yi projeye davet etmiştir. Davete net bir cevap vermeyen Türkiye, projenin kazandıracaklarını ve teknik hususlarını etüt etme çabası içerisinde.¹⁴¹ Bulgaristan ve Sırbistan'da iktidarın değişmesi ve yeni iktidarları Rusya ile ilgili enerji politikalarını gözden geçirmek istemeleri, Rusya'nın Güney Akım'ı hayata geçirme konusundaki planlarını ertelemiş ise de Güney Akım'ın 2015'te tamamlanması beklenmektedir.¹⁴²

Başbakan R.Tayyip Erdoğan'ın 13 Ocak 2010'da Rusya Devlet Başkanı Dimitri Medvedev'le Moskova görüşmesinde Güney Akım hattının Karadeniz'in altından geçmesine izin verilmesiyle bölgede Rusya-Türkiye-İtalya müttefikliğinin kurulmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Bu gelişmeler neticesinde Türkiye ve Rusya arasında oluşabilecek Güney Akım'la ilgili anlaşmanın olumsuzlukları Avrupa açısından şöyle değerlendirilmektedir:

- Güney Akım tamamlandığında AB, Hazar gazını çok daha pahalıya almak zorunda kalacaktır.
- Güney Akım; Rus gazının yüzde 80'nini AB'ye sevk eden Ukrayna geçişli hattın önemini azaltacaktır.

¹⁴⁰ Ariel Cohen, Caspian Basin: Which Way Is Up for Regional Energy Development, Erişim: <http://www.eurasianet.org/departments/insightb/articles/eav051509c.shtml>, 01.04.2013..

¹⁴¹ Celalettin Yavuz, "Rusya-Türkiye Yakınlaşması: Bir Jeopolitik Değerlendirme", s. 24-25.

¹⁴² İlyas Kamilov, "Nabucco-Güney Akım Rekabeti Devam Ediyor", Dış Politika Analizleri, Erişim: <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=474>, 04.04.2013.

- Rusya'nın Ukrayna'ya ihraç ettiği gazın bedelini yükseltmesiyle, Ukrayna üzerinde Rusya'nın politik baskı uygulaması kolaylaşacaktır.
- Güney Akım Azerbaycan'da gazını Rus boru hattı aracılığıyla satma imkanı elde edecek, bu da Gürcistan'ın bağımsızlığını olumsuz etkileyecektir.

2.5.5 Kuzey Irak-Türkiye Enerji (Doğalgaz-Petrol) Anlaşması

Rusya, İran ve Azerbaycan'dan doğalgaz, Nijerya ve Cezayir'den LNG alan Türkiye doğalgazda kaynak sayısını artırmayı aynı zamanda maliyetlerini azaltmayı hedeflemektedir. Bu kapsamda Türkiye Irak'ın tamamını önemli bir kaynak ülke olarak görmektedir.

Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY), enerji üretimi için Türk-İngiliz ortaklı Genel Energy ve Norveçli DNO şirketi ile 18 Eylül 2013'te yeni bir anlaşma imzalamıştır. Anlaşmaya göre DNO ve Genel Energy birlikte Duhok'taki Semel bölgesinde belirlenen kuyularda petrol üretimi yapacaktır. Çıkarılan petrolün, bölgedeki elektrik santralinin ihtiyacını da karşılaması beklenmektedir.¹⁴³ Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi Başbakanı Neçirvan Barzani'nin 30 Ekim'de Türkiye'ye gelip Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile iki petrol boru hattı ve bir doğalgaz boru hattı üzerinde uzlaşmaya varmasıyla bu hatlar tescillenmiştir. İlk petrol boru hattının inşasının Aralık ayı sonunda bitmesi ve bu hattın günde 700 bin varil kadar Kuzey Irak petrolünü Türkiye'ye taşıması öngörülmektedir. Bu hat mevcut Irak-Türkiye petrol boru hattına eklenecektir. İkinci petrol boru hattı ise Tak Tak ve Hawke sahalarından yüksek kaliteli ham petrol taşıyacaktır. İnşasına BOTAŞ'ın da dahil olacağı bu hat için hedef günde en az 1 milyon varil petrol taşınmasıdır. Gaz için ise başlangıçta Türkiye'ye yılda 10 milyar metreküp akışın sağlanması ve ardından 20 milyar metreküpe çıkması öngörülmüştür. Anlaşma kapsamında ilk gazı Türkiye'ye Genel Energy getirecektir. Türkiye'ye ilk petrolün, hisselerinin çoğunluğu Türkler'de olan Genel Energy sahalarından gelecek olması da ayrı bir öneme sahiptir. Genel Energy'nin Kuzey Irak'ta büyük doğalgaz rezervleri bulunmaktadır ve ilk gazın ise Miran ve Bina Bawi sahalarından gelmesi beklenmektedir. Petrolün bu yıl bitmeden, ilk gazın Türkiye'ye gelişinin ise 2016 sonu, 2017 başında olabileceği tahminleri yapılmaktadır.¹⁴⁴

Merkezi Irak hükümeti ise, Kuzey Irak'ın bağımsız olarak petrol ihraç etmesine ve Türkiye ile doğrudan projeler üretmesine tepki göstermektedir. 21 Mayıs 2012 tarihinde Stratejik, Teknik, Ekonomik Araştırmalar Merkezi'nin, Erbil'de düzenlediği 1.Uluslararası Enerji Konferansı'nda Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız yaptığı konuşmasında

¹⁴³ Genel Energy, Erişim: http://www.genelenergy.com/media/39774/genel_-_gas_sales_and_purchase_agreement_for_summail_field_final.pdf, 17.06.2013

¹⁴⁴ Ercan İnan, "Erbil'e İndirilmeyen Uçaktan Vana Açma Noktasına Geldik." Erişim: <http://haber.gazetevatan.com/erbile-indirilmeyen-ucaktan-vana-acma-noktasina-geldik/582636/4/yazarlar>, 12.11.2013.

Irak'tan ham petrol alınıp petrol ürünü verilmesi konusunda anlaşıldığını açıklamıştır. Bunun üzerine Irak Merkezi Hükümeti'nin tepkisiyle karşılaşmıştır. Irak Hükümeti Sözcüsü Ali Al-Debbag, 15 Temmuz'da yaptığı açıklamada, petrol ve gazın tüm Iraklıların mülkü olduğunu ve bundan elde edilecek gelirlerin tüm Iraklıların temsilcisi olan merkezi hükümetin kasasına girmesi gerektiğini ve Türkiye'nin toprakları üzerinden ruhsatlı olmayan Irak petrolünün ihracatına izin vermemesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁴⁵

Erbil ile Irak arasındaki belirsizliklerin temelinde 2005 yılında kabul edilen Irak Anayasası da bulunmaktadır. Erbil ve Bağdat, petrol ve gaz kaynaklarına ilişkin Irak Anayasa'sındaki ilgili maddeleri farklı yorumladıklarından enerji kaynaklarının denetiminde anlaşmazlıklar yaşanmaktadır.

Mevcut anlaşmazlığın sürdürülmesinde karşımıza çıkan ve tarafların hak iddialarına dayanak olarak gösterdiği Federal Irak Anayasası'na baktığımızda çözümsüzlüğün sebepleri belirli ölçülerde görülmektedir. IKBY'nin Bağdat'tan izinsiz petrol anlaşması yapamayacağını savunan Merkezi Irak Hükümetinin savunduğu maddeler ile IKBY'nin Anayasaya uygun anlaşmalar yaptığını desteklemek için işaret ettiği Irak Anayasası maddelerini incelemek gerekmektedir.

Bu maddelerin başlıcaları:

Madde 111:

Irak'ta bulunan petrol ve doğal gaz, çeşitli bölge ve vilayetlerde yaşayan bütün Irak halkının malıdır.¹⁴⁶

Buna göre, Irak merkezi yönetimi, tüm Iraklılar adına petrol ve doğal gaz işletmesinden federal hükümetin sorumlu olduğunu savunmakta ve merkezi yönetimin izni olmadan yapılan üretim ve satış anlaşmalarının kaçakçılığa girdiğini birçok platformda dile getirmektedir. Bağdat yönetimi, aksi yönde faaliyet gösteren şirketleri kara listeye alarak Irak'ın bütünlüğünü sağlamaya çalıştığını ifade etmektedir.

Madde 112:

1. Federal Hükümet, mevcut yatlardan çıkarılan petrol ve doğal gaz yönetimini Bölge Hükümetleri ve vilayetlerle birlikte yapar. Elde edilen gelir, ülkenin tamamında nüfus dağılımına göre adaletli bir şekilde dağıtılır. Eski rejim tarafından haksız bir şekilde mahrum bırakılarak zarara uğratılan veya sonradan zarar gören

¹⁴⁵ Ali SEMİN, Bağdat Erbil Arasında Petrol Krizi ve Türkiye, 27 Temmuz 2012

¹⁴⁶ Irak Cumhuriyeti Anayasası'nın Türkçe Tam Metni, 28 Aralık 2005, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20101224_irakanayasasi.pdf, 09.11.2013.

bölgelere, tüm bölgelerin de dengeli olarak kalkınmasını sağlayacak şekilde belirli bir süre için ilave pay verilir. Bu husus yasayla düzenlenir.

*2. Federal Hükümet ile petrol ve gaz üreten Bölge ve Vilayet Hükümetleri bir araya gelerek, Irak milletine en fazla menfaati sağlayacak şekilde ve mevcut en ileri pazarlama ve yatırım ilkelerini ve teknolojisini kullanarak petrol ve doğal gaz yataklarını geliştirmek için gerekli strateji ve siyaseti tayin ederler.*¹⁴⁷

Bu madde bazı yorumlara göre, Irak'ın bütününden ihraç edilen petrolden elde edilen gelirin yüzde 83'ünün Bağdat'a yüzde 17'sinin Erbil'e gitmesi gerektiği şeklinde ifade edilmektedir. Ancak Kuzey Irak yönetimi petrolden elde edilen geliri düzenli alamadığı gerekçesiyle Bağdat'ı sert şekilde eleştirmektedir.

IKBY'nin Dış İlişkiler Sorumlusu Falah Mustafa Bakır 112. maddeyi referans göstererek ülkedeki eski ve mevcut kaynakların kullanımının Bağdat ile ortaklaşa; yeni petrol yataklarını idarenin ise sadece bölgesel yönetime ait olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁸

IKBY yabancı şirketlerle de tek taraflı lisans, arama ve üretme anlaşmaları imzalamaya devam etmektedir. DNO, Hunt Oil Company, Dana Gas, Exxon Mobil, Chevron, Heritage Oil, Addax'ın ve KEPCO'nun yanı sıra Kuzey Irak'ta bugün çalışan Türk şirketlerinin başında Genel Energy ve Çalık Enerji bulunmaktadır. Bu şirketlerin 2019 yılına kadar Tavke, TakTak, Khormor, Khurmala Dome petrol sahalarında günlük 2 milyon varil petrol üretim kapasitesine ulaşması beklenmektedir.

Madde 140:

1. Yürütme organı, Irak Geçici İdare Yasası'nın 58. maddesinin tüm fıkralarıyla uygulanmasının tamamlanması için gerekli adımları atar.

*2. Irak Geçici İdare Yasası'nın 58. maddesinde yer alan ve Geçiş Hükümeti'nin sorumluluğunda uygulanan hususlar, bu anayasaya uygun olarak seçilecek yürütme organı tamamı yerine getirilene değin sürdürülür. Bu çalışmalar, normalleştirme, nüfus sayımı ve sakinlerinin iradesini tespit için Kerkük'te ve diğer anlaşmazlık bölgelerinde en geç 31.12.2007 tarihinde referandum düzenlenmesi tamamlanmalıdır.*¹⁴⁹

¹⁴⁷ Irak Cumhuriyeti Anayasası'nın Türkçe Tam Metni, 28 Aralık 2005, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20101224_irakanayasasi.pdf, 09.11.2013.

¹⁴⁸ Merve Erdil, Kürt Petrolünün Boru Hattı Hangisi?, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/21197400.asp>

¹⁴⁹ Irak Cumhuriyeti Anayasası'nın Türkçe Tam Metni, 28 Aralık 2005, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20101224_irakanayasasi.pdf, 09.11.2013.

Ancak hâlâ yapılamayan nüfus sayımı, referandum ve normalleştirme süreci hem halka eşit oranda dağıtım konularında hem de Kerkük'ün idaresinin kimde olacağı konusunda anlaşmazlıklar ortaya çıkarmaktadır.

2.5.6 Mısır-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı Projesi

Türkiye'nin enerji talebinin büyük bir bölümünü karşılamak ve doğalgaz kaynaklarını çeşitlendirmesi için Mısır'dan gelecek doğalgaz çok büyük öneme sahiptir. Bu çerçevede iki ülke arasında çeşitli çalışmalar ve projeler yapılmaktadır. Bu kapsamda Türkiye'nin doğalgaz ihtiyacının bir kısmının da Mısır'dan iletim hatları ile sağlanması, zaten tankerler ile sıvılaştırılmış halde taşınan kısma destek olması için çok uygun görünmektedir. Doğalgazda bu talebin karşılanması amacı ile iki ülke arasında Mısır ve Türkiye Doğalgaz Boru Hattı Projesi geliştirilmiştir. Bu proje kapsamında 17 Mart 2004 tarihinde Kahire'de Mısır Doğalgaz şirketi EGAS ile BOTAŞ arasında Türkiye'ye doğalgaz ithalatı ve Türkiye üzerinden Avrupa'daki çeşitli ülkelere doğalgaz iletimi hususlarına ilişkin bir Çerçeve Anlaşması imzalanmıştır. Söz konusu doğalgaz anlaşmasına göre, Mısır'ın Türkiye'ye yılda 2 ila 4 milyar metreküp, ayrıca Türkiye üzerinden de Avrupa pazarlarına yılda 2 ila 6 milyar metreküp doğalgaz ihraç etmesi öngörülmüştür. 16 Şubat 2006 tarihinde İstanbul'da yapılan görüşmelerin sonunda iki ülke arasında doğalgaz alanında karşılıklı işbirliği ve çalışmaların devamı amacı ile bir mutabakat zaptı imzalanmıştır. İmzalanan mutabakat zaptı çerçevesinde Suriye'nin de katılımı ile gerekli çalışma gruplarının oluşturulması planlanmıştır. Hayata geçirilecek bu projenin yapılabilirliğinin ve gerekliliklerinin tespitine yönelik önemli çalışmalar karşılıklı olarak başlatılmış durumdadır.¹⁵⁰ Fakat 2011 yılında Mısır'da patlak veren olaylar neticesinde yönetim değişikliği gibi hadiselerin projeyi etkileme ihtimali vardır. Zaten Mısır'daki doğalgazın tanker gemileri ile sıvılaştırılmış halde Türkiye'ye taşınması devam etmektedir. Mısır yönetimindeki belirsizliklerin projenin sağlıklı ilerlemesini de durdurma ihtimali bulunmaktadır. Ayrıca projeye katılacak olan Suriye'de de rejim karşıtı kanlı olayların devam etmesi projenin yaşama ihtimalini tehlikeye sokmuştur. Dahası Suriye ile Türkiye'nin kopma noktasına gelen ilişkileri projeyi tehlikeye sokmuştur.

2.5.7 Türkmenistan-Türkiye-Avrupa (Hazar Geçişli) Doğal Gaz Boru Hattı

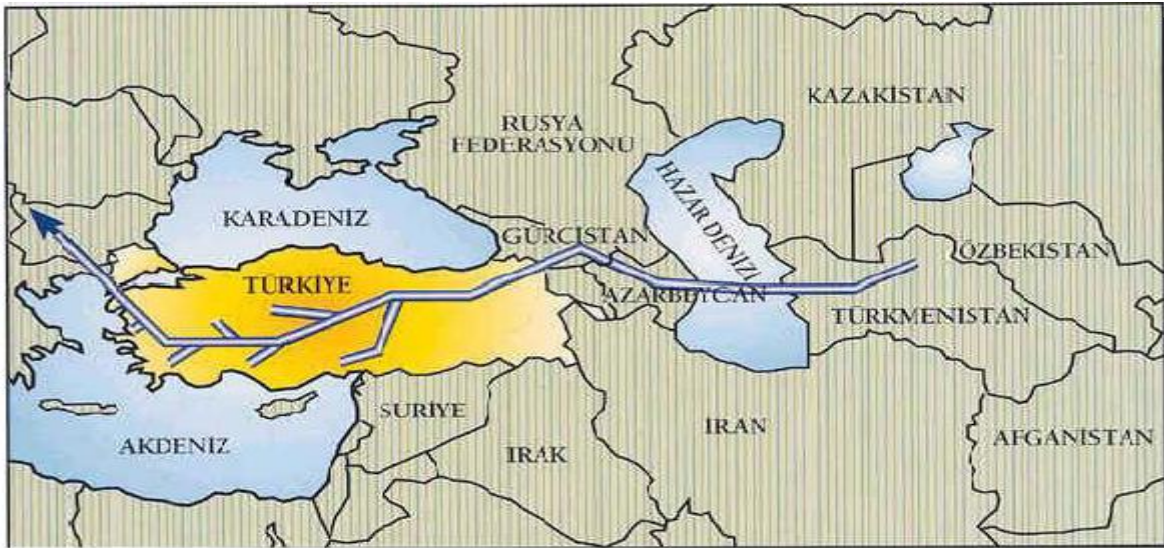
Türkiye, Rusya ile ortaklaşa yapmış olduğu Mavi Akım Projesi'nden önce bu projeyi hayata geçirmeye çalışmıştır. Çünkü bu proje ile Rusya ve İran'a bağlı olmadan Türkmen ve Azeri doğal gazının Türkiye'ye sevkıyatı sağlanacaktı.¹⁵¹ Hattın inşasına yönelik ilk görüşmeler 1990 yılında başlamıştır. 31 Aralık 1991 tarihinde petrol ve doğal gaz alanında

¹⁵⁰ BOTAŞ, Erişim: <http://www.botas.gov.tr/index.asp>, 27.04.2013.

¹⁵¹ Savaş Yanar, "Türk Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya", İstanbul, IQ Yayınları, 2002, s.135.

işbirliğini içeren mutabakat imzalanmıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde 21 Mayıs 1999 tarihinde Aşkabat'ta alınacak gazın miktarının, fiyatının, teslim noktasının tespit edildiği anlaşma imzalanmıştır. İmzalanan bu anlaşma ile taahhüt edilen doğal gazın Türkiye'ye ulaştırılması, enerji temin politikalarında yer alan kaynak çeşitliliği yaklaşımına uygun bir hamle olmuştur.¹⁵²

Türkmen gazının Hazar'ın altından geçirilerek Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı'na paralel olarak taşınması ve Türkiye üzerinden dünya pazarlarına ulaştırılması Türkmenistan açısından da son derece önemli kazanımlar sağlamaktadır. Bu hat ile Türkmenistan halen kullanmakta olduğu Rusya üzerinden geçen ihraç yollarına alternatif bir hat elde etmiş olacaktır. Böylelikle de Türkmenistan ekonomik ve siyasal yönden etkisini hissettiği Rus baskısından da önemli ölçüde kurtulacaktır. Bunların yanında hattın tamamlanması ile Türkmenistan, Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye arasında organik bir bağ kurulmuş olacak ve bu sayede ülkeler arasındaki işbirliği ve istikrarın sağlanmasına katkıda bulunulacaktır.¹⁵³

Harita 2.12 Hazar Geçişli Doğalgaz Boru Hattı

Kaynak: T.C. Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları",

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/pdgb.doc>, 21.03.2013.

Ancak yukarıda değinilen tüm faydalarına rağmen bu proje hayata geçirilememiştir. Çünkü Rusya, bu projenin gerçekleşme ihtimalini engelleyebilmek için İran ile Hazar'ın statüsüne dair bir anlaşma imzalamış ve bu anlaşma ile Hazar'ın tabanından geçirilecek olan

¹⁵² Nejdett Pamir, "Eğrisiyle Doğrusuyla Türkmen Gazı ve Türkiye," TÜRKSAM, 02 Şubat 2000, Erişim: <http://www.turksam.org.tr/yazilar.asp?kat=29&yazi=288>, 02.04.2013.

¹⁵³ A.g.m., 02.05.2013.

bu hattın inşasına engel olmuştur. Azerbaycan ve Türkmenistan arasındaki anlaşma bağlamında Hazar'ın statü sorunu her ne kadar halledilmiş olsa da iki ülke arasındaki kazanç paylaşımından ortaya çıkan rekabet ortamı projenin iptaline neden olmuştur. Bu hattın gerçekleştirilememiş olması çok yüksek miktarda Türkmen doğal gazının 2028 yılına kadar düşük fiyatlarla Rusya'ya verilmesine neden olmuştur.¹⁵⁴

Bu gelişme neticesinde Azerbaycan yüksek geçiş kazancından, Türkmenistan dünya piyasalarına direk açılma fırsatından ve Türkiye de uygun fiyatlı doğal gaz alternatifinden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Bunlardan daha da önemli olan sonuç ise hattın inşası ile oluşacak olan Türk Devletleri bütünleşmesinin ortadan kalmış olmasıdır.¹⁵⁵

Tüm bu olumsuz gelişmelerin yanında ABD'de projeye yeteri kadar destek olamamıştır. ABD'nin Türkmenistan büyükelçisi John Wolf ile Saparmurat Türkmenbaşı arasında geçen ve basına da sızan olumsuz gelişmeler projenin askıya alınmasını hızlandıran etkenler olmuştur.¹⁵⁶

Zaten oyunun dışına atılmak istenen Rusya ve İran'ın onayı alınmadan böyle bir projenin hayata geçirilmesi imkânsızdır. Özellikle Hazar'ın statüsünün henüz belirlenememiş olması ve bu iki ülkenin bu konu hakkında kilit rol oynamaları, bu ülkelerin projeden dışlanması ne kadar yanlış olduğunu göstermektedir. Son zamanlarda Hazar Denizi'nde yaşanan İran ve Rusya kaynaklı silahlanma yarışı da bu konu bağlamında değerlendirildiğinde uzun vadede hattın güvenli olmayacağı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.¹⁵⁷

2.6 Doğu Akdeniz Derin Deniz Enerji Kaynakları-Münhasır Ekonomik Bölge

Doğu Akdeniz'de bulunduğu ilan edilen doğalgaz ve petrol rezervleri enerji bağlamında ayrı bir önem taşımaktadır. 8 Nisan 2010 tarihinde ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi (USGS-US Geological Survey) tarafından yayınlanan raporda, Kıbrıs, Lübnan, Suriye ve İsrail arasında kalan bölge olan Levant Havzasında 3,45 trilyon metreküp doğalgaz ve 1,7 milyar varil petrol bulunduğunun tahmin edildiği belirtilmektedir. Bu tahmin dünyanın en büyük doğalgaz yataklarından birinin Doğu Akdeniz'de bulunduğu işaret etmektedir.¹⁵⁸ ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi tarafından Nil Delta Havzasında ise yaklaşık 1,8 milyar varil petrol; 6,3 trilyon metreküp doğalgaz ve 6 milyar varil sıvı doğalgaz rezervi olduğunun tahmin edildiği, Kıbrıs Adası'nın çevresinde ise 8 milyar varil olduğu söylenen petrol

¹⁵⁴ Bircan Dokuzlar, Dünya Güç Dengesinde Yeni Silah Doğal Gaz", IQ Yayınları, İstanbul, 2006, s.181.

¹⁵⁵ Savaş Yanar, "Türk Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya", İstanbul, IQ Yayınları, 2002, s.136.

¹⁵⁶ Nejdett Pamir, "Hazar Bölgesinde Enerji Politikaları: Avrupa'nın ve ABD'nin Konseptleri", Erişim: <http://www.turksam.org/tr/a291.html>, 21.03.2013

¹⁵⁷ Mirza Çetinkaya, "Trans-Hazar Yeniden Isıtılıyor," TÜRKSAM, Erişim: <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=27&yazi=902>, 14.04.2013.

¹⁵⁸ Cihat Yayı, Doğu Akdeniz'de Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye, Erişim: <http://www.bilgesam.org/tr/images/stories/dergiler/BilgeStratejiCilt4Sayi6.pdf>, 21.11.2013, s.10.

rezervinin yaklaşık değerinin 400 milyar dolar civarında olduğu açıklanmıştır. Ayrıca “Herodot” olarak adlandırılan Girit’in güney ve güneydoğusundaki alanda biri 1,5, diğeri 2 trilyon metreküp olmak üzere toplam 3,5 trilyon metreküplük doğalgaz bulunmaktadır. Bu bağlamda; Doğu Akdeniz’de yaklaşık olarak toplam değeri 1,5 trilyon dolar olan 30 milyar varil petrole eşdeğer hidrokarbon yatakları bulunduğu değerlendirilmektedir. 2012 yılı tüketim miktarları dikkate alındığında, Doğu Akdeniz’deki hidrokarbon rezervinin, Türkiye’nin yaklaşık 569 yıllık, Avrupa’nın ise 28 yıllık doğal gaz ihtiyacını karşılayabilecek seviyede olduğu anlaşılmaktadır.¹⁵⁹

Rakamlara bakıldığında Doğu Akdeniz’deki rezerv miktarının büyüklüğü anlaşılmaktadır. Enerji kaynaklarını kimin kullandığını incelerken karşımıza yeni bir kavram çıkmaktadır; Münhasır Ekonomik Bölge.

Münhasır Ekonomik Bölge (MEB), Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine göre; 200 deniz mili boyunca ülkelere canlı ve cansız doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi, denize ilişkin genel araştırma yapma hakkı, deniz üzerine tesis inşa etme, denizaltı kabloları ve petrol boruları döşeme serbestliği tanıyan hukuki bir kavramdır. “Kıta Sahanlığı” daha jeopolitik bir anlam taşıırken, Münhasır Ekonomik Bölge kavramı daha çok ekonomik ve hukuksal bir anlama sahiptir.¹⁶⁰

Kıbrıs adasının çevresinde bulunan zengin petrol ve doğalgaz yatakları, bölge ülkelerini bu çevrenin zenginliklerinden yararlanmak amacıyla kaynakları paylaşmaya itmiştir. Özellikle yakın zamanda başta Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) olmak üzere pek çok ülke Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) anlaşmaları imzalamış ve bu kapsamda ülkeler arasında stratejik birliktelikler başlamıştır. Bu ülkeler kendi aralarında paylaşımlarını yaparken, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin (BMDHS) tarafı olmayan Türkiye’yi dışarıda bırakmışlardır. Ayrıca, uluslar arası tanınırlık sorunu ile boğuşan KKTC’yi de yok saymışlardır. Yapılan bu düzenlemelere Türkiye ve KKTC, antlaşmaları tanımadıklarını açıklamışlardır. Türkiye ve KKTC’den gelen bu tepkilere ve değişik çözüm stratejilerine rağmen MEB antlaşmaları onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir. Bölgenin jeopolitik önemi ele alındığında, bu tür stratejik ortaklıkların gelecekte de yapılması muhtemel olduğundan Türkiye’nin politikalarını bu gerçeğe göre belirlemesi gerekmektedir.

¹⁵⁹ A.g.m., 21.11.2013.

¹⁶⁰ Ahmet Cemal Ertürk, Doğu Akdeniz’de MEB Paylaşımı: Güney Kıbrıs-İsrail Örneği, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?view=article&catid=77%3Aortadogu-analizler&id=1047%3Adou-akdenizde-meb-paylam-gueney-kbrs-srail-oernei&format=pdf&option=com_content&Itemid=150, 21.11.2013, s.1.

Uluslararası hukuk çerçevesinde Türkiye'nin sadece Mısır, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve Suriye ile değil, Libya, İsrail ve hatta Lübnan ile de karşılıklı kıyıları bulunduğu ve Türkiye'nin bu devletlerle de deniz yetki alanı paylaşımı antlaşmaları yapabileceği hususu ortaya çıkmaktadır.

Türkiye bugüne kadar sadece düşey hatlar ile sınırlandırma yapmayı öngörmüş ve dolayısıyla ilgili kıyı ve kıyıdaşları çok sınırlı tutmuştur. Bu eksik teknik ve yaklaşım nedeni ile deniz yetki alanını talebi çok az olmuştur. Türkiye MEB ilan ederken ve sınırlandırma antlaşmaları imzalarken GKRY gibi, düşey hatlar yerine diyagonal¹⁶¹ hatlar kullansaydı hem karşılıklı sınırlandırma antlaşması imzalayacağı ilgili kıyıdaş devlet sayısını, hem de deniz yetki alanını artırmış olacaktı.¹⁶² Türkiye deniz yetki alanını belirlerken ilgili kıyıdaş devletler olarak sadece Suriye, KKTC ve Mısır'ı dikkate almış ve 145.000 kilometrekarelik bir deniz alanını muhtemel deniz yetki alanı olarak tespit etmiştir. Ancak GKRY gibi davransaydı 189.000 kilometrekarelik bir deniz yetki alanına sahip olacaktı.

Doğu Akdeniz Bölgesi'nde GKRY-İsrail arasında, GKRY- Mısır arasında, GKRY- Lübnan arasında MEB anlaşmaları imzalanmıştır. Lübnan ile olan anlaşma hariç diğerleri onaylanmıştır. Lübnan ile olan anlaşmanın onaylanmamasının temelinde Türkiye'nin Lübnan'a gösterdiği tepki bulunmaktadır. Yunanistan'da benzer anlaşmalar imzalamaktadır. GKRY, 26 Ocak 2007 tarihinde Kıbrıs Adası'nın güneyinde ilan ve ihale ettiği 13 adet petrol arama ruhsat sahasından ABD'nin Noble Energy Şirketi tarafından satın alınan 12 numaralı parselinde bu şirket vasıtasıyla araştırma sondajlarına başlayacağını Ağustos 2011 ayı başında uluslararası kamuoyuna duyurmuştur. GKRY'nin bu girişimine 3 Ağustos 2011 tarihinde gerek Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı ve gerekse KKTC Cumhurbaşkanı tarafından 5 Ağustos 2011'de tepki gösterilmiştir. Buna rağmen GKRY 19 Eylül 2011'de sondaj faaliyetlerine başlamıştır.¹⁶³

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığının (TPAO) petrol ve doğal gaz aramaları için ayrılan 2014 yılı ödeneğinin, bu yıla göre yüzde 33,3 oranında artışla 1,4 milyar liraya çıkarılması öngörülmektedir. Bu çerçevede TPAO'nun 2014 yılında biri derin deniz sondajı olmak üzere 4 deniz sondajı gerçekleştirmesi planlanmaktadır. İlk sondaj ise ABD'li

¹⁶¹ 0-180 derece istikametinde sadece boylamları dikkate alarak dikey hatların kullanılması yerküre haritasına 2 boyutlu bakılmasından kaynaklanan ciddi bir eksikliktir. Bu durumda sadece kuzey-güney ya da doğu-batı hattında ilgili kıyı ve kıyıdaş devlet tespit edilebilmektedir.

¹⁶² Cihat Yayı, Doğu Akdeniz'de Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye, <http://www.bilgesam.org/tr/images/stories/dergiler/BilgeStratejiCilt4Sayi6.pdf>, 21.11.2013, s.44.

¹⁶³ Cihat Yayı, Doğu Akdeniz'de Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye, <http://www.bilgesam.org/tr/images/stories/dergiler/BilgeStratejiCilt4Sayi6.pdf>, 21.11.2013, s.34.

Exxon'un 28 yıl önce petrolün fiyatı 10 dolar olduğu için beton dökerek kapattığı İskenderun açıklarındaki Gülcihan-2 kuyusunda yapılacak ve bölgede 5 bin metre derine inilecektir. Shell ile önümüzdeki yıl Antalya'da ilk sondajın yapılması planlanmaktadır. TPAO tarafından denizlerdeki petrol ve doğal gaz aramalarında kullanılmak üzere satın alınarak 2013 yılında faaliyetlerine başlayan Barbaros Hayreddin Paşa isimli sismik arama gemisi, denizlerde arama çalışmalarına devam etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2000'LERDE HIZ KAZANAN TÜRKİYE-RUSYA ENERJİ İLİŞKİLERİ ve ALTERNATİF ARAYIŞLARI

3.1 Rusya-Türkiye Enerji İlişkileri

Türkiye ile Rusya arasında ilişkilerin başlaması temel olarak soğuk savaşın bitimine dayanmaktadır. Soğuk savaşın bitimi ile ekonomik ilişkilerde bir dönüşüm süreci yaşadığımız Rusya ile aynı dönüşümün siyasi alanda da yaşandığını söylemek mümkün olmayacaktır. Esas olarak, Türkiye'nin 90'lı yıllarda Rusya ile olan ekonomik ilişkilerinde yaşadığı dönüşüm süreci 25 Mayıs 1992 tarihinde imzalanan “Türkiye ile Rusya Federasyonu Arasındaki İlişkilerin Esasları Hakkında Antlaşma” ile başlamıştır. Bu antlaşma ile kararlaştırılan prensipler ile iki ülkenin karşılıklı olarak birbirlerinin içişlerine karışmamaları ve birbirlerinin toprak bütünlüğüne saygı göstermeleri, ortak problemler kapsamında diplomatik çözüm yoluna başvurulması gerekliliği sonuçlarını doğurmuştur.¹⁶⁴ Bu antlaşma ile ivme kazanan iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler 1992-1999 yılları arasında ekonomik ilişkilerin de yoğunlaşmasına sebep olurken siyasi ilişkilerde özellikle Kafkasya ve Orta Asya üzerinde güç ve çıkar çatışmaları yaşanmasına engel olunamamıştır.¹⁶⁵ 2000'li yıllarda ise ekonomik ilişkiler daha da hızlanmış ve gelişmiştir. Bununla birlikte 2009 yılında Rusya Başbakanı Vladimir Putin'in ilk Türkiye Ziyareti sırasında ülkeler arası 20 protokol imzalanmıştır bu protokoller başta petrol ve doğalgaz olmak üzere ticaret, teknoloji ve kültürel alanlarda işbirliğini içermektedir.¹⁶⁶

Protokoller için yapılan görüşmeler esnasında Mavi Akım Projesi, Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarını Türkiye üzerinden Avrupa'ya Taşıyacak olan Nabucco Projesi ve Rusya tarafından Nabucco'ya alternatif olarak geliştirilen Güney Akım Projeleri ele alınmıştır.¹⁶⁷ Bununla birlikte, Türkiye'de Akkuyu'da bir nükleer enerji tesisi kurulması yönündeki işbirliği konusunda anlaşmaya varılmıştır. Bu görüşmeler sonunda Türkiye Nabucco'nun alternatifi olan Güney Akım Projesi'nin Karadeniz geçişine izin vermiş ve Samsun-Ceyhan boru hattına Rusya tarafından petrol verileceği resmi olarak açıklanmıştır. Mavi Akım'ın güneye uzatılması projesi olan Mavi Akım 2 konularında mutabakat sağlanmıştır. Nabucco Projesi ile

¹⁶⁴ Elif Şimşek, “1991'den Günümüze Güney Kafkasya ve Türkiye'nin Dış Politikası”, Türkiye'nin Jeoekonomisi ve Jeopolitikası: Türkiye Geleceğin Neresinde?, Nejat Doğan, Ferit Kula, vd., (Der.), Nobel Yayınları, Ankara, 2007, s.510.

¹⁶⁵ Ömer Göksel İşyar, Avrasya ve Avrasyacılık, Dora Yayıncılık, Bursa, 2010a, s.82-83.

¹⁶⁶ Sinan Oğan, “Enerji Politikamızda Değişiklik Sinyalleri: Rusya Stratejik, Türkiye ise Ekonomik Çıkarlara Üstünlük Veriyor?”, Erişim: <http://www.turksam.org.tr/a1746.html>, 03.04.2013.

¹⁶⁷ “Türkiye-Rusya arasında çok hassas imza”, Erişim: <http://www.cnnturk.com/2009/ekonomi/genel/08/06/turkiye.rusya.arasinda.cok.hassas.imza/537925.0/index.html>, 03.04.2013.

elinde bulunan doğalgaz üstünlüğü sarsılacak olan Rusya, bu görüşmelerde Türkiye tarafının da jeopolitik önemi ve coğrafik pozisyonunu pazarlık konusu yapması ile bazı fedakârlıklarda bulunmuştur. Türkiye enerji konusunda izlediği Dış Politika stratejisi ile Rusya'yı Samsun – Ceyhan hattına petrol taşınması konusunda ikna ederek bunun karşılığında ise Güney Akım Projesini destekleyecekleri konusunda mutabık olunmuştur.¹⁶⁸ Karşılıklı ilişkilerin hızlandığı 2000'li yılların bu ilk çeyreğinde; Rusya, Türkiye'nin en büyük ticaret hacmine sahip ortaklarından olmuştur. Rusya ile artan ve hızla gelişen bu ilişki sürecinde iki ülke diplomasisinde bir önemli değişim ve gelişim vize konusunda kat edilmiş ve 17 Nisan 2011 yılında iki ülke arasında vize muafiyeti başlamıştır.¹⁶⁹ İki ülke arasındaki ticaret hacmi yaklaşık 40 milyar dolardır ve bu hacmi genişletmek üzere çeşitli yatırımlar üzerinde çalışmalara devam edilmektedir. Bu ticari hacmin en büyük payını petrol ve doğalgaz almaktadırlar, şöyle ki Türkiye tükettiği petrolün %29'u ve doğalgazın 2/3'ünü Rusya'dan tedarik etmektedir.¹⁷⁰ Ancak enerji konusunda Rusya'ya olan bu bağımlılığın Türkiye için tehlike arz ettiği söylenebilir.¹⁷¹ Dış Ticaret açısından Rusya'nın lehine bir pozisyon oluşturan Türkiye'nin Rusya'ya olan bu enerji bağımlılığı ile Rusya, enerji konusunda Türkiye'de ki yatırımlarını arttırmakta ve iki ülke Ceyhan'da ortak rafineri kurma planı üzerinde çalışmaktadır. Türkiye hem enerji bağımlılığının verdiği zorunluluk sebebi ile hem de komşuluk ilişkileri açısından Rusya ile ilişkilerini hem diplomatik hem de ekonomik açıdan geliştirmektedir. Ancak Türkiye bu durumda kendisinden müttefiki olarak söz eden ABD ve aynı zamanda AB ile ilişkilerini dengelemek zorundadır.¹⁷² Bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda Türkiye, Rusya ile komşuluk ve enerji ilişkilerini kullanarak; enerji ihtiyacını gidermeyi, AB enerji politikasının şekillenmesinde rol almayı, enerji koridoru ve terminali olma yolunda ilerlemeyi hedefleyen çok yönlü bir dış politika izlemelidir.

3.2 Kuzey Irak'ın Alternatif Enerji Kaynağı Olarak Değerlendirilmesi

Bu başlıkta asıl üzerinde durulması gereken; taraflardan birinin bağımsız bir devlet, diğerininse başka bir bağımsız devletin içindeki özerk bir bölge olması noktasıdır. Kuzey Irakla ilişkilerin gelişmesi ve yeni yapılan anlaşmalar tabii olarak Merkezi Irak Yönetimi tarafından kaygıyla izlenmektedir. Tartışılması gereken husus Türkiye'nin Merkezi Irak

¹⁶⁸ Sinan Oğan, Enerji Politikamızda Değişiklik Sinyalleri: “Rusya Stratejik, Türkiye ise Ekonomik Çıkarlara Üstünlük Veriyor?”, 2009, Erişim: <http://www.turksam.org/tr/a1746.html>, 03.04.2013.

¹⁶⁹ “Rusya'ya vizeler kalktı”, Erişim: <http://www.trt.net.tr/haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=ac61949a-2e79-4f59-a3ca-179a6edaa4fe>, (08.04.2013).

¹⁷⁰ ETKB, (2010a), Stratejik Planı (2010-2014), Erişim: http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/ETKB_2010_2014_Stratejik_Planı.pdf, 03.04.2013.

¹⁷¹ Çağrı Kürşat Yüce, “Hazar Bölgesi'nde Tehlikeli Oyunlar ve Türkiye”, Jeopolitik, Yıl: 8, Sayı:65, İstanbul, 2009, s.48.

¹⁷² Elif Şimşek, “1991'den Günümüze Güney Kafkasya ve Türkiye'nin Dış Politikası”, Türkiye'nin Jeoekonomisi ve Jeopolitikası: Türkiye Geleceğin Neresinde?, 2007, Nobel Yayınları, Ankara, s.511.

Yönetimini adeta hiçe sayarak Kürt Bölgesel Yönetimi ile yaptığı anlaşmaya değip değmeyeceğidir.

IKBY ve Irak Merkezi Hükümeti arasında tartışmalı bölge olarak kabul edilen Kerkük'ün petrol rezerv miktarı Irak'ın %14'ü oranındadır. 45 milyar varil petrol ve 3-6 trilyon metreküp doğalgaz rezervi olan IKBY'nin günlük 250 varillik petrol ve gaz ihracı, önümüzdeki yıl günlük 400 varil, 2015'in sonlarında 1 milyon varil, 2019'da ise 2 milyon varil petrol olarak belirtilmiştir.¹⁷³

Irak'ın kuzeyindeki bilinen petrol rezervinin, dünyadaki toplam rezervin yaklaşık yüzde 10'una denk geldiği, yeni keşfedilen alanlarla beraber toplam doğalgaz rezervinin de yaklaşık 4,5 trilyon metreküp olduğu öngörülmektedir. Irak'ın toplam petrol rezervi ise 112 milyar varille, Suudi Arabistan'dan sonra dünyada ikinci sırada yer almaktadır.¹⁷⁴

Kuzey Irak'ta üç petrol ve gaz yatağı bulunmaktadır. Bunlar Taq Taq, Tawki ve Hormal petrol yataklarıdır. Bu yataklardan günlük 175 bin varil petrol üretilmektedir. Kuzey Irak'ın 2015 yılında bir milyon varil ve 2019 yılında da 2 milyon varil ham petrol üreteceği tahmin edilmektedir. Kuzey Irak'ın Hormal bölgesinde ayrıca 300 milyon metreküp doğal gaz üretilmektedir. Öte yandan Kuzey Irak Kürt yönetiminin 2007 yılından beri bölgedeki petrol ve doğal gazın keşfi, çıkarılması ve geliştirilmesi için 45'e yakın uluslararası enerji şirketiyle anlaşmasının olduğu iddia edilmektedir. Buna ek olarak enerji sektörünün devi Amerikalı Exxon Mobil, Kürt yönetimi ile 18 Ekim 2012 tarihinde altı petrol anlaşması imzalamıştır.¹⁷⁵

Her şeye rağmen Türkiye'nin IKBY bölgesinde üretim yapan bir şirketinin Irak'ın anayasasını ihlal edecek bir şekilde petrolünü taşıma zorunluluğu bulunmamaktadır. Şirketler gelir geçerler ama devletler yaşarlar. Türkiye'nin ihtiyacı olan enerji kaynakları açısından da Irak'ın geri kalanının enerji rezervi kapasitesi IKBY rezervleri ile değil Suudi Arabistan ve Rusya ile kıyaslanabilecek niteliktedir. Irak, 1 Ocak 2013 itibarıyla; kuzey ırak rezervleri hariç 3,2 trilyon metreküp doğalgazıyla dünya sıralamasında en büyük 12. Rezerv olarak yer almaktadır.¹⁷⁶

Dolayısıyla Türkiye, Genel Energy dahil IKBY içinde üretim yapan hiçbir şirketin Bağdat Yönetimi ile arasını bozacak şekilde petrolünü taşımak zorunda değildir.¹⁷⁷

IKBY ile yapılan enerji anlaşmalarının olumlu ve olumsuz yanları:

¹⁷³ Hasan Şahin, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi ve Enerji, <http://www.surecanaliz.org/makale/irak-kurt-bolgesel-yonetimi-ve-enerji>

¹⁷⁴ Türkiye-Erbil Anlaşmaları Washington'u Gerdi, Erişim: <http://timeturk.com/m/haber.asp?id=582486>, 16.11.2013.

¹⁷⁵ Ali Semir, Bağdat Erbil Arasında Petrol Krizi ve Türkiye, 27 Temmuz 2012.

¹⁷⁶ Petrol Platformu Derneği, <http://www.petform.org.tr>, Irak/Kuzey Irak Doğalgaz Potansiyeli, 21.10.2013.

¹⁷⁷ Tuğçe Sevim Varol, Türkiye Erbil'in Petrolünü Taşımak Zorunda mı?, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/2013/04/24/6969/turkiye-erbin-petrolunu-tasimak-zorunda-mi/pdf>

1. Geçen yıl toplam 46,3 milyar metreküp doğalgaz tüketimi olan Türkiye'nin bu yıl tüketim tahmini 47.6 milyar metreküp düzeyinde bulunuyor.¹⁷⁸ Türkiye tükettiği doğalgazın yaklaşık yüzde 98'ini ithal ediyor. IKBİ ile yapılan anlaşmalar sonucunda Avrupa Enerji ve Kaynak Güvenliği Merkezi'nin (EUCERS) Direktörü Friedbert Pflueger'in tahminlerine göre Türkiye'nin IKBİ'ye doğalgazın bin metreküpü için 250 dolar ödeyebileceği ifade edilmiştir. Bu da Rus gazına ödenen paranın yarısına tekabül etmektedir.¹⁷⁹
2. Düşük üretim maliyeti ve lojistik avantajları da Kuzey Irak petrolünü cazip kılmaktadır.
3. Türkiye'nin Kürt yönetimi ile doğrudan petrol anlaşması yapmasının Bağdat-Erbil arasındaki petrol krizinin derinleşeceği algısını hâkim kıldığı söylenebilir. Hatta Ankara'nın Kürtlerle petrol anlaşması yapması zaman içerisinde Iraklı Sünni Arapların da tepkisini çekebilir. Dolayısıyla Türkiye'nin Kuzey Irak ile yaptığı böylesi hassas anlaşmaları Erbil yerine Bağdat yönetimi ile görüşerek yapmasında fayda vardır.
4. Irak Anayasasında enerji paylaşımı noktasındaki belirsizlikler halen çözülmemiştir. Bu belirsizlikler çözülmeden yapılan anlaşmalar Bağdat-Erbil arasındaki gerginliği iyice körüklemektedir. Halihazırda mevcut bulunan anlaşmalar ise Irak Merkezi Yönetimi tarafından tanınmamaktadır. Kürt Bölgesel Yönetimi Bağdat olmadan hareket edebilme gayesi içerisinde. Enerjiyi de bu noktada araç olarak kullanmaktadır. Bağdat yönetimi ise her federal ülkede olduğu gibi bu duruma kaygı ile yaklaşmaktadır.
5. Türkiye Irak'a siyasi ve ekonomik desteğini sürdürülmeli ve Bağdat-Erbil arasındaki siyasi sorunların çözümünde yapıcı ve yönlendirici bir rol üstlenmelidir. Irak'ta hidrokarbon ve gelir paylaşımı mevzuatının yasalaştırılması Türkiye tarafından teşvik edilmeli ve bu yöndeki süreç desteklenmelidir.

Türkiye dengeleri koruyarak hareket etmelidir. Son dönemde IKBİ ile yapılan anlaşmalar Irak'ın toprak bütünlüğüne müdahale olarak algılanabilir, hatta bazı çevreler tarafından algılanmaktadır. Her platformda Irak'ın toprak bütünlüğüne vurgu yapan Türkiye sözlerinin arkasında durmalı ve dengeyi iyi kurmalıdır. Zira 150 milyar varil ispatlanmış petrol rezervi ve 126,7 trilyon metreküp gaz rezerviyle önemli bir kaynak ülke konumundaki Irak'ın petrollerinin %75'i Irak'ın güney %25'i Irak'ın kuzey ve

¹⁷⁸ BP Statistical Review Of World Energy June 2013, Erişim:

<http://www.bp.com/en/global/corporate/about-bp/statistical-review-of-world-energy-2013.html>, 23.11.2013.

¹⁷⁹ <http://t24.com.tr/haber/kuzey-irakta-ucuz-gaz-umudu/232369>

orta bölümünde yoğunlaşmıştır. Bu rakamlara bakıldığında Türkiye'nin ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir Merkezi Irak Yönetimi dururken, IKBY petrol ve doğalgazını almak için çaba göstermesi düşündürücüdür. Türkiye IKBY ile anlaşarak Kürt gazının Avrupa'ya ulaştırılmasında aracı olup hareket serbestisini arttıracaktır. Bir kere boru hattı döşendiğinde onun güvenliğinden de Türkiye sorumlu olacaktır. Yani Türkiye Bağdat'ın oluru olmadan bu anlaşmaları imzalayarak Türkiye'nin güneydoğusundan girip batısından çıkacak olan Barzani gazını korumakla mükellef olacaktır.

Türkiye Kuzey Irak için çok stratejik bir konumdadır. Gazını Avrupa'ya ulaştırmak için kullanabileceği en kısa yoldur. Zira Kuzey Irak'ın asıl hedefi de gazını güvenli bir yolla Avrupa'ya ulaştırmaktır. İzlediği enerji politikasına da bakılırsa bunu başaracak gibi görünmektedir. Az önce bahsedilen Irak Anayasası'nın 111. Maddesine göre Irak petrol ve doğalgazı ülkenin milli servetidir ve milli servet ancak Irak Merkezi yönetiminin bilgisi dahilinde satılabileceği için Kuzay Irak bize şuan direk petrol gönderememektedir. Türkiye sınırına kadar getirilen bu petrol boru hattı ise uluslar arası hukuka aykırı olabileceği gerekçesiyle sınırda Kerkük-Ceyhan Boru hattına dahil edilerek Türkiye'ye ulaştırılacaktır. Kapasitesi 1 milyon metreküp olan Kerkük Ceyhan petrol boru hattı şuan 400-500 bin varil petrol taşımaktadır. Bu kapasite eksikliğini Erbil tamamlama niyetindedir. Varil başına 12 dolardan bahsedilmektedir. Bu da Rusya'dan aldığımız fiyatın yarısıdır. Bunun yanında Akdeniz'de petrol çıkarma maliyeti yaklaşık olarak varil başına 70-80 dolarken bu rakam Kerkük'te 3 dolardır. Bu da Irak petrolünün neden ucuz olduğunu açıklamaktadır. Ve hatta Irak'ta Petrol doğalgaz tabakasının altında bulunmaktadır. Yani petrole ulaşmak için doğalgaz yakılmaktadır. Bu kadar çok petrol ve doğalgaz rezervine sahip Kuzey Irak'tan enerji almak ekonomik açıdan çok avantajlı görünse de enine boyuna düşünülmesi, irdelenmesi gereken noktalar. Irak Merkezi Yönetimi Başbakanı Maliki şuan Erbil'le yapılan anlaşmalara pek ses çıkarmamaktadır. Bunun nedeni ise 2 yıl sonraki seçimlerde iktidarını koruma isteğidir. Türkiye'de Maliki'ye katı merkezîyetçi yapıdan uzaklaşması ve diğer bölgesel yönetimlerle ilişkilerini güçlendirmesi telkinlerinde bulunmaktadır. Fakat seçimler geçtikten sonra Bağdat'ın bu anlaşmalara nasıl bakacağı belirsizlikler taşımaktadır.

3.3 ABD'nin Tercihi Akdeniz Hattı

İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden süreçte Dünya iki süper güç liderliğinde kutuplara ayrılmış bir yapıya dönüşmüş ve birçok ülke bu iki süper gücün hem siyasi hem ekonomik hem de sınırsal olarak etrafında toplanmıştır. ABD yanlısı olan ve ABD politikalarını benimseyen devletler Batı Bloğu'nu oluştururken; Rusya yanlısı ve Rusya politikalarını benimseyen devletler Doğu Bloğu'nu oluşturmuştur. Savaş sonrası dönemde dünya ideolojik

temele dayalı olarak bir anda kutuplaşmış ve savaş galibi olan ABD, dünyaya liberal politikalar dayatmaya çalışırken, yine diğer bir savaş galibi olan Rusya devlet temelli politikaları dünyaya dayatma çabası içine girmiştir. Türkiye ise bu çekişmeden hem Rusya'ya yakın bir komşu devlet olarak hem de üzerinde bulunduğu coğrafi pozisyon gereği önemli derecede etkilenmiştir. Türkiye henüz İkinci Dünya Savaşı başlamamışken, 1939 yılında, Fransa ve İngiltere ile İşbirliği Anlaşması imzalamış bu konumu ile daha savaş başlamadan bir ölçüde safını belirlemiştir. Savaş sonrası dönemde ise Türkiye'nin batılı ülkelerle olan ilişkilerini kabullenemeyen SSCB, Soğuk Savaş döneminde Türkiye'den Doğu'da bulunan topraklarını ve Türk boğazlarından üs talep etmiştir. SSCB'nin bu tutumları Türkiye'nin Batı'ya yakınlaşmasını hızlandırmıştır. Ayrıca SSCB'nin Avrupa'da izlediği yayılmacı politikalar Avrupalı Devletlerin güvenlik sorununu gündeme getirmiştir. Bu arada belirtmek gerekir ki SSCB, Avrupa'da politik olduğu kadar askeri müdahaleler ile de yayılmacı politikalarını pekiştirmekteydi. Bu durum itibari ile Avrupa'da oluşan güvenlik boşluğunun giderilmesi adına NATO 1949 yılında ABD tarafından bir askeri ittifak şeklinde oluşturulmuştur. Bu askeri ittifaka 1952 yılında resmi olarak katılan Türkiye, bu dönemde dış politikasının temellerini NATO ve ABD ekseninde izlemek üzere atmıştır.

Savaş sonrası dönemde büyüyen bir ekonomiye sahip ABD, yakaladığı bu yükseliş ile birlikte üretimini arttırmış ancak artan üretim ile aynı oranda enerji ihtiyacını kendi kaynaklarından karşılayamamıştır. ABD o dönemde özellikle artan petrol ihtiyacını ithalat yolu ile karşılamıştır. ABD'nin enerji konusunda kendi kaynaklarının yetersizliği gündeme ABD'nin enerji güvenliğini nasıl sağlayacağı konusunu da getirmiştir. Çünkü o dönemde dünyada tüketilen enerjinin %25'ini tek başına tüketen ABD bu miktarında yaklaşık %27'sini ithalat yolu ile sağlamak zorunda kalmıştır. Bugün ise ABD Enerji Bakanlığı verilerine göre, ABD'nin 2025 yılına kadar enerji tüketiminde ithalat oranının %38'e yükseleceği tahmin edilmektedir.¹⁸⁰ Bu haliyle tükettiği petrolün 1/3'ünü ancak üreten ABD'nin bu üretim miktarı ile enerji üretimi kendisine uzun ömürlü yetecek şekilde fayda sağlamayacak ve dışa bağımlı hale gelecektir.¹⁸¹ Bu noktadan sonra dışa bağımlı hale gelecek olan ABD enerji arz güvenliğini sağlamak açısından çeşitli çalışmalar içine girmiştir ve Hazar Denizi petroleri bu politika çerçevesinde ABD enerji stratejilerinin odak noktası haline gelmiştir. Enerji arzını çeşitlendirip enerji güvenliğini sağlama açısından Hazar petrollerine ulaşma yönünde stratejiler izleyen ABD bu petrolere ve enerji kaynaklarına ulaşım aşamasında çeşitli güzergâhları göz önünde bulundurmaktadır. İlk olarak İran güzergâhı üzerinden Hazar

¹⁸⁰ Nejdet Pamir, Enerji Güvenliği, Stratejik Öngörü 2023, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Avrasya-Bir Vakfı Yayını, Ekim 2006, Ankara.

¹⁸¹ Şener Üşümezsoy, "Petrol Şoku ve Yeni Orta Doğu Haritası", İleri Yayınları No: 119, İstanbul. <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=829&sayfa=12>, 16.05.2013.

petrollerine ulaşmak isteyen ABD, İran ile iyi olmayan ilişkilerden ve bu güzergâh nedeni ile İran'ın güçlenmesinden çekindiğinden İran güzergâhına sıcak bakmamaktadır.¹⁸² Hint Okyanusu-Çin Denizi güzergâhı kullanılarak ABD'ye petrol ulaştırılır ise bu ulaşımdan Japonya, ABD'den daha avantajlı durumda enerji temin edecek olması nedeni ile elinin zayıflayacağını düşünen ABD bu güzergaha karşı çıkmaktadır. Diğer taraftan kendi enerji yetersizliğini giderebilmek adına bu güzergahı kullanır ise Çin'i kendi politikaları ile kendine rakip yapacağını düşünmektedir.¹⁸³ Karadeniz güzergâhı kullanılır ise Almanya daha ucuza petrol temin edip gücünü arttıracak için bununla birlikte bu güzergâhta petrol musluğunun başında Rusya oturacağı için bu güzergahta ilgi çekici değildir.¹⁸⁴

ABD öyle bir güzergâhtan Hazar enerjilerini temin etmelidir ki kullanılan güzergâh hiçbir şekilde ne bugün ne gelecekte kendisine tehdit oluşturmamasın ve sorunsuz bir şekilde enerji arz güvenliğini sağlayabilsin. Bu koşulları en uygun şekilde oluşturacak hat ise ABD tarafından Akdeniz hattı olarak düşünülmektedir.

Akdeniz hattı diğer seçeneklere göre ABD'nin stratejik olarak en uygun bulduğu hattır çünkü ABD'nin bu hat üzerinde bulunan Türkiye ve İsrail ile stratejik işbirlikleri hatta ortaklıkları olduğu söylenebilir.¹⁸⁵

Bu sebepler göz önünde bulundurulduğunda ABD, Orta Asya ve Hazar Havzası enerji kaynaklarını Rusya Federasyonu ve İran dışındaki güzergâhlardan elde eder ise herhangi bir stratejik kayba uğramadan kendi elleriyle kendisine tehdit oluşturmaktan hem enerji teminini gerçekleştirecek hem de enerji arz güvenliğini sorunsuz sağlamış olacaktır. Sonuçta ABD tarafından en tercih edilebilir hat Akdeniz hattı olacaktır.¹⁸⁶

Hazar Havzası ve Orta Asya enerji kaynakları konusunda neredeyse ABD ile paralel politikalar izleyen Türkiye, Soğuk Savaş sonrası dönemde, Rusya'dan bağımsızlığını kazanan bölge ülkelerine tam destek vermiştir. Bunun sebebi ise Hazar petrol ve doğal gazının dünya pazarlarına ulaşmasında önemli roller oynayabileceğini düşünmesi olmuştur.¹⁸⁷ Diğer bir açıdan Türkiye, Bakü-Tiflis-Ceyhan ham petrol boru hattını tam kapasite ile uygulamaya koymak için arka planda bulunan bölge ülkeleri ile hem siyasi hem ekonomik ilişkileri sıkı tutma peşinde olmuştur. Değindiğimiz gibi ABD ile paralel politikalar izleyen Türkiye'nin bu düşünceleri ABD tarafından destek görmüş aynı zamanda BTC Projesi ABD destekli bir proje olarak vücut bulmuştur. 2006 yılında hizmete açılan bu proje, bugün tam kapasite ile

¹⁸² Haktan Bırsel, "Hazar Enerji Havzasının Dünya Hakimiyeti Mücadelesindeki Rolü", 2023 Uluslararası İlişkiler Dergisi, Sayı:53, Eylül 2005, s.26.

¹⁸³ Savaş Yanar, "Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç: Kafkasya", IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2002, s. 136

¹⁸⁴ Haktan Bırsel, "Hazar Enerji Havzasının Dünya Hakimiyeti Mücadelesindeki Rolü", 2023 Uluslararası İlişkiler Dergisi, Sayı:53, Eylül 2005, s.26.

¹⁸⁵ Bakü-Tiflis-Ceyhan HPBH Proje Direktörlüğü, <http://www.btc.com.tr/proje.html>, 01.04.2013.

¹⁸⁶ Mehmet Kocaoğlu, "Petro-Strateji", Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1996, s. 116

¹⁸⁷ Nehir Aydın, "Orta Asya – Hazar – Ceyhan Boru Hattı ve Milli Güce Etkileri", Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1999, s. 148-149

çalışmamakta bunun için ise Kazak petrollerinin hatta aktarımı gerekmektedir. Kazak petrollerinin hatta aktarılması ile ekonomik olarak, bölge ülkelerinin Batı ile bütünleşmesi gerçekleşmiş olacaktır. BTC tam kapasite ile çalışmaya başladığında ise Türkiye'nin enerji konusunda bölgesel bir güç olmaktan ziyade küresel bir güce dönüşmesi ve enerji konusunda söz sahibi olması beklenmektedir. Türkiye bu düşünce ile bu adımları atarken terminal ülke olma yolunda mesafe kat etmiştir.¹⁸⁸

Türkiye, ABD'nin enerji ihtiyacının karşılanmasında önemli rol oynayarak, Hazar orijinli yenedünya düzeni oluşumunda kilit ülke konumundadır. ABD'yi enerji arz güvenliği açısından garanti altına alabilecek olan hatların istikrar sahibi ülke sınırları içinden geçmesi gerekmektedir. Bu bağlamda ise en uygun ülke Türkiye'dir. ABD'nin de desteğini alan Türkiye, Doğu-Batı arası enerji köprüsü pozisyonuna sahip olmak için çalışmalarını sürdürmektedir.¹⁸⁹ ABD'nin temel politikası enerji arz güvenliğini sağlamaktır. Bu nedenle projeler geliştiren yatırımlar yapan ve kendiyle uyumlu politikalar izleyen ülkelere her türlü desteği de vermektedir. Öyle ki bu destek askeri nitelikler bile taşımaktadır. Orta Asya ve Hazar Petrollerini batıya taşıyacak olan enerji rotalarının güvenliği ve istikrarı konusunda gerek politik gerekse askeri girişimler yapmaktan çekinmeyen ABD'nin, dünya petrollerinin önemli bir kısmını Batıya taşıyacak enerji güzergahı olan Gürcistan, Azerbaycan ve Türkiye hattının aktif biçimde kullanımı ve güvenliğinin sağlanması için Çeçenistan'a gizlice destek verdiği bile söylenmektedir.¹⁹⁰

ABD bölgede nüfuz sahibi olabilmek adına bölge ülkelerine her türlü desteği verirken yeni stratejiler geliştirmiştir bu stratejiler özetle;

- Rusya ve İran'ın etrafını kuşatma,
- Bölgedeki yeraltı kaynaklarının kullanılmasında söz sahibi olma,
- Enerji zengini bölge ülkelerinin doğal kaynaklarının işletilmesi, pazarlara güvenli taşınması ile alternatif pazarlar oluşturulması,
- Güvenlik ve diğer küresel politikalarında üs, aynı zamanda bu amaçlar doğrultusunda Orta Asya'ya ulaşma konusunda köprü oluşturmak şeklindedir.¹⁹¹

3.4 ABD ile Rusya Arasında Stratejik Ülke Türkiye

Enerji rezervleri açısından dünyanın en zengin topraklarından olan Ortadoğu topraklarına yakın ve aynı zamanda enerji talepçi ülkeler arasında köprü konumundaki

¹⁸⁸ Cenk Pala, "21. yy Dünya Enerji Dengesinde Petrol ve Doğalgazın Yeri ve Önemi: Hazar Boru Hatlarının Kesişme noktasında Türkiye", Avrasya Dosyası, Cilt:9, Sayı:1, s. 37

¹⁸⁹ Emre Engür, "Doğu-Batı Enerji Koridoru Doğalgaz ile Tamamlanıyor", Avrasya Dosyası Enerji Özel, Asam Yayınları, Bahar 2003, Cilt:9, Sayı:1, s. 43

¹⁹⁰ Beril Dedeoğlu, "Yeniden Yapılanan Dünya: Sistem Çelişkileri, Çelişkiler Sistemi", 2023, Nisan 2003, s. 40.

¹⁹¹ Araz Aslanlı, "Paylaşılamayan Kafkasya", 2023, sayı 66, Ekim 2006, s. 57.

Türkiye bir koridor ülke olarak ve aynı zamanda bir enerji talepçisi ülke olarak dengeli politikalar izlemek zorundadır. Dünyanın iki büyük gücü Rusya ve bölgeye göre deniz aşırı bir güç olan ABD, Ortadoğu da enerji kaynakları üzerinde egemenlik mücadeleleri vermektedirler. Türkiye'nin ise bu mücadeledeki yeri oldukça stratejiktir.¹⁹² Yukarıda da değindiğimiz gibi Rusya enerji konusunda bölgede tekeli sürdürmek isterken ABD ve AB, TANAP ile Rusya'nın enerji konusundaki üstünlüğünü kırmak istemektedir. Bununla birlikte Rusya bu pozisyonunu koruma amaçlı Güney Akım projesini geliştirerek Türkiye'nin bu projeyi desteklemesi karşılığında Samsun-Ceyhan Boru Hattına Rus petrolünün verileceği Rusya tarafından taahhüt edilmiştir.¹⁹³ Bu bilgilerden yola çıkarak Türkiye'nin bu iki süper güç arasındaki üstünlük mücadelelerinin ilk rantından kazanımla çıktığı aşikârdır. ABD'nin başından beri temel stratejisi bu bölgede her anlamda var olabilmek iken Rusya kendi bulunduğu bu bölgede başka güçlerin varlığını kabullenememektedir. İşte tam bu noktada Türkiye'nin stratejik önemi gün yüzüne çıkmaktadır. Çünkü Doğu-Batı arasında enerji koridoru pozisyonundaki Türkiye, Ortadoğu ve Asya petrol ve doğalgazının uluslararası pazarlara ulaştırılma noktasında Rusya ya alternatif oluşturmakta böylece örnek olarak daha önce değinmiş olduğumuz, Samsun-Ceyhan boru hattına Rus petrollerinin verilmesi gibi birçok kazanımlar elde etmektedir. Bölgede ABD'nin politikalarına ise Türkiye'nin Rusya ile yapmış olduğu enerji birliktelikleri ters düşerken, aynı zamanda AB ve ABD'nin Orta Asya Kafkasya petrollerini uluslararası pazarlara taşıma noktasında geliştirilen projelere yine Türkiye'den destek gelmektedir. Rusya ise Türkiye'nin ABD ile olan enerji birlikteliklerine karşı çıkmakta ve bölgede ABD ve AB'yi istememektedir. Bu denli önemli bir coğrafyada bulunan Türkiye coğrafik pozisyonunu iyi kullanırsa birçok kazanım elde edebilecektir ancak, Türkiye enerji-politik olarak Rusya ve ABD arasında sıkışmaktadır.¹⁹⁴ Bu pozisyonu Türkiye'yi dengeli ve stratejik adımlar atmaya yöneltmektedir.

3.5 Karşılıklı Bağımlılık Çerçevesinde Rusya-AB-ABD Enerji Diyalogları

AB'nin Rusya ile enerji-politik ilişkileri 1940'lı yıllara dayanmaktadır, soğuk savaş döneminde uydu konumunda olan Doğu Avrupa ülkelerine o dönemde enerji satışları yapılmaktaydı. Bununla birlikte enerji talepçi diğer Avrupa ülkeleri de yüksek derecede Rusya ve Orta doğu enerji kaynaklarına muhtaç halde oldukları için o dönemde Avrupa'da, Rusya ve Orta Doğu enerji kaynaklarına alternatif aranmaktaydı. Çünkü 1967 yılında SSCB

¹⁹² "Türkiye'nin Enerji Satrancı", Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Erişim: http://www.turksam.com/sql_file/337.pdf , 07.04.2013.

¹⁹³ Sinan Oğan, Enerji Politikamızda Değişiklik Sinyalleri: Rusya Stratejik, Türkiye ise Ekonomik Çıkarlara Üstünlük Veriyor?, 2009, Erişim: <http://www.turksam.org/tr/a1746.html>, 09.04.2013.

¹⁹⁴ "Türkiye'nin Enerji Satrancı", Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Ekim 2007, s.1-6. Erişim: http://www.turksam.com/sql_file/337.pdf , 11.04.2013.

ile Çek Cumhuriyeti arasında boru hattı inşa edilmiş ve 1968 yılında da Batı Avrupa ülkelerine SSCB tarafından gaz ihraç edilmeye başlanmıştı bu durum ise Avrupalı ülkeleri iyice Rusya'nın gazına muhtaç hale getirmişti.¹⁹⁵

Rusya'ya karşı daha o yıllarda başlayan enerji bağımlılığı 1970 petrol krizinden sonra artarak Avrupa da kullanılan gazın miktarını da arttırmıştır. Bununla birlikte krizden ders alan Avrupa gaz arz güvenliği konusuna çözüm bulamamışken petrol için enerji arzı sağlayan birçok ülkeden enerji tedarik ederek arz güvenliğini sağlamak adına petrol tedarikçilerini çeşitlendirmiştir. Bugün hala daha dünya petrol talebinin %30'unu karşılayan OPEC arz konusunda güvensizdir.

AB'nin, temel enerji politikaları arz güvenliği ve piyasa rekabeti çerçevesinde oluşturulmuş, bununla birlikte 1995 yılında AB tarafından yayınlanan ve temel enerji politikalarını içeren Beyaz Kitapla birlikte INOGATE 2 Programı yürürlüğe girmiştir.

INOGATE 2 (Interstate Oil and Gas Transport to Europe) Programı Avrupa'ya yapılan petrol ve doğalgaz taşımacılığı ile ilgili programları içermektedir. Amacı, Orta Asya, Ortadoğu ve Hazar Bölgelerinde ki, petrol ve doğal gazın, AB'ye güvenli bir şekilde taşınmasını sağlamak olan ve Rusya'nın gözlemci statüsünde bulunduğu bu programa Türkiye 2001 yılında katılmıştır. Avrupa'nın Rusya'ya enerji bakımından bağımlılığının yanı sıra Rusya, aynı zamanda petrol ve gazın Avrupa'ya güvenli bir şekilde taşınabilmesi için kilit öneme sahipti. Temel olarak Avrupa'nın Rusya'ya bağımlı olmasının bir diğer sebebi de buydu. AB'nin enerji taşıma politikalarında kilit rol oynayan Rusya ile AB arasında 1997 yılında Ortaklık İşbirliği Anlaşması imzalandı bununla birlikte Rusya'nın enerji piyasası, AB yatırımlarına açılmış oldu. 2000 yılında ise enerji konusunda gelişmeye devam eden ilişkiler neticesinde gerçekleştirilen AB-Rusya Zirvesinde stratejik ortaklık kapsamında bir enerji diyalogu oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu diyalog 3 ana kısımdan oluşmaktadır bunlar; arz güvenliğini ve karşılıklı enerji bağımlılığının güvenliğini, iç piyasaya giriş koşullarında ki gelişmeleri ve enerji verimliliğini içeren başlıklardır.

AB oluşturduğu iç enerji pazarın güvenilirliğini ve devamlılığını sağlamak açısından, stratejik bir ortak olarak gördüğü Rusya'ya, dış ilişkiler politikasında hassas davranmakta Rusya'nın diğer ülkelerle olan ilişkilerine de mesafeli yaklaşmaktadır. AB, Ekim 2006 yılında yayınladığı bültende, Rusya ile enerji işbirliğinin gelecekte de devam edeceğini vurgulamıştır.

Rusya, 2011 yılı itibari ile günde 2,5 milyar varil olan dünya petrol üretiminin yaklaşık 9,5 milyon varilini karşılamaktadır.¹⁹⁶ 2011 yılında 3.276,2 trilyon metreküp dünya doğalgaz

¹⁹⁵ İlyas Kamalov, Putin Dönemi Rus Dış Politikası; Moskova' nın Rövanşı, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008, s.63.

¹⁹⁶ Üretici Ülkelerin Petro Politikası 2010-2015, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Erişim: http://www.turksae.com/sql_file/366.pdf, Ocak 2010, 04.04.2013.

üretiminin 607 milyar metreküpünü yine Rusya karşılamıştır.¹⁹⁷ Dünya enerji üretiminin çoğuna hükmeden Rusya'ya bağımlı olan AB, doğal gazı üç hat üzerinden Avrupa'ya getirerek ülkelerin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bunlardan ilki Kuzey Denizinden gelen hattır ve bu hattan gelen gazın üretimini; İngiltere, Norveç ve Hollanda yapmaktadır. İkinci hat Cezayir ve Nijerya'nın doğal gazını Avrupa'ya ulaştıran Kuzey Afrika hattıdır. Üçüncü ve en büyük hacimli hat Rusya'nın gazını Avrupa'ya taşıyan hattır ki Avrupa bu hattan her yıl gerçekleştirdiği gaz ithalatının en az %40'ını temin etmektedir. Rusya'dan gelen bu hat Beyaz Rusya ve Ukrayna'dan geçen iki ayrı hat vasıtası ile gaz ulaştırmaktadır. İngiltere, Norveç ve Hollanda'nın üretim seviyesindeki düşüş ile Kuzey Deniz'inden gelen hatla sağlanan gaz tedariki gittikçe düşmüş bu düşüş Rusya'nın gazına olan bağımlılığı ise arttırmıştır. Bugün Avrupa %40'lık gaz ihtiyacını Rusya gazlarından sağlayarak Rusya'nın en büyük ithalatçısı konumundadır ve bu ithalat miktarında artış gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu açıdan bakıldığında Rusya ise AB'nin enerji talebine ihtiyaç duymaktadır. Enerji bağlamında Rusya ile ilişkilerini hukuki ve ekonomik zemine oturtmak isteyen AB ABD'nin baskıları yüzünden bunu başaramamış enerji temelli siyaset izlemek zorunda kalmıştır. Hal böyle olunca Rusya'da AB'ye fiyat dayatmacı enerji politikaları izleyerek, AB'nin kendisi ile uzun vadeli anlaşmalar yapma yoluna gitmesine neden olmaktadır. AB'nin uzun vadeli anlaşmaları tercih etmesinin sebebi Rusya'nın fiyat belirleyici özelliğini kırmaktı ancak bu haliyle Rusya, en büyük müşterisi olan AB'den kendisine uzun vadeli talep oluşturmaktadır.¹⁹⁸

Yılda ortalama 300 milyar metreküp gaz ithal eden AB, boru hatları güvenliği ve gaz ithal ettiği ülkenin siyasi ekonomik istikrarını göz önünde bulundurmak zorundadır. Bu zorunluluk AB tarafından arz güvenliği kapsamında nitelendirilmektedir. AB transit ülke pozisyonunda ki Türkiye ve Ukrayna'ya karşı farklı politikalar izlemektedir. 2009 yılında yaşanan Rusya-Ukrayna gaz krizi, Doğu Avrupa ülkelerinde krize sebep olmuş ve AB ekonomik olarak ciddi derecede etkilenmiştir. Bu kriz neticesinde AB ve Rusya arasında tekrar edebilecek olası enerji krizlerine karşı önlem için erken uyarı sistemleri üzerinde mutabakat sağlanmış ve Ukrayna üzerinden geçen gazın izlenmesi için izin şartlarının oluşturulması gündeme gelmiştir. Oluşan bu kriz AB'yi de Ukrayna üzerinden geçen boru hattına alternatif oluşturma yoluna yönlendirmiştir ve alternatif boru hattı projeleri üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Bu farklı rota ve boru hattı projeleri üzerinde çalışılması ise arz güvenliği kapsamında değerlendirilmektedir. Arz güvenliği açısından bakıldığında, Ukrayna krizi sonrası, Orta Asya ve Hazar bölgesi ülkeleri ile Türkiye, AB için önemli hale gelmiştir.

¹⁹⁷BP Statistical Review Of World Energy June 2012,

http://www.bp.com/assets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2011/STAGING/local_assets/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_report_2012.pdf , 06.04.2013.

¹⁹⁸ Yevgeni Primakov, Rusyasız Dünya, Çev: A. Esenkanova, İstanbul: Times Yayınları, 2010, s.134.

Tanap, Türkiye-Yunanistan-İtalya ve Güney Akım Projeleri alternatif güzergah ve kaynaklar arasında yer almaktadır.¹⁹⁹ Bununla birlikte yılda 27,5 milyar metreküp kapasite ve 1220 km uzunluğu ile Kuzey Akım projesinin yapımına başlanarak Rusya ve Almanya kıyılarının birbirine bağlanması planlanmaktadır.²⁰⁰ Ukrayna krizinden sonra Almanya ile görüşmelerini sıklaştıran Rusya, ABD'nin karşı gelmesine rağmen bu projeyi hayata geçirmiştir. Oysa yakın bir tarihe kadar ABD'nin de etkisi ile AB-Rusya ilişkilerinde sert rüzgarlar esmiş, eski Sovyet uydusu ülkeler Rusya karşıtı politikalar izlemiştir örneğin 2007 yılında yapılan AB-Rusya zirvesinde Polonya ve Litvanya zirveyi erteletme tehditlerinde bulunmuşlardır. Ancak AB içindeki tüm bu Rusya karşıtı politikalara rağmen Rusya, planladığı birçok enerji projesini AB üzerinde hayata geçirmiştir ve Kuzey Akım projesi de bunlardan biridir.²⁰¹ Kuzey Akım projesi ilk gündeme geldiğinde Ukrayna ve Polonya bu projeye itiraz etmişlerdir. Bunun sebebi, ABD Baskıları ile birlikte Ukrayna ve Polonya üzerinde AB'ye ulaşan gaz tedarikinin by-pass edilerek bu ülkelerin transit geçiş gelirlerinin ellerinden alınmasıdır. ABD baskıları özellikle eski Sovyet uydusu ülkeler üzerinde etkili olurken Almanya, Fransa, İtalya gibi devletler bağımsız enerji politikalarını devam ettirmektedirler. Bunun sebebi ise eski Sovyet Uydusu olan ülkeler yüzünden AB'nin Rusya ile aralarının açılmasını istememeleridir. Kuzey Akım projesi de bu şartlar altında hayata geçirilmiş ve Rus doğalgazını AB'ye Ukrayna üzerinden geçen hatta alternatif olarak taşıyacaktır. Kuzey Akım Projesi ile AB arz güvenliğini garanti altına alırken Rusya da talep güvenliğini garanti altına almaktadır. Bununla birlikte Kuzey Akım Projesi ile İngiltere, Hollanda, Danimarka gibi yeni devletler Rus gazına ulaşacaktır.²⁰² Bu projeye rağmen AB iç pazar kaynak güvenliğinde yeterli tatmin düzeyine ulaşamadığı için Rusya'ya alternatif olarak; İran ve Bağımsız Devletler Topluluğu ile diyaloglarını geliştirme çabasıdır. Rusya ise talep güvenliğini sağlamak adına İtalya ve Türkiye ile Karadeniz'den geçecek Güney Akım Projesi için girişimlere başlamıştır. Temelde enerjinin talep tarafında bulunan AB, arz güvenliğini sağlamak adına projeler geliştirmekte enerjinin arz yanında bulunan Rusya ise çalışmalarını talep güvenliğini sağlamaya yönelik yoğunlaştırmaktadır. Bu durumda transit ülke pozisyonundaki Türkiye ve diğer ülkeler bu projelere katılım aşamasında sahip oldukları yüksek jeostratejik önemleri sayesinde enerji alanında çeşitli çıkarlar elde edebilmektedirler.²⁰³ ABD ile Rusya arasında her ne kadar Avrupa'ya ulaşan enerji konusunda çekişmeler olsa da 2008 yılında iki ülke arasında imzalanan Stratejik İş Birliği Anlaşması ile iki ülke enerji alanında ki yatırım potansiyellerini

¹⁹⁹ İktisadi Kalkınma Vakfı. (16-31 Ocak 2009). Cev Dönemi Başkanlığı En Önemli Önceliklerinden Birinin Enerji Güvenliği Olacağını Açıkladı. İKV Bülteni. s.1

²⁰⁰ İktisadi Kalkınma Vakfı. (16-31 Mart 2009). Kuzey Akım Projesinin İnşasına Yakında Başlanacak. İKV Bülteni. s.7.

²⁰¹ İlyas Kamalov, Putin Dönemi Rus Dış Politikası; Moskova' nın Rövanşı, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008, s.63.

²⁰² Yevgeni Primakov, Rusyasız Dünya, Çev: A. Esenkanova, İstanbul: Times Yayınları, 2010, s.134.

²⁰³ The Tenth Progress Report, (2009). Energy Dialogue EU-Russia., http://ec.europa.eu/energy/international/russia/doc/reports/progress10_en.pdf, 21.04.2013.

birlikte kullanmak üzere anlaşma sağlamıştır. Bu anlaşma çerçevesinde Rusya, doğu ve kuzey bölgelerinde çıkarılması zor olan kaynaklarına ulaşabilmek için ABD teknolojisi kullanma yoluna gitmiştir. Bunu takip eden süreçte de Rusya, ABD ile ilk LNG ticaretini gerçekleştirmiştir. ABD'nin Rusya'yı by-pass yaparak Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarını doğrudan AB'ye ulaştırma çabaları iki ülke arasında gelişen işbirliği ilişkilerine darbe vurmuştur.

Enerji transferi konusunda ülkelerin üstünlük kazanma ve sahip olunan üstünlüklerini kaybetmeme yönündeki politikaları oldukça karmaşıktır. Bu karmaşıklığı Türkiye açısından inceleyecek olursak, özetle Türkiye, Rusya'nın ciddi derecede büyük ticari ortağıdır ve aynı zamanda Türkiye'nin Rus doğalgazına bağımlılığı söz konusudur. Rusya ise enerji üretmekle birlikte ürettiği enerjinin naklini de kendi gerçekleştiren bir ülke olarak bunu devam ettirmek istemektedir. Rusya hem enerji konusunda elinde bulundurduğu gücü genişletmek istemekte hem de NATO'nun genişlemesinden rahatsızlık duymaktadır. Bu bağlamda NATO üyesi olan Türkiye ile ilişkileri açısından, Türkiye'nin enerji noktasında bölgede kendisinden bağımsız hale gelmesini de istememektedir. Rusya, Türkiye'yi karşısında değil yanında görme arzusu içerisinde olduğu için Türkiye'yi Avrasya birliği içinde görmeyi planlamaktadır. Böylece rahat bir şekilde Türkiye üzerinde Rus petrol ve doğalgazı Akdeniz'e inecek oradan da dünya pazarına ulaşabilecektir. Bu durumda Türkiye enerjiyi ileten ülke olmanın yanı sıra ticaretini de yapan ülke konumuna gelecektir ancak bu şimdilik sadece Rusya'nın yanında olarak mümkün olabilecek bir varsayımdır.²⁰⁴

²⁰⁴ A.g.e., s.192.

SONUÇ

Sanayi Devrimi'nin başladığı 18. yüzyıldan bu yana enerjinin insanlık tarihinin vazgeçilmez bir unsuru oluşu ve önemi göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. Çalışmada, enerjinin ülkeler arasında sadece ekonomik ilişkileri değil aynı zamanda siyasi ilişkileri de etkileyebildiği gösterilmiştir. Dolayısıyla, doğal kaynakların ve özellikle enerji kaynaklarının, uluslararası ilişkileri etkileme potansiyeline sahip olduğu söylenebilir. Enerji savaşlarının miladı olarak ise Avrupalı Devletlerin “içten yanmalı motor”u bulmaları gösterilebilir. İçten yanmalı motor basit bir şekilde, içinde yanan sıvının ve bu yanma sonunda ortaya çıkan ısı enerjisinin, yüksek basınç ortamında hareket enerjisine dönüştürülmesinden ibarettir. İşte bu yanan ve hareket enerjisine dönüştüren sıvı bugün de tüm enerji çatışmalarının kaynağını oluşturan “petrol”dür.

18. yüzyılda kömürün büyük oranda kullanım alanı bulduğu sanayi sektöründe, 20. yüzyılda petrol hâkim olmuş ve içinde bulunduğumuz 21. Yüzyılda, petrol kadar değerli görülen doğalgaz da önemli bir enerji kaynağı olarak meydana çıkmıştır.

Enerjiyi güvenli yollarla enerji talepçi ülkelere taşıyabilmek ve dağıtımını sağlayabilmek de en az enerji kaynaklarına sahip olmak kadar önemlidir. İşte tam bu noktada boru hatlarının önemi ortaya çıkmaktadır. Boru hatlarının nerelerden geçeceğinin belirlenmesinde ise ABD'nin çoklu boru hatları stratejisi, AB'nin boru hatları konusundaki büyük yatırım programları ile uluslararası petrol şirketlerinin çıkar ilişkileri büyük rol oynamaktadır. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte, petrol ve doğalgaz boru hatlarının Türkiye'den geçme ihtimali ve Orta Asya ülkelerini birbirlerine ve Türkiye'ye dolayısıyla Avrupa ekonomisine bağlayacak boru hattı projelerinin gündeme gelmesi, Türkiye'yi bir anda uluslararası ilişkiler açısından bir çeşit fırsatlar ülkesi konumuna getirmiştir. Coğrafi açıdan bize yakın olup bu ihtimal dahilinde olan diğer ülkeler ise Rusya ve İran'dır. Fakat ABD, zaten Rusya'nın enerji tekeli kırılmak istediğinden ve İran ile olan kötü ilişkilerinden dolayı Hazar Havzası hidrokarbon rezervlerinin batı dünyasına taşınması konusunda Türkiye'yi desteklemektedir. ABD, Rusya'nın doğu-batı koridorunda yer almasını istemekte, ancak boru hatları üzerinde kontrol sahibi olmasını istememektedir. Büyük petrol rezervlerine ve dünyanın ikinci en büyük doğalgaz rezervlerine sahip olan İran'ın boru hatları üzerindeki projeleri, ABD'nin uyguladığı ambargo ve ülkeye duyulan güvensizlik yüzünden etkin olamamaktadır. Türkiye'nin tercih edilmesini sağlayacak bu artılara ek olarak, doğusu ve güneybatısı zengin enerji kaynaklarına sahip ülkelerle çevrilidir. Batısı ise, dünyanın en önemli petrol ve doğalgaz tüketicisi konumunda olan Avrupalı ülkelerle çevrilidir.

Dolayısıyla Türkiye, üretici ülkelerle tüketici ülkelerin tam ortasında bulunan doğal bir enerji köprüsü konumundadır.

Türkiye, toplam enerji ihtiyacının ortalama %25'ini doğalgaz ile karşılayan bir ülke olup, bu gazın tamamına yakın kısmı ithal edilmektedir. Toplam doğalgaz ithalatının %64'ü ise tek başına Rusya'dan gerçekleştirilmektedir. Bu durum ise Türkiye açısından bir takım kaygıları ortaya çıkarmaktadır. Çünkü gelecek dönemlerde, Rusya-Türkiye ilişkilerinin bozulmasına bağlı olarak, Rusya'nın 2009 yılında Ukrayna'ya yaptığı gibi, herhangi bir anlaşmazlık halinde Türkiye'ye de sevk ettiği doğal gazı kesmesi mümkündür. Türkiye'nin doğal gaz ihtiyacının %90'ını İran ve Rusya'dan temin etmesi enerji güvenliği açısından tehlike doğurmaktadır. Türkiye'deki petrol ithalatı için de aynı durum söz konusudur. Petrol ihtiyacının ancak %20'sini kendi kaynaklarından karşılayabilen Türkiye için bu durum, ekonomide fiyat istikrarsızlığına neden olmaktadır. Hem bu duruma düşmemek, hem de enerji arz güvenliği açısından çeşitliliğe ağırlık vermek maksadıyla, Türkiye'nin enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi konusunda ilave önlemler alması gerektiği görülmektedir. Bu önlemlerin başında Türkiye'den geçen ve geçecek olan boru hatlarından terminal ülke olarak yararlanabilmemiz gelmektedir.

Türkiye'nin enerji alanında uyguladığı denge unsuru politikasının belirleyicileri arasında enerji projesi tercihlerinin yanı sıra Rusya, AB ve ABD gibi büyük güçlerin, Türkiye'nin yakın çevresindeki faaliyetleri de bulunmaktadır. ABD ve AB, Rusya'nın enerji konusundaki üstünlüğünü kırmak adına NABUCCO Projesini oluşturmuşlardır. Bugün yine aynı etkiyi sağlayacak olan TANAP Projesi de AB ve ABD tarafından desteklenmektedir. Rusya ise karşı hamle olarak Güney Akım Projesini geliştirmiş ve Türkiye'nin bu projeyi desteklemesi durumunda Samsun-Ceyhan Boru Hattına Rus Petrolünün verileceğini taahhüt etmiştir. Bu karşılıklı hamlelerin geçiş noktasında bulunan Türkiye, her durumda bu enerji savaşına müdahil konumdadır. Bölge ülkeleri açısından gerek siyasi gerek ekonomik açıdan önemli bir konumda olan Türkiye'nin kendi menfaatlerine uygun politikaları ortaya koyarken bölgenin diğer büyük güçlerini dikkate alması gerekmektedir.

Türkiye zaten sahip olduğu uluslararası boyuttaki jeopolitik konumunun yerini daha da sağlamlaştırmak için bölge ülkeleriyle mevcut siyasi ilişkilerini pekiştirerek, denge politikaları çerçevesinde hareket etmelidir. Enerji hammaddeleri açısından özellikle her geçen gün artan doğalgaz talebi karşısında, Rusya'ya %70'ler seviyesinde olan ve gittikçe artan gaz bağımlılığını azaltmalı ve doğalgaz tedariki ile arz güvenliğini sağlamak adına bölgenin diğer doğalgaz zengini ülkeleri olan Türkmenistan, İran, Irak ve özellikle Azerbaycan gibi ülkelerle çalışmalara ağırlık vermelidir.

Özellikle uluslararası enerji politikalarının ve enerji fiyatlarının gelişimini anlık izleyen ve inceleyen, siyasi iktidarların değişmesinden bağımsız, bir kurum oluşturulmalıdır.

Kendi kaynaklarımızın yetersiz görüldüğü ya da dönemsel nedenlerle ithalatın zorunlu görüldüğü hallerde, kaynak çeşitliliğinin mutlaka sağlandığı anlaşmalar imzalanması gerekmektedir. Doğalgaz alım anlaşmalarında yaşanan olumsuz deneyimler dikkate alınarak ve bu anlaşmaların 25–30 yıl süreli olma özellikleri da anımsanarak, bu tür bağlantılara azami özen gösterilmelidir. Türkiye, tükettiği enerjinin yaklaşık %23'ünü doğalgazla karşılamaktadır. Elektrik tüketimimizde gazın payıysa %44 civarındadır. Türkiye, 2012 yılında yaklaşık 47 milyar metreküp civarında gaz tüketmiştir. Tükettiğimiz gazın tamamını ithal edilmektedir. Türkiye oluşturacağı yeni enerji politikalarında bu gerçekleri göz önüne alarak hareket etmelidir.

TPAO, uluslararası petrol arenasında dev şirketlerle rekabet edebilecek yapıda organize edilmemiştir. Petrol alanında yerli özel şirketlerimizin ise ne birikmiş sermayesi ne de yeterli teçhizat ve elemanı vardır. TPAO'nun bir an önce; arama ve üretimin yanı sıra taşıma, rafinaj, dağıtım ve pazarlama fonksiyonları da olan bir şirket olarak yeniden yapılanması sağlanmalıdır.

Türkiye'nin enerji ihtiyacının kesintisiz, güvenli ve az bir maliyetle temin edilmesi amacıyla gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bu durumun gerçekleştirilebilmesi için ise yapılması gereken en önemli çalışma kaynakların çeşitlendirilmesidir. Enerji çeşitliliğinin sağlanması açısından ise, hemen yanı başında bulunan Hazar Havzası'nın Türkiye için iyi bir fırsat olduğu hususu gözden kaçmamalıdır.

21. yüzyılda enerji köprüsü olma görevini üslenen Türkiye, bölgeye yönelik siyasetleri rasyonel temeller üzerine oturtulmuş yaklaşımları benimsemelidir. Türkiye, bölge ülkeleri ile karşılıklı yasal zemin ve işbirliği olanaklarını oluşturma ve geliştirme misyonunu yerine getirmeli, ülkeler arasında denge unsurunun sağlanmasını ihmal etmemelidir.

Bölgede ve diğer enerji bölgelerinde arama, üretim ve taşıma gibi faaliyetler gösteren uluslararası petrol şirketlerinin yanında; Azerbaycan, Kazakistan gibi bölge ülkelerinde Türkiye adına çalışmalar yapan başta TPAO, TPİC, TPOC ve BOTAŞ gibi şirketlerin etkinliğinin daha da arttırılması için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması ve bu şirketlerin uluslararası alandaki diğer şirketlerle rekabet edebilecek güce ulaşabilmesine yönelik adımların atılması gerekmektedir.

Türkiye'nin enerji hammaddesi ithalatında olası olumlu etkileri de göz önünde bulundurularak, yenilenebilir enerji kaynakları üzerinde hassasiyetle durulmalı, bu kaynaklar için gerekli fiziki, mali ve idari düzenlemeler altyapı hızla tamamlanmalıdır. Bu bağlamda Türkiye'nin coğrafi uygunluğu da göz önünde bulundurularak rüzgâr, hidroelektrik, güneş ve

diğer enerji türleri konusunda var olan yatırımlar desteklenmeli ve yeni kaynak arayışlarına girişilerek üretim oranları arttırılmalıdır.

Türkiye, enerji konusundaki dışa bağımlılığını minimum seviyeye indirmek için bir yandan tasarrufa yönelmeli, diğer yandan ise başta Hazar Havzası olmak üzere Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgeleri gibi diğer büyük enerji bölgelerine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

%70'ler seviyesinde olan toplam enerji ithalatımızın azalması amacıyla yeni kaynak arayışlarına yönelik çalışmaların yoğunlaştırılması gerekli olup, yürütülen ya da planlanan proje hangisi olursa olsun ülke olarak % 30'dan fazla oranda bağımlı olunmamaya çalışılmalıdır.

Uluslararası alanda gerçekleşen enerji projelerinde (TANAP, Güney Akım, Mavi Akım, Mavi Akım 2 vs.) daha etkin rol oynanmalı ve ülkenin coğrafi konumunun getirdiği avantajlar daha fazla hissettirilmelidir.

Türkiye Hazar havzası enerji kaynaklarının boru hatlarını Batı'ya ulaştırdığı gibi, başta petrol boru hatları olmak üzere bu hatların üzerinden rafineri ve elektrik santralleri kazanarak ekonomik girdileri daha etkin hale getirmeyi planlamalıdır.

Türkiye'nin mevcut doğudan batıya enerji koridoru ülkesi olma stratejisinde öncelikle ülkenin ihtiyacı olan yeterli petrol ve doğalgazı karşılayabilecek projeler üretilmeli sonra petrol ve doğalgazın sevkiyatı için stok depoları oluşturulmalıdır.

Türkiye sadece geçiş ülkesi olarak görülmemeli, enerji terminali haline getirilmelidir. Ceyhan uluslararası bir enerji terminaline dönüştürülerek Doğu-Batı ve Kuzey-Güney enerji akışı sağlanmalıdır. Bunun için başta AB ve ABD olmak üzere Bölgedeki enerji ihraç eden ve enerji ithal eden ülkelerle ilişkiler geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Acar, Ç.-Bülbül, S.-Gümrah, F.-Metin, Ç.-Parlaktuna, M., **“Petrol ve Doğalgaz”**, Ankara, ODTU Yayıncılık, 2007, s.30.
- Açıkel, A.E., “Katar - Türkiye Doğalgaz Boru Hattı Mümkün mü?”, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2011110_orsam.katar.tr.pdf, (27.04.2013).
- Adanalı, N., “Türkiye’nin Doğal gazı Bağımlılığının Değerlendirilmesi”, İzmir Ticaret Odası, 2007, <http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/B942DEAC-917E-4200-81F5-2D065174DF75/6008/Gaz3.pdf>, (18.04.2013).
- Akbulut, G., **“Küresel Değişimler Bağlamında Dünya Enerji Kaynakları”**, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, cilt 32, No:1, Mayıs, 2008,s. 126.
- Akbulut, U., **“Atom Bombası Nasıl Yapıldı?”**, <http://www.uralakbulut.com.tr/wp-content/uploads/2010/10/atom-bombasi.pdf> , s. 1-5, (03.04.2013).
- Akgönenç, O., “Bağımsız Karar Verebilen Bir Türkiye ve Yeni Türk-Rus İlişkileri”, Jeopolitik, Yıl: 8, Sayı:68, İstanbul, 2009, s.13.
- Akkuyu NGS A.Ş., <http://www.akkunpp.com/>, (17.04.2013).
- Alemdaroğlu, N., “Enerji Sektörünün Geleceği Alternatif Enerji Kaynakları ve“Enerji Sektörünün Geleceği Alternatif Enerji Kaynakları ve Türkiye’nin Önündeki Fırsatlar”, İTO Yayınları, No:2007-29, İstanbul, s.45.
- Alkin,K.,” **Türkiye’nin Stratejik Yeraltı Kaynakları Ekonomik Değerleri ve Uluslararası Yeri**”, İ.T.O Yayınları, İstanbul, 2003, s.86.
- Alkin, K-Atman, S., **Küresel Petrol Stratejilerinin Jeopolitik Açından Dünya ve Türkiye Üzerindeki Etkileri**, İTO Yayınları, No:2006-48, İstanbul, 2006, s.37.
- Aydın, F. F., **“Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme”**, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 35, Temmuz 2010, s.319.
- Arslan, A.G., “1973 Petrol Ambargosu ve OPEC “, 24.05.2011, Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler, Ankara, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=1934>, (21.03.2013).
- Aslanlı, A., “Paylaşılamayan Kafkasya”, 2023, sayı 66, Ekim 2006, s. 57.
- Avinç, A., **“Değişik Enerji Kaynakları ve Çevreye Etkileri”**, Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Fizik Bölümü, Bursa, 1998, s.20.
- Aydoğan, S., **“Enerji Sorunu, Avrupa Birliğinde Arayışlar ve Türkiye”**, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2007, s.4.

- Aydın, N., “Orta Asya – Hazar – Ceyhan Boru Hattı ve Milli Güce Etkileri”, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1999, s. 148-149.
- Bacanlı, Ü.G., “**Türkiye’de Enerji Kaynakları ve Hidroelektrik Enerjinin Önemi**”, Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi Türkiye 10. Enerji Kongresi, İstanbul, 2006, s.99.
- Başol K, “**Doğal Kaynaklar Ekonomisi**”, 3. Basım, İzmir, Anadolu Matbaası, 1994, s.110.
- Bayraç, N., “**Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye**”, <http://www.avsam.org/tr/a1909.html> , s.3-13, (17.04.2013).
- Bakü-Tiflis-Ceyhan HPBH Proje Direktörlüğü, <http://www.btc.com.tr/proje.html>, (17.04.2013).
- Bilgin, M., Fosil, “**Yenilenebilir ve Nükleer Yakıtların Neopolitik Anlamı-Türkiye’nin Durumu ve Gelecek Alternatifleri**”, Uluslar arası İlişkiler Akademik Dergi, Sayı.20, <http://www.uidergisi.com/wp-content/uploads/2011/06/Fosil-Yenilenebilir-ve-Nukleer-Yakitlarin-Neopolitik-Anlami.pdf>, s.79, (01.04.2013).
- Birsel, H., “Hazar Enerji Havzasının Dünya Hakimiyeti Mücadelesindeki Rolü”, 2023 Uluslararası İlişkiler Dergisi, Sayı:53, Eylül 2005, s.26.
- B.P. Statistical Rewiev of World Energy, http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAGING/local_assets/2010_downloads/statistical_review_of_world_energy_full_report_2010.pdf, (30.11.2013).
- BOTAŞ, “Doğalgaz Boru Hatları”, <http://www.botas.gov.tr>, (24.04.2013).
- BOTAŞ, “Uluslararası Projeler”, <http://www.botas.gov.tr/icerik/tur/projeler/yurtdisi.asp>, (13.03.2013).
- BOTAŞ Dış İlişkiler ve Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, “Avrupa Gaz Pazarı ve Türkiye”, Petrogas, Temmuz- Ağustos 2004, sayı:49, s.36.
- Bozkurt, A.U., “**Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Enerji Verimliliği Açısından Değerlendirilmesi**”, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, İzmir, 2008, s.66.
- BTC Ham Petrol Boru Hattı Proje Direktörlüğü, “**BTC Projesinin Amacı**”, <http://www.btc.com.tr/proje.html>, (12.03.2013).
- Cohen, A., Which Way Is Up for Regional Energy Devolepment, <http://www.eurasianet.org/departments/insightb/articles/eav051509c.shtml> , (01.04.2013).
- Çakıroğlu, Ü, 2009. “**Türkiye’nin Enerji Sektörünün Ekonomik Analizi**”, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gaziantep, s.19.

- Çalık Enerji, “Çalık Enerji ve Eni, Samsun-Ceyhan Projesini Tanıttı”,
http://www.calik.com.tr/BasinBultenleri2006/2010/10/25/calik_enerji_ve_eni_samsun_ceyhan_projesini_tanitti?id=82b5812d-bea2-4e93-953e-1262fb7c4ad0, (17.03.2013).
- Çebi H. Y., “**Türkiye’nin Petrol Savaşları**”, Karakutu Yayınları, İstanbul, 2006, s.27.
- Çetinkaya, M., “Trans-Hazar Yeniden Isıtılıyor,” TÜRKSAM,
<http://www.turksam.org.tr/yazilar.asp?kat=27&yazi=902>, (14.04.2013).
- Çevresel Etki Değerlendirmesi İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü,
http://www2.cedgm.gov.tr/cedsureci/ced_basvuru_dosyasi/699_ptd.pdf, (27.04.2013).
- Çomak, H., “21’inci Yüzyılda Türkiye’nin Enerji Güvenliği; Ham Petrol ve Doğalgaz Boru Hattı Projeleri”, İTC 2010 Bildiri Kitabı, Kocaeli, 2009, s.183.
- Çukurçayır, M.A.- Sağır, H., “**Enerji Sorunu, Çevre ve Alternatif Enerji Kaynakları**”, Konya, 2010, s.267.
- Dedeoğlu, B., “Yeniden Yapılanan Dünya: Sistem Çelişkileri, Çelişkiler Sistemi”, 2023, Nisan 2003, s. 40.
- Devlet Planlama Teşkilatı, <http://www.dpt.gov.tr/Kalkinma.portal>, (23.03.2013).
- Dikkaya, M., Orta Asya ve Kafkasya Dönüşüm Süreci ve Uluslararası Ekonomi Politik, Beta Yayınları, İstanbul, 2009, s.313.
- Dilli, B., Enerji Kaynaklarının Taşınmasında Türkiye’nin Konumu, Enerji Arz Güvenliği Sempozyumu, Sarem Yayınları, Ankara, 2007, s.98.
- Diplomatik Gözlem, “**Hazar Havzası Petrol ve Doğal Gaz Rezervleri**”,
http://www.diplomatikgozlem.com/ozeldosya_oku.asp?id,35, (01.04.2013).
- Doğanay, H.-Hayli, S., “**Irak’ın Başlıca Coğrafi Özellikleri ve Petrol Yatakları**”,
http://perweb.firat.edu.tr/personel/yayinlar/fua_299/299_19111.pdf, (23.03.2013).
- Doğan, Y., “**Rusya Enerji Politikasında Türkiye’nin Rolü**”, Stratejik Düşünme Enstitüsü, 2009, <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/219/rusya-enerjipolitikasinda-turkiyenin-rolu.aspx>, (17.04.2013).
- Dokuzlar, B., “**Dünya Güç Dengesinde Yeni Silah Doğal Gaz**”, IQ Yayınları, İstanbul, 2006, s.21,181.
- ECS, Energy Charter Secretariat, “Putting a Price on Energy”, Belçika, 2007, s.203.
- Eken, E., “Rusya Federasyonu’nun Uzun Vadeli Enerji Stratejisi Belgeleri ve Uygulamaları”, Durum Dergisi, 2010, s.34.
- Elektrik Üretim Anonim Şirketi, “EÜAŞ Elektrik Üretim Sektör Raporu”, 2008,
http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/Sektor_Raporu_EUAS.pdf, (21.03.2013).

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı,

<http://www.enerji.gov.tr/index.php?dil=tr&sf=webpages&b=petrol&bn=222&hn=&nm=384&id=40693>, (02.04.2013).

Engür, E., “Doğu-Batı Enerji Koridoru Doğalgaz ile Tamamlanıyor”, Avrasya Dosyası Enerji Özel, Asam Yayınları, Bahar 2003, Cilt:9, Sayı:1, s. 43

Ercan, M. K., “**Uluslararası Petrol Arama ve Üretim Yatırımlarının Yapısı ve Finansal Yönden İncelenmesi**”, Ankara, Eğitim Yayınları, 1996, s.18.

Erdener,H.-Erkan, S.-Eroğlu, E.-Gür, N.-Şengül, E., “**Sürdürülebilir Enerji ve Hidrojen (1.Basım)**”, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2007, s.74.

ETKB, “2009 Faaliyet Raporu”, s.43,

http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/2009_faaliyet_raporu.pdf, (01.04.2013).

ETKB, 2010, “**Yeşil Ekonomiye Geçiş**”, Türkiye Enerji ve Enerji Verimliliği Çalışma Raporu, Temmuz, s.24.

ETKB, (2010a), Stratejik Planı (2010-2014),

http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/ETKB_2010_2014_Stratejik_Planı.pdf, (03.04.2013).

Fidan, A., “**Türkiye’de Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi**”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s.17.

Gökçeğöz, S., “**Orta Asya ile Hazar Bölgesinde Mevcut ve Planlanan Boru Hatlarının Türkiye’nin Enerji Koridoru olmasına Etkileri**”, Stratejik Güvenlik Dergisi, İstanbul, Haziran 2007, s. 6.

Gülay, A.N., “**Yenilenebilir Enerji Kaynakları Açısından Türkiye’nin Geleceği ve Avrupa Birliği İle Karşılaştırılması**”, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı, İzmir, 2008, s.47.

Gülşen, H., “Boru Hatları Savaşları: Düellonun Yeni Adı Güney-Akım-Nabucco”, Stratejik Analiz, Yıl: 10, Sayı:110, İstanbul, 2009, s.13.

Gültekin, A.H., Yüksel Örgün, “**Doğalgaz ve Çevre**”, Çevre Dergisi, Sayı:9, İstanbul, 1993, s.37.

IEA, World Energy Outlook, Fransa, 2009, <http://www.worldenergyoutlook.org/>, (01.04.2013).

IEA, Gas Medium-Term Market Report 2012 No:1, Mayıs, 2008,s. 126.

İşyar, Ö.G., **Avrasya ve Avrasyacılık**, Dora Yayıncılık, Bursa, 2010a, s.82-83.

Kaban, M., “Doğal Gaz Tedarikçisi Olarak Rusya ve Türkiye’nin Arz Güvenliği”, 2010, <http://rusyaenerji.blogspot.com/2010/02/dogal-gaz-tedarikcisi-olarak-rusya-ve.html>, (14.03.2013).

- Kamalov, İ., “Nabucco-Güney Akım Rekabeti Devam Ediyor”, Dış Politika Analizleri, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=474>, (04.04.2013).
- Kamalov, İ., Putin Dönemi Rus Dış Politikası; Moskova’ nın Rövanşı, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008, s.63.
- Karaosmanoğlu, F., **Enerjinin Önemi, Sınıflandırılması ile Kaynak İhtiyaç Dengesi ve Gelecekteki Enerji Kaynakları**, Dünya ve Türkiye’deki Enerji ve Su Kaynaklarının Ulusal ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri Sempozyum Bildirisi, Harp Akademileri Yay., 2004, s.14-15.
- Keskin,M.H., **“Stratejik Açıdan Avrupa Birliği Enerji Politikası ve Uluslararası Güvenlik Sistemine Etkisi”**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 2006, s.34-35.
- Kocaoğlu, M., “Petro-Strateji”, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1996, s. 116.
- Külebi, A., **“Türkiye’nin Enerji Sorunları ve Nükleer Gerekliklik”**, Bilgi Yayınevi No:105, Ankara, 2007, s.109-147.
- MÜSİAD, **“Türkiye’nin Enerji Ekonomisi ve Petrolün Geleceği”**, Araştırma Raporları, İstanbul, 2006, s.19
- NABUCCO Gas Pipeline Project, <http://www.nabucco-pipeline.com/>, (14.03.2013).
- “Nabucco Projesi”, Eltem-tek Dergisi, sayı 9, yıl 1, Haziran 2008, s. 12.
- Nabucco Doğalgaz Boru Hattı Projesi Türkiye Bölümü, “Çevresel Etki Değerlendirmesi Başvuru Dosyası”, Nabucco International Company Su-Yapı Mühendislik ve Müşavirlik, http://www2.cedgm.gov.tr/cedsureci/ced_basvuru_dosyasi/699_ptd.pdf, (27.04.2013).
- Nükleer Teknoloji Bilgi Platformu, <http://www.nukte.org/nukleermakaleler>, (07.05.2013).
- OECD, Overview of Nuclear Energy Today, Chapter 1, 2003, s.9.
- Oğan, S., “Enerji Politikamızda Değişiklik Sinyalleri: Rusya Stratejik, Türkiye ise Ekonomik Çıkarlara Üstünlük Veriyor?”, <http://www.turksam.org.tr/a1746.html>
- Özerten, H.S., “Kritik Altyapı Güvenliği ve Enerji Politikaları”, <http://www.usak.org.tr/haber.asp?id=767>, (29.04.2013).
- Özgener, Ö., **“Türkiye’de ve Dünya’da Rüzgar Enerjisi Kullanımı”**, Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Fen ve Mühendislik Dergisi, 2002, s.16.
- Özgener, Ö., **“Turkey's Renewable Energy Sources: Part 1.Historical Development”**, İzmir, 2004, s.151.
- Pala, C., “21. yy Dünya Enerji Dengesinde Petrol ve Doğalgazın Yeri ve Önemi: Hazar Boru Hatlarının Kesişme noktasında Türkiye”, Avrasya Dosyası, Cilt:9, Sayı:1, s. 28-37.

- Palabıyık,H.-Yavaş, H.-Aydın, M., **“Nükleer Enerji ve Sosyal Kabul”**, Uşak Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, http://www.usak.org.tr/yayin_goster.asp?id=67, (18.05.2013).
- Pamir N., **Enerji Politikaları ve Küresel Gelişmeler**, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Türkiye 5. Enerji Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, TMMOB Yayınları, Ankara, 2005, s.67.
- Pamir, A.N., **“Enerji Güvenliği”**, Stratejik Analiz Dergisi, Şubat 2005, s. 5.
- Pamir, N., **Enerji Güvenliği, Stratejik Öngörü 2023**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Avrasya-Bir Vakfı Yayını, Ekim 2006, Ankara, s.9.
- Pamir, N., **“Hazar Bölgesinde Enerji Politikaları: Avrupa’nın ve ABD’nin Konseptleri”**, <http://www.turksam.org/tr/a291.html>, (21.03.2013).
- Pamir, A.N., **“Küresel Enerji Görünümü Karadeniz ve Hazar Denizleri Arasında Konumlanan Türkiye’nin Rolü”**, <http://www.tankstorageinternational.com/pdf08Pamir.pdf>, 2008, (17.04.2013).
- Pamir, N., **“Eğrisiyle Doğrusuyla Türkmen Gazı ve Türkiye”**, TÜRKSAM, 02 Şubat 2000, <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=29&yazi=288>, (02.04.2013).
- Petrol Nedir?, http://www.pigm.gov.tr/petrol_nedir.php, (02.05.2013).
- Primakov, Y., Rusyasız Dünya, Çev: A. Esenkanova, İstanbul: Times Yayınları, 2010, s.134.
- Prugh, T.–Flavin, C., **“Petrol Ekonomisini Değiştirmek”**, İstanbul, Tema Yayınları, 2005, s.125.
- Rusya İşbirliği Panel: “Putin’ in Ziyaretinde Uzlaşılan Dev Projeler Kapsamında Türkiye-Rusya İlişkilerinin Kazandığı Yeni Boyutlar”, Ekoenerji Dergisi, 2009, 32, s.58-79.
- Sarıahmetoğlu Karagür, N., **“Petrolün Sihirli Dünyası Bakü”**, IQ Yayınları, İstanbul, 2007,s.11.
- Satman, A., **“Türkiye’nin Fosil Kaynakları ve Değerlendirme Potansiyeli”**, Stratejik Araştırmalar Dergisi (SAREM), Ocak, 2011, Sayı 9, 2011, s.178.
- Satman, A., **“Dünya Enerji Kaynakları”**, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=170:du-nya-enerji-kaynaklar&catid=131:enerji&Itemid=146, (14.03.2013).
- Şen, M., **“Türkiye’nin Genel Enerji Durumu”**. ENKÜS, İTÜ Enerji Çalıştay ve Sergisi, Bildiriler ve Sunumlar, Enerji Enstitüsü Yayınları, 2006, s.18.
- Şentürk, M., **“Türkiye’nin Enerji Ekonomisi: Avrupa Birliği ve Türkiye Enerji Politikalarının Yapısal Uyumu”**, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı, Gaziantep, Ocak, 2009, s.33.

- Şimşek, E., “1991’den Günümüze Güney Kafkasya ve Türkiye’nin Dış Politikası”, Türkiye’nin Jeoekonomisi ve Jeopolitikası: Türkiye Geleceğin Neresinde?, Nejat Doğan, Ferit Kula, vd., (Der.), Nobel Yayınları, Ankara, 2007, s.510-511.
- TBMM, (2010), Madencilik Sektöründeki Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, s.166, <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss544.pdf>, (21.02.2013).
- T.C. Moskova Büyükelçiliği Ticaret Müsteşarlığı, “**Rusya Federasyonu’nun Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkiler**”, Moskova Ticaret Müsteşarlığı Yayınları, Moskova, 2010, s.38.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2009), **Türkiye’nin Enerji Stratejisi**, Enerji, Su ve Çevre İşleri Genel Müdür Yardımcılığı, [http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/EnerjiPolitikasi/T%C3%BCrkiye'nin%20Enerji%20Stratejisi%20\(Ocak2009\).pdf](http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/EnerjiPolitikasi/T%C3%BCrkiye'nin%20Enerji%20Stratejisi%20(Ocak2009).pdf), (01.06.2013).
- TMMOB Türkiye Petrol Mühendisleri Odası, www.pmo.org.tr, (24.02.2013).
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “**Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı İlk Petrol Açılış Töreni**”, <http://www.tccb.gov.tr/ahmet-necdet-sezer-konusmalari/495/56618/bakutiflisceyhan-ham-petrol-boru-hatti-ilk-petrol-acilis-toreni.html>, (24.02.2013).
- Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, “Türkiye’nin Enerji Stratejisi”, Su ve Çevre İşleri Genel Müdür Yardımcılığı Ocak 2009, [http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/EnerjiPolitikasi/T%C3%BCrkiye'nin%20Enerji%20Stratejisi%20\(Ocak2009\).pdf](http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/EnerjiPolitikasi/T%C3%BCrkiye'nin%20Enerji%20Stratejisi%20(Ocak2009).pdf), (20.04.2013).
- “Türkiye'nin Enerji Satrancı”, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Ekim 2007, http://www.turksam.com/sql_file/337.pdf, s.1–6, (07.04.2013).
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.518e564c7ca258.39047911, (11.02.2013).
- Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu, “**Kömür Sektör Raporu**”, Ankara, 2010, s.2.
- Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Genel Müdürlüğü, “2010 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu”, http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/Sektor_Raporu_TPAO_2010.pdf, (11.02.2013).
- Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Genel Müdürlüğü, 2012 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu, Eylül 2012, <http://www.tpa.gov.tr/tpfiles/userfiles/files/sector2011.pdf>, (24.04.2013).

“Türkiye-Rusya arasında çok hassas imza”,

<http://www.cnnturk.com/2009/ekonomi/genel/08/06/turkiye.rusya.arasinda.cok.hassas.imza/537925.0/index.html>, (03.04.2013).

The Tenth Progress Report, (2009). Energy Dialogue EU-Russia.,

http://ec.europa.eu/energy/international/russia/doc/reports/progress10_en.pdf, (21.04.2013).

Türkiye Taşkömürü Kurumu,

<http://www.taskomuru.gov.tr/index.php?page=sayfagoster&id=7>, (22.03.2013).

Türkiye Uluslararası İlişkiler Çalışmalar Derneği,

<http://www.tuicakademi.org/index.php/yazarlar/97-ozan-ormeci-tum-yazilari/2875-nabucco-projesi>, (22.05.2013).

Uslubaş, F., “Küresel Enerji Jeopolitiği ve Türkiye”, Jeopolitik, Yıl: 8, Sayı:65, İstanbul, 2009a, s.18-29.

Ünver, Ö., “**Dünya’da ve Türkiye’de Kömür, Türkiye’nin Enerji Politikaları**”, Yurt Madencilik Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.43.

Üretici Ülkelerin Petro Polisiği 2010-2015, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü,

http://www.turksae.com/sql_file/366.pdf, Ocak 2010, (04.04.2013).

Üşümezsoy, Ş., “Petrol Şoku ve Yeni Orta Doğu Haritası”, İleri Yayınları No: 119, İstanbul.

<http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=829&sayfa=12>, (16.05.2013).

World Energy Outlook,

www.petform.org.tr/images/yayinlar/sunum_ve_konusmalar/1_world_energy_outlook.pdf, (24.03.2013).

Yanar, S., “**Türk Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya**”, İstanbul, IQ Yayınları, 2002, s.135-136.

Yatar, Y., “**Avrupa Birliği Enerji Politikası ve Bu Politika Bağlamında Hazar Havzası Enerji Kaynaklarının Önemi**”, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 2007, s. 48.

Yavuz, C., “**Rusya-Türkiye Yakınlaşması: Bir Jeopolitik Değerlendirme**”, s. 24–25.

Yavuz, C., “**Küresel Felaket-Enerji Güvenliği İkilemi ve Milli Güvenlik**”,

<http://www.turksam.org/tr/a1996.html>, (28.04.2013).

Yavuz, C., “**Enerji Hatları: Asrın Yeni Stratejik Hatları**”, Jeopolitik, Yıl: 8, Sayı:65, İstanbul: 2009, s.11

Yeşilyurt, T., “**Türkiye’nin Bölgesel Enerji Politikaları ve Enerji Geçiş Hatlarının Türkiye Üzerine Etkileri**”, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2011, s.29.

- Yıldırım, U.- Budak, S., “**AB Tam Üyelik Sürecinde Türkiye’nin Çevre Politikasındaki Değişimler**”, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, s.25.
- Yılmaz, N.F., “**Petrol ve Doğalgaz Boru hatları Üzerine Genel Bir Değerlendirme**”, **Tesisat Mühendisliği Dergisi**”, sayı 87, 2005, s.7.
- Yüce, Ç.,K., “Hazar Bölgesi’nde Tehlikeli Oyunlar ve Türkiye”, Jeopolitik, Yıl: 8, Sayı:65, İstanbul, 2009, s.48.

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI : Elvan ÖZCAN

Doğum Tarihi ve Yeri : 10.08.1987 – Ödemiş / İZMİR

Medeni Durumu : Bekar

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Hulusi Uçaelik Anadolu Lisesi, 2005, İzmir

Lisans Diploması : Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler Bölümü, 2010, Antalya

Yüksek Lisans Diploması : Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, 2014, Antalya

Tez Konusu : Bir Enerji Koridoru Olarak Türkiye'nin 2000'lerde Rusya ile Enerji İlişkileri

Yabancı Dil / Diller : İngilizce, İtalyanca

İş Deneyimi

Stajlar : Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Çalıştığı Kurumlar : Türkiye Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı / Aydın Vergi Dairesi Başkanlığı (Gelir Uzman Yardımcısı)

E-Posta : elvanozcan@yandex.com